

ทาเปติ, ทาปยติ. หาเปติ, หาปยติ.
 นุหาเปติ, นุหาปยติ. นหาเปติ, นหาปยติ.
 อาการนุตธาตुरूปานิ.

ไสเสติ, ไสสยติ. ไสสาเปติ, ไสสา-
 ปยติ. ไสสาเปติ, ไสสาปยติ. อาการนุต-
 ธาตुरूปานิ.

มคฺโค สํสารโต โลกํ ฌายติ,
 ฌายยติ.^๑ อิตฺธาตुरूปานิ. นิคฺคจฺจนฺตํเปตีติ
 เอเตสมตฺถเ. อิมานิ หิ นิปฺพุพฺพาย อิตฺ-
 ธาตฺตฺยา วเสน สมฺภูตานิ เหตุกตฺตฺตฺรฺปานิ.
 ตถา หิ สฺพุทฺถกตฺตฺตฺวาเวน มคฺโค สยํ
 ฌายติ, สํสารโต นิคฺคจฺจนฺตํเปตีติ ฌายติ
 วุจฺจติ.

(ย่อมาให้ฟัง). ภาเวติ, ภาวยติ (ย่อมาให้
 เกิด). โอภาเสติ, โอภาสยติ (ย่อมาให้
 สว่าง).

รูปธาตุที่มี อา เป็นที่สุด ในกรณี
 ที่ลงการิตปัจจัย ตัวอย่างเช่น ทาเปติ,
 ทาปยติ (ย่อมาให้ให้). หาเปติ, หาปยติ
 (ย่อมาให้เสื่อม). นุหาเปติ, นุหาปยติ
 (ย่อมาให้อาบ). นหาเปติ, นหาปยติ
 (ย่อมาให้อาบ).

รูปธาตุที่มี อ เป็นที่สุด ในกรณีที่
 ลงการิตปัจจัย ตัวอย่างเช่น ไสเสติ,
 ไสสยติ (ย่อมาให้แห้ง). ไสสาเปติ,
 ไสสาปยติ (ย่อมาให้แห้ง). ไสสาเปติ,
 ไสสาปยติ (ย่อมาให้ปาวร้อง).

รูปของ อิตฺธาตฺ ในกรณีที่ลงการิต-
 ปัจจัย ตัวอย่างเช่น มคฺโค สํสารโต โลกํ
 ฌายติ, ฌายยติ (มรรคยังชาวโลก
 ย่อให้ออกไปจากสงสาร). ความหมาย
 ของศัพท์เหล่านั้นว่า ย่อให้ออกไป.
 ก็รูปศัพท์เหล่านี้ เป็นรูปเหตุกตฺตฺวาจาก
 สำเร็จรูปมาจาก อิตฺธาตฺ นิ บทหน้า.
 จริงอย่างนั้น หากใช้เป็นกตฺตฺวาจากจะมี
 รูปว่า มคฺโค สยํ ฌายติ (มรรคย่อ

^๑ ฉ. ฌาเปติ, ฌาปยติ.

ออกไปเอง), มรรค ท่านเรียกว่า ฌาย เพราะอรรถว่า ย่อมออกไปจากสังสารวัฏ.

ปาเวติ, ปาวยติ. **อุ**ธาตुरूปานิ.
 วทาเปตีติ เอเตสมตฺถเ. อิมานิ หิ
 ปปุพฺพาย **อุ**ธาตฺยา วเสน สมฺภูตานิ
 เหตุกตฺตฺรูปานิ. ตถา หิ “โย อาตฺมานํ
 สยเมว ปาวา”ติ^๑ สฺสุทฺถกตฺตฺรปทํ อหจฺจ
 ภาสิตํ ทิสฺสติ.

รูปของ **อุ** ธาตุ ในกรณีที่ลง
 การิตปัจจัย ตัวอย่างเช่น ปาเวติ,
 ปาวยติ (ย่อมให้กล่าว). ศัพท์เหล่านี้
 มีความหมายว่า ย่อมให้กล่าว. ก็รูปศัพท์
 เหล่านี้ เป็นรูปเหตุกัตตฺวาจก สำเร็จรูป
 มาจาก **อุ** ธาตุ ป บทหน้า. จริง
 อย่างนั้น ย่อมปรากฏบทกัตตฺวาจกอัน
 เป็นพระบาลีดังนี้ว่า โย อาตฺมานํ สยเมว
 ปาว (ชนใดกล่าวอวดตนเอง).

เชเปติ, เชปยติ. กงฺเชติ, กงฺชยติ.
 กงฺชาเปติ, กงฺชาปยติ. อาจิกฺขาเปติ,
 อาจิกฺขาปยติ. **อิ**วณฺณนตฺธาตฺรูปานิ.

รูปธาตุที่มี **อิ** เป็นที่สุด ในกรณี
 ที่ลงการิตปัจจัย ตัวอย่างเช่น เชเปติ,
 เชปยติ (ย่อมให้ทิ้ง). กงฺเชติ, กงฺชยติ
 (ย่อมให้สงสัย). กงฺชาเปติ, กงฺชาปยติ
 (ย่อมให้สงสัย). อาจิกฺขาเปติ, อาจิกฺขา-
 ปยติ (ย่อมให้บอก).

ชียเอติ, ชียยติ. มิลาเยติ, มิลาเยยติ.
เอการนตฺธาตฺรูปานิ.

รูปธาตุที่มี **เอ** เป็นที่สุด ในกรณีที่
 ลงการิตปัจจัย ตัวอย่างเช่น ชียเอติ, ชียยติ
 (ย่อมให้เคี้ยวกิน). มิลาเยติ, มิลาเยยติ
 (ย่อมให้เหี่ยว).

^๑ พ.ธ. ๒๕/๔๑๐/๔๘๗.

สีเยติ, สียยติ. โยการนุตธาตุ-
รูปานิ.

ปพพตายายติ, ปุตติยายติ. อธาตุ-
นิสฺสิตานิ รูปานิ.

อิมินา นเยน เสสฺวานิ อวุตฺตานิปี
รูปานิ สกุกา วิญฺญาตุํ วิญฺญูนา
ปาพินยญฺญาติ วิตฺถาโร น ทสฺสิตโต.

อิติ การิตปจฺจยโยโค สงฺเขเปน
วิภาวิทโต.

อิทานิ สการิตเอกกมฺมาทีนํ พุรุม :

อกมฺมกา เอกกมฺมา
ทฺวิกมฺมา วาปี โหนฺติ หิ
การิตปจฺจเย ลทฺเธ
สกมฺมา จ ทฺวิกมฺมกา.

สยํ โสเชติ โส ภูมึ
โสธาเปติ ปเร มหึ

รูปธาตุที่มี โอ เป็นที่สุด ในกรณี
ที่ลงการิตปัจจัย ตัวอย่างเช่น สีเยติ,
สียยติ (ย่อมาให้จบ, ย่อมาให้สั้นสุด).

รูปที่ไม่อาศัยธาตุ ในกรณีที่ลง
การิตปัจจัย ตัวอย่างเช่น ปพพตายายติ
(ย่อมประพฤติเพียงดังภูเขา), ปุตติยายติ
(ย่อมประพฤติเพียงดังบุตร).

โดยนัยนี้ รูปที่เหลือแม้จะไม่ได้
กล่าวไว้ บัณฑิตผู้รู้นัยแห่งพระบาลี
ก็อาจเข้าใจได้ เพราะเหตุนั้น จึงไม่ได้
แสดงความพิสดารไว้.

วิธีใช้การิตปัจจัย ข้าพเจ้าแสดง
แล้วโดยย่อ ด้วยประการฉะนี้.

บทที่มี ๑ กัมม

เมื่อลงการิตปัจจัยเป็นต้น

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวบทที่มี ๑
กัมม เมื่อลงการิตปัจจัยเป็นต้น :

กัธาดุทั้งหลาย ไม่มีกัมมบ้าง มี ๑
กัมมบ้าง มี ๒ กัมมบ้าง เมื่อลง
การิตปัจจัยแล้ว ก็กลายเป็นธาตุ
มี ๑ กัมม ๒ กัมม.

พึงทราบตัวอย่างโดยลำดับดังนี้ว่า
สยํ โสเชติ โส ภูมึ (เขายังแผ่นดิน

นริ กมฺมํ การยติ
วิญญเณยฺยํ กมโต อิทํ.

ย่อมให้หมดจดเอง) โสธาเปติ ปเร
มहीं (เขายังชนเหล่าอื่นย่อมให้ชำระ
แผ่นดิน) นริ กมฺมํ การยติ (เขา
ยังชนให้ทำงาน).

ทฺวิกรมมิกา สมฺภวนฺติ
ติกมฺมา เอตฺถ ทิปฺเป
“อิสุสโร เสวกํ คามํ
อชํ นาเยติ” อิจฺจปี.

ธาตุที่มี ๒ กัมม กลายเป็นธาตุมี
๓ กัมม ในตัวอย่างนี้ พึงแสดงว่า
อิสุสโร เสวกํ คามํ อชํ นาเย
(นายยังคนไข้ ให้นำแพะไป
หมู่บ้าน).

“นโร นเรน วา คามํ
อชํ นาเยติ” อิจฺจปี
กมฺมตฺถทิปกํเยว
กรณํ เอตฺถ อิจฺจจิตฺ.

แม้ในตัวอย่างนี้ว่า นโร นเรน วา
คามํ อชํ นาเย (ชนยังชนให้นำ
แพะไปหมู่บ้าน) ตติยาวิภัตติอัน
แสดงอรรถกัมมนั้นเที่ยว ท่าน
ปรารภมาแล้ว.

อิตติ สกฺการิตฺเตกกมฺมาทีนํ วิภาวิตานิ.

ข้าพเจ้าได้แสดงบทที่มี ๑ กัมม
เมื่อลงการิตปัจจัยเป็นต้น ด้วยประการ
ฉะนี้.

กลุ่มรูปที่พึงดำริ

อิทานิ **อุหนึยรูปคณํ** พฺรุม :

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวกลุ่มรูปที่พึง
ดำริดังนี้ :

โหติ, โภติ, สมฺโภติ, อิทํ **ภฺวาทิ-**
รูป.

โหติ (ย่อมเป็น), โภติ, สมฺโภติ
(ย่อมเป็น), นี้เป็นภฺวาทิคณรูป.

สุมุโภติ, ปริสุมุโภติ, อิหํ รฐาติรูป.	สุมุโภติ (ย่อมนฆ่า, ย่อมประหาร), ปริสุมุโภติ (ย่อมนฆ่า, ย่อมประหาร), นี้เป็นรฐาติคณรูป.
นิनुทติ, วินิनुทติ, พนุทธติ, อิหํ ภวาทิรูป.	นิनुทติ (ย่อมนตำหนิ), วินิनुทติ (ย่อมนตำหนิ), พนุทธติ (ย่อมนผูก), นี้เป็น ภวาทิคณรูป.
ฉินุทติ, ภินุทติ, รุณุทธติ, อิหํ รฐาติรูป.	ฉินุทติ (ย่อมนตัด), ภินุทติ (ย่อมน ทำลาย), รุณุทธติ (ย่อมนปิด). นี้เป็นรฐาติ- คณรูป.
เทติ, เนติ, วเทติ, อเนวุตติ, อิหํ ภวาทิรูป.	เทติ (ย่อมนให้), เนติ (ย่อมนนำไป), วเทติ (ย่อมนกล่าว), อเนวุตติ (ย่อมนไป ตาม), นี้เป็นภวาทิคณรูป.
รุณุทธติ, ปฏิรุณุทธติ, อิหํ รฐาติรูป.	รุณุทธติ (ย่อมนปิดกั้น), ปฏิรุณุทธติ (ย่อมนปิดกั้น), นี้เป็นรฐาติคณรูป.
พุฑุทธติ, ปลิพุฑุทธติ, อิหํ จฐาติรูป.	พุฑุทธติ (ย่อมนเบียดเบียน), ปลิ- พุฑุทธติ (ย่อมนเบียดเบียน), นี้เป็นจฐาติ- คณรูป.
ชยติ, สยติ, ปลายติ, มิลายติ, คายติ, อิหํ ภวาทิรูป.	ชยติ (ย่อมนชนะ), สยติ (ย่อมน นอน), ปลายติ (ย่อมนหนี), มิลายติ (ย่อมนเหี่ยว), คายติ (ย่อมนขบข้อง), นี้เป็น ภวาทิคณรูป.
หายติ, สายติ, นุหายติ, อิหํ ทิวาทิรูป.	หายติ (ย่อมนเสื่อม), สายติ (ย่อมน ล้ม), นุหายติ (ย่อมนอาบ), นี้เป็นทิวาติ- คณรูป.

กถยติ, จินตยติ, ภาชยติ, อิทธิ
จราทิสรูป.

กถยติ (ย่อมหกล่าว), จินตยติ
(ย่อมหคิด), ภาชยติ (ย่อมหแจก), นี้เป็น
จราทิสคณรูป.

คพพติ, ปคพพติ, อิทธิ **ภวาทิสรูป.**

คพพติ (ย่อมหทะนง), ปคพพติ
(ย่อมหทะนง), นี้เป็น**ภวาทิสคณรูป.**

กพพติ, กฐพพติ, อิทธิ **ตนาทิสรูป.**

กพพติ, กฐพพติ (ย่อมหกระทำ),
นี้เป็น**ตนาทิสคณรูป.**

หิไนติ, จิไนติ, อิทธิ **สวาทิสรูป.**

หิไนติ (ย่อมหเป็นไป), จิไนติ (ย่อมห
ก่อ), นี้เป็น**สวาทิสคณรูป.**

ตไนติ, สไนติ, กโรติ, อิทธิ **ตนาทิส-**
รูป.

ตไนติ (ย่อมหหาย), สไนติ (ย่อมหให้),
กโรติ (ย่อมหกระทำ), นี้เป็น**ตนาทิสคณรูป.**

จินุเตติ, จินุตยติ, อิทธิ **กตตุ-**
รูปญเจว เหตุกตตุรูปญจ.

จินุเตติ (ย่อมหคิด), จินุตยติ
(ย่อมหให้คิด), นี้เป็น**กตตุรูป** และ**เหตุ-**
กตตุรูป.

กนุเตติ, กนุตยติ, อิทธิ **เหตุกตตุ-**
รูปเมว.

กนุเตติ (ย่อมหให้ยินดี), กนุตยติ
(ย่อมหให้ยินดี), นี้เป็น**เหตุกตตุรูป**เท่านั้น.

ภกฺขติ, ภกฺชยติ, วาเทติ, วาทยติ,
อิทธิ **สฺททกตตุรูปญเจว เหตุกตตุ-**
รูปญจ.

ภกฺขติ (ย่อมหกิน), ภกฺชยติ (ย่อมห
ให้กิน), วาเทติ (ย่อมหกล่าว), วาทยติ
(ย่อมหให้กล่าว), นี้เป็น**สฺททกตตุรูป** และ
เหตุกตตุรูป.

มียยตีติ กตตุปทญเจว **กมฺม-**
ปทญจ.

บทว่า **มียยติ** (ย่อมหตาย, อันเขา
ย่อมหตาย) เป็น**กตตุปท**และ**กัมมบท.**

ภาเวธาคติ พหุวจนญเจว เอก-
วจนญจ.

สยมิสนุนติ อนาคตวจนญเจว
อดีตวจนญจ.

อนุสาสตีติ อาชฺยาดญเจว
นามิกญจ.

คจฺฉํ วิธมํ นิชณฺนติ นามิกญ-
เจว อาชฺยาดญจ. เอตถ อาชฺยาดตุเต
คจฺฉนฺติ อนาคตวจนฺ, วิธมนฺติ อดีต-
วจนฺ, นิชณฺนติ ปริกฺปฺวจนฺ.

สพฺพํ วา เอตํ ปทํ อนาคตาธิ-
วจนฺนฺติปิ วตฺตุํ วฏฺฏเตว.

อิมินา นเยน อญฺญานิปิ อุหนฺนีย-
ปทานิ นานปฺปการโต โยเชตพฺพานิ.

อิมานิ ปทานิ ทพฺพพิณฺณเยยวิเสสานิ
มนฺทพฺพุธีนํ สมฺโมหกรานิ อจฺริยปาจฺริเย
ปยฺรุปาสิตฺวา เวทนียานีติ อุหนฺนียรูปคณฺเ
วิภาวโต.

บทว่า ภาเวธ เป็นทั้งพหุพจน์
และเอกพจน์.

บทว่า สยมิสนฺ ก่อถึงอนาคต-
กาล และก่ถึงอดีตกาล.

บทว่า อนุสาสตี เป็นบทอาชยาด
และบทนาม.

บทว่า คจฺฉํ, วิธมํ, นิชณฺ เป็น
บทนามและบทอาชยาด. ในเรื่องนี้ เมื่อ
ใช้เป็นบทอาชยาด บทว่า คจฺฉํ เป็น
ศัพท์อนาคต บทว่า วิธมํ เป็นศัพท์
อดีต บทว่า นิชณฺ เป็นศัพท์ปรกัปะ.

อีกนัยหนึ่ง บททั้งหมดนี้ ควร
กล่าวว่าเป็นคำไวพจน์ ของศัพท์ที่เป็น
อนาคต.

บทที่พึงดำริอื่นพึงประกอบ โดย
ประการต่าง ๆ ตามนัยดังกล่าวนี้.

บทเหล่านี้ เป็นบทพิเศษที่รู้ได้ยาก
ซึ่งก่อให้เกิดความสับสน แก่คนผู้ด้อย
ปัญญา นักศึกษาควรเข้าไปหาอาจารย์
และอาจารย์แล้ว ฟังรู้ได้ ข้าพเจ้าได้
แสดงกลุ่มรูปที่พึงดำริไว้ ด้วยประการ
ดังนี้.

ธาตุ ๑ คณะ

อิทานิ เอกคณิกาทินิ วทาม :

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวธาตุที่เป็น
ได้ ๑ คณะเป็นต้น (และธาตุที่เป็นได้
๒ คณะ, ๓ คณะ. รูปของบทสุทธกัตตา,
บทเหตุกัตตา, บทกัมม และบทภาวะ).

วินิจฉัย ธา ธาตุ

ธา ธารณ. ภูวาทิคณิกวเสนายั
เอกคณิกา สกมุมิกา ธาตุ. ภควา
สกลโลกสุส หิตั ทธาติ วิทธาติ, ปุริโส
อตถั สัวิเชติ, นิธิ นิเชติ. อิมานิ สุทฺธ-
กตฺตริ ภวนฺติ. “สัวิธาเปติ, วิธาเปตี”ติ
อิมานิ เหตุกตฺตริ ภวนฺติ. กมุเม ปน
ภาเว จ “อนุวิธียตี”ติอาทินิ ภวนฺติ.

ธา ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง ธารณ
(ทรงไว้). ธาตุนี้เป็นสกัมมธาตุคณะเดียว
คือ ภูวาทิคณะ. ตัวอย่างเช่น ภควา
สกลโลกสุส หิตั ทธาติ วิทธาติ (พระผู้มี
พระภาคย่อมหทรงทำประโยชน์ แก่ชาว
โลกทั้งปวง), ปุริโส อตถั สัวิเชติ (บุรุษ
ย่อมหจัดแจงประโยชน์), นิธิ นิเชติ (บุรุษ
ย่อมหฝังทรัพย์). บทเหล่านี้ ใช้ในอรรถแห่ง
สุทธกัตตา. บทเหล่านี้ คือ สัวิธาเปติ
(ย่อมหให้จัดแจง), วิธาเปติ (ย่อมหให้ทำ).
ใช้ในอรรถเหตุกัตตา. ส่วนบทเป็นต้นว่า
อนุวิธียติ ใช้ในอรรถแห่งกัมมและภาวะ.

ตถา हि กมุमे “นิธิ นาม นิธียตี”ติ
จ “ธียติ ธปียตีติ” เชยฺยนุ”ติ จ รูปานิ
ทิสฺสนฺติ.

จริงอย่างนั้น ในอรรถแห่งกัมม
ย่อมหปรากฏรูปว่า นิธิ นาม นิธียตีติ
(เชยฺย) ([ชื่อว่า เชยฺย] เพราะอรรถว่า
อันบุคคลย่อมหฝังไว้) ธียติ ธปียตีติ

๑ อ. จปียตีติ.

ตตถ กมฺเม “กมฺมํ สตุเตหิ อญฺ-
วิธิยติ, กมฺมานิ สตุเตหิ อญฺวิธิยณฺติ.
โก กมฺม ตฺวํ สตุเตหิ อญฺวิธิยสฺสิ, อหํ
กมฺม^๑ สตุเตหิ อญฺวิธิยยามิ”ติอาทินา
โยเชตพฺพ.

ภาเว ปน “สตุโต ทุกฺขํ อญฺวิธิยติ,
สตุตา ทุกฺขํ อญฺวิธิยณฺติ, โภ สตุต ตฺวํ
ทุกฺขํ อญฺวิธิยสฺสิ”ติ โยเชตพฺพ.

อํ นโย อติวิย สุขฺโม ปาพิ-
นยานุกฺกุโล.

เชยฺย (ชื่อว่า เชยฺย เพราะอรรถว่าอัน
บุคคลย่อมทรงไว้).

บรรดาอรรถแห่งกัมมและอรรถแห่ง
ภาวะนั้น ในอรรถแห่งกัมม นักศึกษา
พึงประกอบรูปศัพท์ โดยนัยเป็นต้นว่า
กมฺมํ สตุเตหิ อญฺวิธิยติ (กรรมอัน
เหล่าสัตว์ย่อมกระทำ), กมฺมานิ สตุเตหิ
อญฺวิธิยณฺติ (กรรมทั้งหลายอันเหล่าสัตว์
ย่อมกระทำ). โภ กมฺม ตฺวํ สตุเตหิ
อญฺวิธิยสฺสิ (แนะนำกรรม ท่านอันเหล่าสัตว์
ย่อมกระทำ), อหํ กมฺม สตุเตหิ อญฺ-
วิธิยยามิ (แนะนำกรรม เราอันเหล่าสัตว์
ย่อมกระทำ).

ส่วนในอรรถแห่งภาวะ นักศึกษา
พึงประกอบรูปศัพท์ โดยนัยเป็นต้นว่า
สตุโต ทุกฺขํ อญฺวิธิยติ (สัตว์ย่อมกระทำ
ซึ่งความทุกข์), สตุตา ทุกฺขํ อญฺวิธิยณฺติ
(เหล่าสัตว์ย่อมกระทำความทุกข์), โภ
สตุต ตฺวํ ทุกฺขํ อญฺวิธิยสฺสิ (แนะนำสัตว์
ท่านย่อมกระทำความทุกข์).

นัยนี้ ละเอียดอ่อนยิ่งนัก ทั้งคล้อย
ตามนัยพระบาลี.

^๑ ไป. กมฺม.

นามิกปทตเต “ธาตุ”ติอาทีนิ
ภวนฺติ. ตตฺถ ธาตุติ สลกฺขณฺ์ ทธาติ
ธาเรตีติ ธาตุ. อฏฺฐกถาสฺ ปน
“สลกฺขณธารณโต ทุกฺขวิธานโต ทุกฺข-
ธานโต จ ธาตุ”ติ^๑ วุตฺตํ. ธาตุติ ปจฺวี-
ธาทาธาตฺโย.

ตตฺถ สลกฺขณธารณโตติ ยถา
ติตฺถิยปริกฺปิโต ปกฺติ, อตฺตาทิ เอว-
มาทิโก สภาวโต นตฺถิ, น เอวเมตา,
เอตา ปน สลกฺขณฺ์ สภาวํ ธาเรนตีติ
ธาตฺโย. **ทุกฺขวิธานโตติ** ทุกฺขสุส
วิทฺหนโต. เอตา हि ธาตฺโย การณภาเวน
วตฺถิตา หุตฺวา อยโลหาธาตฺโย วีย
อยโลหาทือเนกปฺการํ สํสารทุกฺข์
วิทฺหนติ. **ทุกฺขธานโตติ** อนปฺปกสุส
ทุกฺขสุส วิธานมตฺตโต อวสวตฺตนโต, ตํ
วา ทุกฺข์ เอตาหิ การณภูตาทิ สตฺเตหิ
อนุวิธียติ, ตถาวิทิตญฺจ ตํ เอเตเสว
ธียติ จปียติ, เอวํ ทุกฺขธานโต ธาตฺโย.

เมื่อเป็นบทนาม จะมีรูปเป็นต้นว่า
ธาตุ. ในเรื่องนั้น บทว่า ธาตุ ความว่า
ชื่อว่า ธาตุ เพราะอรรถว่าทรงลักษณะ
ของตนไว้. ส่วนในอรรถกถาทั้งหลาย
ท่านกล่าววว่า ชื่อว่า ธาตุ เพราะทรง
ลักษณะของตนไว้ เพราะกระทำทุกข์
และเพราะทรงทุกข์ไว้. บทว่า ธาตุ คือ
ธาตุมีปฐวีธาตุเป็นต้น.

ในข้อนั้น บทว่า สลกฺขณธารณโต
ความว่า ธาตุเหล่านี้ มิใช่ไม่มีจริง เหมือน
ข้อความเป็นต้นว่า ปกฺติ, ได้แก่ อตฺตาทิ
เดียรถียํดำริขึ้นไม่มีจริงโดยสภาวะ แต่
ธาตุเหล่านี้ ย่อมทรงลักษณะของตนไว้
คือ สภาพของตนไว้ เพราะเหตุนั้น
จึงชื่อว่า ธาตุ. บทว่า **ทุกฺขวิธานโต**
ความว่า เพราะกระทำทุกข์. จริงอยู่ ธาตุ
เหล่านั้น ถูกกำหนดโดยความเป็นเหตุ
ย่อมกระทำสังสารทุกข์หลายประการ
เหมือนธาตุเหล็กและธาตุโลหะเป็นต้น
กระทำวัตถุยานี้ปการมีเหล็กและโลหะ
เป็นต้น. บทว่า **ทุกฺขธานโต** ความว่า
เพราะสักว่าทรงทุกข์อันมากมายไว้ คือ
เพราะไม่ให้เป็นไปในอำนาจ, อีกนัยหนึ่ง
เหล่าสัตว์ย่อมกระทำทุกข์นั้น ด้วยธาตุ

^๑ วิสุทฺธิ. ๒/๑๘๕.

อปัจจ นิชฺชิวภูโจ ธาตวโติ คเหตุพพ.
ตถา हि णคवा “ฉ ธาตุโยยํ ภิกขุ
ปุริโส”ติอาทีสุ^๑ ชิวสญญาสมุहनตถ
ธาตุเทศนํ อกาसीติ.

โย ปน ตตถ อเมหิ ภาวภูจาเน
“สตโต ทุกฺขํ อญฺวิธียติ”ติ. ติปุริส-
มณฺฑลิตโต เอกวจนพหุจนิโก ปจมา-
วิภตฺติปปโยโค วุตฺโต. โส

ทูลิตโต คิริทตฺเตน
หโย สามสฺส ปณฺทโว
ไปราณํ ปกตี หิตฺวา
ตสฺเสวานญฺวิธียติ^๒ จ

เหล่านี้ที่เป็นเหตุ, ก็ทุกข์นั้นที่มีประการ
ดังกล่าว ย่อมถูกตั้งไว้ในธาตุเหล่านั้น,
ชื่อว่า ธาตุ เพราะทรงทุกข์ไว้โดยอาการ
อย่างนี้.

อีกนัยหนึ่ง ฟังถือเอาว่า สภาพที่
ไม่ใช่ชิวะ ชื่อว่า ธาตุ. จริงอย่างนั้น พระ
ผู้มีพระภาคทรงกระทำการแสดงธาตุ เพื่อ
เพิกถอนความสำคัญในชิวะ ในพระดำรัส
เป็นต้นว่า “ดูกรภิกษุ บุรุษนี้มีธาตุ ๖”.

ก็ในฐานะแห่งภาวะนั้น ข้าพเจ้า
กล่าวประโยคใดที่เป็นปฐมาวิภตติทั้งฝ่าย
เอกพจน์และพหูพจน์ อันเพียบพร้อม
ด้วยบุรุษ ๓ ว่า สตโต ทุกฺขํ อญฺวิธียติ
ประโยคนั้นที่เป็นปฐมาวิภตติ นักศึกษา
ฟังเชื่อโดยเป็นแก่นสาร ด้วยอำนาจ
แห่งพระบาลีเหล่านี้ว่า

(พระโพธิสัตว์ กราบทูลพระราชา
ว่า) ม้าบั่นทวงะ ของพระเจ้าสามะ
ถูกคนเลี้ยงม้าชื่อคิริทตประทุษร้าย
จึงละปกติเดิมของตน เลียนแบบ
คนเลี้ยงม้านั้นเอง

^๑ ไป ฉธาตุโรยํ ภิกขุ ปุริโส. ม.อ. ๑๔/๖๘๒/๔๓๖.

^๒ ข.ชา. ๒๗/๒๑๗/๖๕.

“มาตา หิ ตว อีรุธติ, วิธุสสุ
หทยํ ธนียุติ”^๑ติ ๑ “เต สักกิสสิกา ธมฺมา
ปหียิสฺสนฺติ”^๒ติ ๑ อิมาสํ ปาฬีนํ วเสน
สวโรโต ปจฺเจตพุโ.

ตตฺถ ปณฺชวเ นาม อสุโส
คิริทตฺตนามกสฺส อสุสโคปกสฺส ปกฺติ
อนุวิธียุติ อนุกโรตีติ อตฺถเ.

เอตฺถ ๑ ยถิ กตฺตฺปทํ อิจฺฉิตฺ
สิยา, “อนุวิทธาตี”ติ ปาฬิ วตฺตพุพา
สิยา. ยถิ กมฺมปทํ อิจฺฉิตฺ สิยา,
“ปณฺชเวนา”ติ ตตฺติยนฺตํ กตฺตฺปทํวตฺตพุพํ
สิยา, เหวํ อวจนฺน “อนุวิธียุติ”ติ อิทํ
ภาวปทนฺติ สิทฺธํ. น เกนจิ เอตฺถ วตฺตํ
สกุภา “ทิวาทิคณฺเ กตฺตริ วิหิต-
ยปจฺจยสฺส วเสน วุตฺตํ อิทํ รูปนุ”ติ,
ธวธาตุยา ทิวาทิคณฺเ อปฺปวตฺตนโต
เอกนฺตฎฺฐวาทิคณฺเิกตฺตา ๑.

ว่า มาตา หิ ตว อีรุธติ, วิธุสสุ
หทยํ ธนียุติ (อีรุธตีถูกรัก ก็พระ
มารดาของเจ้าปรารธนาดวงใจ ของ
วิธุบัณฑิต) และว่า เต สักกิสสิกา ธมฺมา
ปหียิสฺสนฺติ (สักกิสสิธรรมทั้งหลาย
เหล่านั้น จักละไป).

ในพระคาถานั้น มีอธิบายความว่า
มาซึ่งว่าบัณฑิต ย่อมกระทำตามปกติ
คือ ย่อมเลียนแบบ ของคนเลี้ยงม้าซึ่งว่า
คิริทต.

อธิบายตัวอย่างแรก

ก็ในตัวอย่างแรกนี้ ถ้าบทกัตตา
เป็นบทที่ปรารธนาไซรั, ก็ควรกล่าว
พระบาลีว่า อนุวิทธาติ. ถ้าบทกัมม เป็น
บทที่ปรารธนาไซรั ควรกล่าวบทกัตตา
เป็นตติยาวิภัตติว่า ปณฺชเวนา, เพราะ
ไม่กล่าวอย่างนี้ บทนี้ว่า อนุวิธียุติ จึง
สำเร็จเป็นบทภาวะ. ในคำว่า อนุวิธียุติ
นี้ ใคร ๆ ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า รูปนี้ ท่าน
กล่าวด้วยอำนาจการลง ย ปัจจัย
ในอรรถแห่งกัตตาในทิวาทิคณะ เพราะ

^๑ ชุ.ชา. ๒๘/๙๑๑/๓๒๑.

^๒ ที.สี. ๙/๓๐๓/๒๔๒.

ทุติยปุปโยเค ปน ยทิ กตตุปทํ
 อิจฺฉิตํ สียา, “ธนฺเต”ติ ปาฬิ วตฺตพฺพา
 สียา. ยทิ กมฺมปทํ อิจฺฉิตํ สียา,
 “มาตุยา”ติ วตฺตพฺพํ สียา. เอวํ อวจนเน
 “**ธนิยฺยตี**”ติ อิทมฺปิ ภาวปทนฺติ สิหุณฺ.
 เอตฺถ “**ธนิยฺยตี**ติ ปตฺเถติ, อิจฺฉตีติ
 อตฺถิ”ติ^๑ **อญฺจกถายํ** วุตฺตํ. “**ธนุ**
ยาจน”ติ ธาตุ เอสา เอกนฺเตน
ตนาทิกณฺเวยว วตฺตติ.

ตติยปุปโยเค “**ปหิยฺยสนฺตี**”ติ ยทิ
ภวาทิกณฺ “**หา จาเค**”ติ ธาตุยา ฐปํ
 สียา, กตฺตริ “**ปชฺหิยฺยสนฺตี**”ติ ฐปํ สียา,
 “**กสฺมา** โน **ปชฺหิยฺยสนฺตี**”ติ^๒ เอตฺถ วิย.
 กมฺมปทํ ปน “**ปชฺหิยฺยสนฺตี**”ติ สียา.
 ยสฺมา “**ปหิยฺยสนฺตี**”ติ อิทํ **ทิวาทิกณฺ**

ธา ธาตุ ไม่มีใช้ในทิวาทิกณะ และ
 เป็นภวาทิกณะอย่างเดียว.

อธิบายตัวอย่างที่สอง

ส่วนในตัวอย่างที่สอง ถ้าบทกัตตา
 เป็นบทที่ปรารภนาไซรั, ก็ควรกล่าวพระ
 บาลีว่า ธนฺเต. ถ้าบทกัมม เป็นบทที่
 ปรารภนาไซรั, ก็ควรกล่าวบทกัตตา (เป็น
 ตติยวิภตฺติ) ว่า มาตุยา. เพราะไม่กล่าว
 อย่างนี้ บทแม้ชื่อว่า **ธนิยฺยตี** ก็สำเร็จเป็น
 บทภาวะ. พระอรรถกถาจารย์ กล่าวข้อ
 ความพระบาลีนี้ ไว้ในอรรถกถาว่า
 บทว่า **ธนิยฺยตี** ความว่า ย่อมปรารภนา
 คือ ต้องการ. ธาตุนี้ คือ **ธนุ** **ยาจน**
 (ธนุ ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง **ยาจน** [ขอ])
 ใช้เฉพาะ ในตนาทิกณะเท่านั้น.

อธิบายตัวอย่างที่สาม

ในตัวอย่างที่สาม หากคำว่า
 ปหิยฺยสนฺตี พึงสำเร็จรูปมาจากธาตุ คือ
หา จาเค (หา ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง **จาเค**
 [สละ]) ในภวาทิกณะ, ในกรณีที่ใช้เป็น
 กัตตุวาทก ก็ควรมีรูปว่า **ปชฺหิยฺยสนฺตี**
 ดังสาธกในพระบาลีนี้ว่า **กสฺมา** โน

^๑ พ.ชา.อ. ๒๙/๖๔/๒๑๒.

^๒ พ.ชา. ๒๘/๔๕๔/๑๗๘. กสฺมา โน วิชฺหิยฺยสนฺตี.

“หา **ปริหานิยน์**”ติ ธาตุยา รูปตตยา
 “ปหายิสฺสนฺตี”ติ กตฺตูปทฺรูปี สียา
 “อาชณฺโณ กุรุเต เวคฺ, หายนฺตี ตตฺถ
 วฬฺวา”ติ อกมฺมกสฺส กตฺตูปทฺรูปสฺส
 ทสฺสนโต, ตสฺมา “ปหายิสฺสนฺตี”ติ อวตฺวา
 “ปหฺยิสฺสนฺตี”ติ วจเนน ยปจฺจโย ภาเว
 วตฺตตีติ ฅายตี.

เกจฺจ ปเนตฺถ วเทยฺยํ “โส
 ปหฺยิสฺสนฺตี.”^๑ เต สํกิลฺลิกา ฅมฺมา
 ปหฺยิสฺสนฺตี.”^๒ รูปี วิภวียฺยตี. อคฺคิ-
 ชาหิ^๓ ปุพฺพเว ภูยเต’ติอาทีสุ^๔ ยปจฺจโย
 กมฺเมเยว วิหิตฺ, น ภาเว. กมฺมกตฺตฺวเสน
 หิ อิมํ ปโยคา ทฏฺฐพฺพา, สยเมว
 ปิยเต ปานียํ, สยเมว กโฏ กริยเตติ

ปชหิสฺสนฺตี (จักฺลหฺทิงฺพวฺกเรฯ เพราะเหตุ
 ไว). สวณบทกมฺมํพิงฺมีรูปฺว่า ปชหฺยิสฺสนฺตี
 (อัน...จักฺลหฺทิง). เพราะคํวว่า ปหฺยิสฺสนฺตี
 นี้ ก็ควรมีรูปกตฺตฺววจกฺว่า ปหายิสฺสนฺตี
 เพราะมีรูปสำเร็จมาจากธตฺ คือ หา
 ปริหานิยน์ (หา ธตฺ ใช้ในอรรธแห่ง
 ปริหานิ [เสียม]) ในทิวาทิฅณะ เพราะ
 พบรูปกตฺตฺบททีเป็นอกมฺมํ ในพระบาลี
 ว่า อาชณฺโณ กุรุเต เวคฺ, หายนฺตี ตตฺถ
 วฬฺวา (มํ้าอาชาไนยยํอมกระทำความเร็ว
 สวณมํ้าเลวยํอมเสียมกํลึงไป ในที่นั้น)
 เหตุนั้น เพราะไม่กล่าววว่า ปหายิสฺสนฺตี
 แต่กล่าววว่า ปหฺยิสฺสนฺตี จึงทราบได้วว่า
 ย ปัจจยฺใช้ในอรรธแห่งภาวะ.

ก็ในเรื่องนี้ อาจารย์บางพวกพิงท้วง
 วว่า ในพระบาลีเป็นต้นวว่า โส ปหฺยิสฺสนฺตี
 (ความกล้วเป็นต้นนั้นจักหายไป). เต
 สํกิลฺลิกา ฅมฺมา ปหฺยิสฺสนฺตี (สํกิลฺลส-
 ฅรรณเหล่านั้นจักหายไป). รูปี วิภวียฺยตี
 (รูปยํอมเสียมสุญ). อคฺคิชาหิ ปุพฺพเว
 ภูยเต (อตุชรูปเป็นต้นยํอมเกิดเหมือน

^๑ ส.ส. ๑๕/๘๖๔/๓๒๑.

^๒ ที.ส. ๙/๓๐๓/๒๔๒.

^๓ อ. อคฺคิชาหิ.

^๔ ฉ. สจฺจสงฺเขเป ๖๓ คาถา.

หมายตามที่กล่าวไว้แล้วเท่านั้น ท่าน
ทั้งหลายควรทรงไว้.

วินิจจัย ชร ธาตุ

ชร โวเค. ชรติ, ชริยฺยติ.

ชร ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง โรค
(เจ็บไข้). ชรติ (ย่อมเจ็บไข้), ชริยฺยติ
(ย่อมเจ็บไข้).

ชร วโยหานิยํ. ชีรติ, ชิยฺยติ. อิมมา
เทวปี ภูวาทิคณิกวเสน เอกคณิกา.
ตาสํ อยํ สาธารณรูปวิภาวณา. “เยน ๑
สนฺตปฺปติ, เยน ๑ ชริยฺยตี”ติอาทิ.^๑
ตตฺถ เยน ๑ ชริยฺยตีติ เยน เตโชคเตน
กฺปิเตน อยํ กาโย เอกาทิกาทิชรโรเคน
ชริยฺยติ ชรติ. อถวา เยน ๑ ชริยฺยติ
เยน อยํ กาโย ชีรติ อินฺทฺริยเวกฺลฺยตํ
พลกฺขยํ ปลิตวลิตาทินฺน ๑ ปาปฺปณาติ.

ชร ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง วโย-
หานิ (แก่, ทรวดโทรม). ชีรติ (ย่อมแก่),
ชิยฺยติ (ย่อมแก่). ธาตุ ๒ ตัวนี้
เป็นคณะเดียวคือภูวาทิคณะ. นี้เป็น
การแสดงรูปทั่วไปของธาตุเหล่านั้น. บท
เป็นต้นว่า เยน ๑ สนฺตปฺปติ, เยน ๑
ชริยฺยติ (ย่อมเร่าร้อนด้วยเตโชธาตุใด,
และย่อมเจ็บป่วย ด้วยเตโชธาตุใด).
บัณฑิตพึงทราบวินิจจัยดังนี้ บรรดาบท
เหล่านั้น สองบทว่า เยน ๑ ชริยฺยติ
ความว่า ร่างกายนี้ ย่อมเจ็บไข้ด้วยโรคไข้
มีไข้หนึ่งวันเป็นต้น เพราะเตโชธาตุที่
แปรปรวนอันใด. อีกอย่างหนึ่ง ร่างกายนี้
ย่อมเจ็บไข้ คือ ย่อมทรุดโทรม ได้แก่
ถึงความบกพร่องแห่งอินทรีย์ ความสิ้น
กำลัง และम्मหงอก หนึ่งเหยวยนเป็นต้น
เพราะเตโชธาตุที่แปรปรวนอันใด.

^๑ ม.ม. ๑๒/๓๔๔/๓๕๒. เยน ๑ ชีรติ.

วินิจฉัย มร ธาตุ

มร ปาณาจาเค. ภูวาทิคณิกอโย
 อกมมโก ๑. สตุโต มรติ, มียยติ.
 กิณฺจาปี อโย ธาตุ “มร ปาณาจาเค”ติ
 วจนโต สกมมโก วีย ทิสฺสติ, ตถาปี
 “ปฺตุโต มรติ กิจฺจํ วตายํ โลกโก
 อาปนฺโน ชายติ ๑ ชียยติ ๑ มียยติ
 จา”ติ^๑ เอวมาทีนํ กมฺมรหิตปฺปโยคานํ
 ทสฺสนโต อกมมโกเยวาติ ทฏฺฐพฺพ.
 อตฺถโยชนานเยน ปน มรตีติ ปาณํ
 ๑ชตีติ กมฺมํ อานตฺวา กเถตุํ ลพฺภติ.
 “มรติ, มียตี”ติ^๒ อิมานิ สฺพุทฺธกตฺตฺปทานิ,
 “สตุโต สตุตฺ มาเรติ, มารยติ, มาราเปติ,
 มาราปยตี”ติ อิมานิ การิตปทสงฺฆาตานิ
 เหตุกตฺตฺปทานิ. เอตฺถ ๑ โย อมตํ
 สตุตฺ มรณํ ปาเปติ, โส วรโก
 มาเรติ มารยติ มาราเปติ มาราปยตีติ
 ๑ วุจฺจติ. สตุโต สตุเตหิ มารียติ
 มาราปยตีติ อิมานิ กมฺมปทานิ. ภาว-
 ปทมปฺปสิทฺธํ. เอวมนฺนตฺราปี ปสิทฺธตา
 ๑ อปฺปสิทฺธตา ๑ อฺปปริกฺขิตพฺพา.

มร ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง ปาณาจา
 (ตาย). ธาตุนี้เป็นภูวาทิคณะ อกัมมธาตุ.
 ตัวอย่างเช่น สตุโต มรติ, มียยติ (สัตว์
 ย่อมตาย). ธาตุนี้ ปรากฏเหมือนเป็น
 สกัมมธาตุ เพราะคำว่า มร ปาณาจา
 (มร ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง ปาณาจา
 [สละชีพ]) แม้ก็จริง. ถึงอย่างนั้น พึงเห็น
 ว่าเป็นอกัมมธาตุแน่นอน เพราะได้พบ
 ตัวอย่างที่ใช้โดยไม่มีบทกัมมอันมีอาทิ
 อย่างนี้ว่า ปฺตุโต มรติ (บุตรย่อมตาย)
 กิจฺจํ วตายํ โลกโก อาปนฺโน ชายติ ๑
 ชียยติ ๑ มียยติ ๑ (สัตว์โลกนี้
 ถึงความทุกข์ยากแล้วหนอ ย่อมเกิด
 ย่อมแก่ และย่อมตาย). แต่หากเป็นการ
 อธิบายความหมาย ก็สามารถนำมา
 อธิบายเป็นกัมมได้ เช่น มรตีติ ปาณํ ๑ชตี
 (บทว่า มรติ ความว่า ย่อมสละชีพ). บท
 เหล่านี้ คือ มรติ, มียติ (สัตว์ย่อมตาย)
 เป็นบทสัทธกัตตา, บทเหล่านี้ คือ สตุโต
 สตุตฺ มาเรติ, มารยติ, มาราเปติ,
 มาราปยติ (สัตว์ยังสัตว์ย่อมให้ตาย)
 เป็นบทเหตุกัตตา กล่าวคือบทที่ลงการิต

^๑ ที.มหา. ๑๐/๓๘/๓๕. ชายติ ๑ ชียติ ๑ มียติ ๑.

^๒ อ. มียยติ.

ปัจจัย. ก็ในเรื่องนี้ บุคคลผู้ทำให้สัตว์ซึ่ง
ยังไม่ตายให้ถึงความตาย ท่านเรียกว่า
วธกะ (ผู้ฆ่า) มาเรติ, มารยติ, มาราเปติ,
มาราปยติ (ผู้ ... ย่อมยังสัตว์ให้ตาย).
บทเหล่านี้ คือ สตุโต สตุเตหิ มาริยติ
มาราปิยติ (สัตว์อันสัตว์ทั้งหลายย่อม
ให้ตาย) เป็นบทกัมมบ้าง (เหตุกัมมจาก
บ้าง). บทภาวะ ไม่มีใช้. พึงตรวจสอบ
บทที่มีใช้และไม่มีใช้ แม้ในที่อื่น ด้วย
อาการอย่างนี้.

วินิจฉัย ขาท ธาตุ

ขาท ภกฺขณ. อัยฺ ปน ภูวาทิ-
คณิกวเสน เอกคณิกโก สกมฺมโก ธาตุ.
ขาทติ, สงฺขาทติ, อิมานิ สุตฺตคตฺต-
ปทานิ. ปุริโส ปุริเสน ปุริสํ วา ปุวํ
ขาทเทติ ขาทยติ ขาทาเปติ ขาทาปยติ,
อิมานิ เหตุคตฺตปทานิ. เอตฺถ จ โย
อขาทนฺตํ ขาทนฺตํ วา ขาทาหิติ
ปโยเชติ, โส ขาทาปโก ขาทเทติ ขาทยติ
ขาทาเปติ ขาทาปยตีติ จ วุจฺจติ. ขชฺชติ,
สํขชฺชติ, สงฺขาทียติ, อิมานิ กมฺมปทานิ.
อตรฺปนายํ ปาฬิ “อตีตฺปาหํ อทฺธานํ
รูปเณ ขชฺชตี, เสยฺยถาปาหํ เอตฺรหิ
ปจฺจุปฺปนฺเนน รูปเณ ขชฺชามิ. อหฺมฺเจว
โฆ ปน อนาคตํ รูปิ อภินนฺเทยฺยํ,

ขาท ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง ภกฺขณ
(กิน). ก็ธาตุนี้ เป็นสกัมมธาตุคณะเดียว
คือภูวาทิคณะ. ขาทติ, สงฺขาทติ (ย่อม
เคี้ยวกิน), บทเหล่านี้ เป็นบทสุตฺต-
กัตตา. ปุริโส ปุริเสน ปุริสํ วา ปุวํ
ขาทเทติ ขาทยติ ขาทาเปติ ขาทาปยติ
(บุรุษยังบุรุษย่อมให้เคี้ยวกินขนม). บท
เหล่านี้เป็นบทเหตุกัตตา. ก็ในเรื่องนี้
บุคคลผู้ให้บุคคลผู้ไม่ได้เคี้ยวกิน หรือ
ผู้กำลังเคี้ยวกินว่า ท่านจงเคี้ยวกิน ท่าน
เรียกว่า ขาทาปก (ผู้ให้เคี้ยวกิน) ขาทเทติ
ขาทยติ ขาทาเปติ ขาทาปยติ (ผู้ ... ย่อม
ให้เคี้ยวกิน). ขชฺชติ, สํขชฺชติ, สงฺขาทียติ-
(อันเขาย่อมเคี้ยวกิน), บทเหล่านี้ เป็นบท

อนาคเตนปาทิ รูปเนน ขชฺชเชยฺย,
 เสยฺยถาเปตฺรหิ ขชฺชชามิ"ติ.^๑ ภาวปทํ น
 ลพฺภติ สกมฺมกตฺตา อิมสฺส ธาตุสฺส.
 ภูวาทิคณเ^๒ อยํ นาม ธาตุ เอกนต-
 รุธาतिकณิกอติ อปฺปสิทฺโธ.

กัมม. ก็ในบทกัมมนั้น มีพระบาลีนี้ว่า
 อตีตปาทิ อทฺธานิ รูปเนน ขชฺชชฺ,
 เสยฺยถาปาทิ เอตฺรหิ ปจฺจุปฺปนฺเนน รูปเนน
 ขชฺชชามิ. อหฺนฺเจว โข ปน อนาคตํ รูปิ
 อภินนฺเทยฺย, อนาคเตนปาทิ รูปเนน
 ขชฺชเชยฺย, เสยฺยถาเปตฺรหิ ขชฺชชามิ (แม้
 ในอดีตกาล เราก็ถูกรูปกักกินแล้ว เหมือน
 ถูกรูปปัจจุบันกักกินอยู่ ในบัดนี้ ก็เราแล
 ฟุ้งขึ้นชมรูปอนาคต เราก็ฟุ้งถูกรูปแม่ที่
 เป็นอนาคตกักกิน เหมือนถูกรูปกักกิน
 อยู่ในบัดนี้). บทภาวะไม่มีใช้ เพราะธาตุ
 นี้เป็นสกัมมธาตุ. ข้าพเจ้าได้แสดงเอก-
 คณิกธาตุที่เป็นภูวาทิคณะไว้แล้ว. ธาตุ
 ชื่อนี้ เป็นรุธาतिकณะ อย่างแน่นอน
 เพราะเหตุนี้ จึงไม่ปรากฏว่ามีใช้.

วินิจฉัย ตา ธาตุ

ทิวาทิคณเ ตา ปาลเน. โลกํ
 ตายติ สนฺตายติ, อิมานิ สกมฺมกานิ
 สุตฺถกตฺตฺตฺปทานิ. เหตุกตฺตฺตฺปทํ ปน
 กมฺมปทญฺจ ภาวปทญฺจ อปฺปสิทฺธานิ.

ในทิวาทิคณะ ตา ธาตุ ใช้ใน
 อรรถแห่ง ปาลน (เลี้ยง, รักษา). โลกํ
 ตายติ สนฺตายติ (ยอมรักษาชาวโลก).
 บทเหล่านี้เป็นบทสุทธกัตตา สกัมมกะ.
 ส่วนบทเหตุกัตตา บทกัมม และบทภาวะ
 ไม่ปรากฏว่ามีใช้.

^๑ ส.ข.น.ธ. ๑๗/๑๖๐/๑๐๖.

^๒ อ. ภูวาทิคณ.

วินิจฉัย สุธ ธาตุ

สุธ สัมสุทฺธิยํ. จิตฺตํ สุขุณฺณติ
 วิสุขุณฺณติ, อิมานิ อกมฺมกานิ สุทฺธ-
 กตฺตูปทานิ. โสเธติ, โสธยติ, โสธาเปติ,
 โสธูปยติ, อิมานิ เหตุกตฺตูปทานิ. เอตฺถ
 จ โย อสุทฺธํ จานํ สุทฺธํ กโรติ, โส
 โสธโก โสเธติ, โสธยตีติ วุจฺจติ, เอส
 นโย อญฺญตฺตฺราปิ อีทิสฺเสสุ จาเนสุ. โย
 ปน อสุทฺธญฺจานํ สยํ อโสเธตฺวา "ตฺวํ
 โสเธหิ"ติ อญฺญํ ปโยเชติ, โส โสธูปโก
 โสธาเปติ โสธูปยตีติ วุจฺจติ. เอส
 นโย อญฺญตฺตฺราปิ อีทิสฺเสสุ จาเนสุ. ตถา
 หิ "กาเรติ, การยติ, การาเปติ,
 การูปยตีติอาทิสฺสุ อยํ นโย น ลพฺภติ,
 เอวํ ลพฺภมานนโย จ อลพฺภมานนโย จ
 สพฺพตฺถ อุปปริกฺขิตพฺโพ.

สุธ ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง สัมสุทฺธิ
 (หมดจด, สะอาด, บริสุทฺธิ). จิตฺตํ
 สุขุณฺณติ วิสุขุณฺณติ (จิตฺตํยอมหมดจด, ย่อม
 บริสุทฺธิ), บทเหล่านี้เป็นบทสุทฺธกตฺตา
 อกมฺมกะ. โสเธติ, โสธยติ, โสธาเปติ,
 โสธูปยติ (ยอมให้หมดจด), บทเหล่านี้
 เป็นบทเหตุกตฺตา. ก็ในบทเหตุกตฺตานี้
 ผู้ทำที่ไม่สะอาดให้สะอาด ท่านเรียกว่า
 โสธโก (ผู้ชำระ, ผู้แผ้วถาง), โสเธติ,
 โสธยติ (ผู้ ... ย่อมชำระ, ย่อมแผ้วถาง),
 ในฐานะเช่นนี้แม้อื่น ก็มีนัยเดียวกันนี้.
 ผู้ไม่ชำระที่ไม่สะอาดด้วยตัวเอง แต่
 ใช้ผู้อื่นว่า ท่านจงชำระ ท่านเรียกว่า
 โสธูปโก (ผู้ให้ชำระ), โสธาเปติ โสธูปยติ
 (ผู้ ... ย่อมให้ชำระ). ก็ในฐานะเช่นนี้
 แม้อื่น ก็มีนัยเดียวกันนี้. จริงอย่างนั้น
 นัยนี้หาไม่ได้ในคำเป็นต้นว่า กาเรติ,
 การยติ, การาเปติ, การูปยติ. นักศึกษา
 ควรตรวจสอบนัยที่หาได้ และนัยที่หา
 ไม่ได้ในฐานะทั้งปวงด้วยอาการอย่างนี้.

อิมมา ปเนตฺถ ปาฬิโย :

ปัจจนฺตเทสฺวิสเย

นิมนฺเตตฺวา ตถาคตํ

ก็ในเรื่องนี้ มีพระบาลีดังนี้ :

ชนทั้งหลายมีใจยินดี นิมนต์

พระตถาคตแล้ว ช่วยกันชำระทาง

ตสฺส อากมนํ มคฺคํ
 โสเธนฺติ ตฺฏฺฐมาณสาติ^๑ จ,
 “มคฺคํ โสเธมฺหิ ตทา”ติ^๒ จ.

อิมมา หิ ปาฬิโย สหตฺถา โสธนํ
 สนฺธาย วุตฺตา. “อายุสฺมา ปิณฺฑทวฺจฺโจ
 ราชคฺเห ปพฺภารํ โสธาเปติ เลณํ
 กตฺตกาโม”ติ^๓ ปน ปาฬิ, “กั ฆนฺเต
 เถโร การาเปติ”ติ. “ปพฺภารํ มหาราช
 โสธาเปมิ เลณํ กตฺตกาโม”ติ จ ปาฬิ.
 อิมมา ปเรหิ โสธาปนํ สนฺธาย วุตฺตา.
 “กสฺส โสธียติ มคฺโค”ติ^๔ อิทํ กมฺมปทํ,
 ภาวปทํ ปน อปฺปสิทฺธํ. อิมินา นเยน
 ยาว **จฺราทิคณฺา** โยเชตพฺพํ.

เสด็จมา ของพระตถาคตนั้น
 ในประเทศชายแดน,
 และว่า มคฺคํ โสเธมฺหิ ตทา
 (ในกาลนั้น เราชำระทาง).

ก็พระบาลีเหล่านี้ ท่านกล่าวหมาย
 เอาการชำระด้วยมือของตนเอง. ส่วน
 พระบาลีว่า อายุสฺมา ปิณฺฑทวฺจฺโจ
 ราชคฺเห ปพฺภารํ โสธาเปติ เลณํ
 กตฺตกาโม (ท่านปิณฺฑทวฺจฺโจจะประสงค์
 จะสร้างถ้ำจึงให้คนชำระเงื่อมเขาในกรุง
 ราชคฤห์), พระบาลีว่า “กั ฆนฺเต
 เถโร การาเปติ (พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามว่า
 ข้าแต่พระคุณเจ้า พระเถระกำลังให้เขา
 ทำอะไรอยู่). และว่า ปพฺภารํ มหาราช
 โสธาเปมิ เลณํ กตฺตกาโม (พระปิณฺฑท
 วฺจฺโจจะถวายพระพรว่า คุณกรมหาบพิตร
 อาตมภาพประสงค์จะสร้างถ้ำ จึงให้คน
 ชำระเงื่อมเขา). พระบาลีเหล่านี้ ท่าน
 กล่าวหมายเอาการให้ผู้อื่นชำระ. บทนี้
 ว่า กสฺส โสธียติ มคฺโค (หนทางอันใคร
 ย่อมชำระ) เป็นบทกัมม. ส่วนบทภาวะ

^๑ ชุ.พฺพ. ๓๓/๒/๔๑๙.

^๒ ชุ.พฺพ. ๓๓/๒/๔๒๐. มคฺคํ โสเธมฺหฺนตทา.

^๓ วิ.มหา. ๕/๕๕/๕๒. เอวมฺปรีปี.

^๔ ชุ.พฺพ. ๓๓/๒/๔๒๐.

ไม่ปรากฏว่ามีใช้. นักศึกษาพึงประกอบ
โดยนัยนี้ ไปจนถึงจตุราทิกณะ.

ธาตุ ๒ คณะ

ทวิคณิกตเต.

ในธาตุ ๒ คณะ มีคำอธิบาย
ดังต่อไปนี้.

วินิจัย สุก ธาตุ

สุก โสภ. โสภติ วตายํ ปุริโส.

สุก ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง โสภ
(งาม). ตัวอย่างเช่น โสภติ วตายํ ปุริโส
(บุรุษนี้ ย่อมงามจริงหนอ).

สุก ปหาเร. โย โน คาโว
สุมฺภติ^๑ สุมฺภติ อิจฺจปี ทิสฺสติ.
“สุมฺภติ”ติ จ กจฺจายนฺมเต รุปิ,
อิมานิ กตฺตูปทานิ. นครํ โสภติ,
โสภยติ. ปุริโส ปุริเส จริํ สุมฺภติ,
สุมฺภยติ, สุมฺภาเปติ, สุมฺภापยติ.
อิมานิ เหตุกตฺตูปทานิ. กมฺมภาวปทานิ
ลพฺภมานาลพฺภมานวเสน ยถาสุมฺภวํ
โยเชตพฺพานิ. **ภูวาทิรฐาทิกณิกรูปานิ.**

สุก ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง ปหาร
(ประหาร, ฆ่า). ตัวอย่างเช่น โย โน
คาโว สุมฺภติ สุมฺภติ (บุคคลใดฆ่าไว้
ทั้งหลายของพวกเขา). ก็รูปว่า สุมฺภติ
เป็นมติของคัมภีร์กัจจายนะ, บทเหล่านี้
เป็นบทกัตตา. นครํ โสภติ, โสภยติ
([ชาวพระนคร]ย่อมยังพระนครให้งาม).
ปุริโส ปุริเส จริํ สุมฺภติ, สุมฺภยติ,
สุมฺภาเปติ, สุมฺภापยติ (บุรุษยังบุรุษ
ทั้งหลายย่อมให้ฆ่าใจ). บทเหล่านี้
เป็นบทเหตุกัตตา. บทกัมมและบทภาวะ
นักศึกษานักศึกษาพึงประกอบ ตามความ
เหมาะสม ด้วยอำนาจแห่งบทที่

^๑ พ.ชา. ๒๘/๑๑๗๘/๔๒๒.

หาได้และหาไม่ได้. นี่เป็นรูปของธาตุ ๒
คณะ คือ ภูวาทิคณะและรุธาทิคณะ.

วินิจฉัย ปจ ธาตุ

ปจ ปาเก. ปุริโส ภาตตี ปจติ.
เนรยโก นรเย ปจจติ. กมมัม ปจจติ. ภาตตี
ปจจติ. ปารมิโย ปริปจจนติ. ผลานิ
ปริปจจนติ, ปกุกานิ โหนตีติ อตุเถ.

ปจ ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง ปาก
(หุง, ต้ม, สุก, ไหม้). ตัวอย่างเช่น ปุริโส
ภาตตี ปจติ (บุรุษย่อมหุงข้าว). เนรยโก
นรเย ปจจติ (สัตว์นรกย่อมไหม้ในนรก).
กมมัม ปจจติ (กรรมย่อมให้ผล). ภาตตี
ปจจติ (ข้าวย่อมสุก). ปารมิโย ปริ-
ปจจนติ (บารมีย่อมสุกรอบ, แก่กล้า).
ผลานิ ปริปจจนติ (ผลทั้งหลายย่อมสุก),
อธิบายว่า ปกุกานิ โหนตี ([ผลไม้
ทั้งหลาย]เป็นของสุกแล้ว).

ครโว ปน

ส่วนครุทั้งหลาย ย่อมปรารถนา
บทว่า ปจจติ อันมีรูปเป็นทิวาทิคณะ
สกัมมิกะ อย่างนี้

ถาณยตุตวรํ ตตุถ
ทตฺวา สนฺธิ ติเหตุกั
ปจฺฉา ปจฺจติ ปากานํ
ปวตฺเต อฏฺฐเก ทฺเวติ^๑ จ.

บรรดามหากุศล ๘ ดวง หรือใน
บรรดาตีเหตุกอกัฏฐมหากุศล-
ญาณสัมปยุต ๔ ดวง ส่งผล
ปฏิสนธิที่มีเหตุ ๓ (คือ อโลภเหตุ
๑ อโทสเหตุ ๑ อโมหเหตุ ๑)
ต่อมา ในปวัตติกาลยังส่งผลเป็น
วิปากจิต ๘ ดวง ๒ ประเภท

^๑ อ. สจฺจสงฺเขเป ๑๒๔ คาถา.

(คือ มหาวิปากจิต ๘ อเหตุก-
วิปากจิต ๘).

“อสงฺขารํ สสงฺขาร- วิปากานิ น
ปจฺจตี”ติ^๑ จ เหวํ ปจฺจตีปทสฺส^๒
ทิวาทิคณิกรูปสฺส^๓ สกมฺมกตฺตํ อิจฺฉนฺติ.

เอวํ ปน สาธุจกเถ เตปิฎฺเเก
พฺพทฺวจเน กุโต ลพฺภา. เตปิฎฺเเก หิ
พฺพทฺวจเน “กปฺปี นิชฺยมฺหิ ปจฺจตี.” ยาว
ปาปํ น ปจฺจตี.^๔ นิชฺยมฺหิ อปจฺจิ
โส”ติ^๕ เหวํ อกมฺมกตฺตํเยว ทิสฺสตี.

เอตถ วเพยฺยํ “นนุ ปจ ปาเก”ติ
อัย ฐาตุ สกมฺมโก, เตน ‘**ปจฺจตี**’ติ ปทสฺส
ทิวาทิคณิกรูปสฺสปิ สโต สกมฺมกตฺตํ
ยฺชฺชตี, ตสฺมาเยว ‘ปจฺจตี ปากานํ ปวตฺเต
อฏฺฐเก ทเว’ติอาทิ สฺวตฺตนุ”ติ.

และว่า อสงฺขารํ สสงฺขาร- วิปากานิ
น ปจฺจตี (อสงฺขาริกจิต ย่อมไม่ให้เกิด
เป็นวิปากที่มีสังขาร).

รูปดังกล่าวนี้ พึงมีได้อย่างไร ใน
พระพุทฺธพจน์คือพระไตรปิฎก พร้อมทั้ง
อรรถกถา. จริงอยู่ ในพระพุทฺธพจน์คือ
พระไตรปิฎกปรากฏว่ามีใช้เฉพาะที่เป็น
อภิมมกะเท่านั้นอย่างนี้ว่า กปฺปี นิชฺยมฺหิ
ปจฺจตี (ยอมใหม่ในนรกตลอดกัปปี).
ยาว ปาปํ น ปจฺจตี (บาปยังไม่แผ่ผล
เพียงใด). นิชฺยมฺหิ อปจฺจิ โส (เขาใหม่
แล้วในนรก).

ในเรื่องนี้ มีอาจารย์บางพวกท้วง
ว่า ฐาตุนี้ คือ ปจ ปาเก (ปจ ฐาตุ
ใช้ในอรรถแห่ง ปาก [เผา, ใหม่, สุก]) เป็น
สภัมมฐาตุมิใช่หรือ เพราะเหตุนั้น บทว่า
ปจฺจตี แม้จะเป็นรูปแห่งทิวาทิคณะ

^๑ อภิธมฺมตฺถสงฺคหปาสิ. ๓๐.

^๒ จ. ปจตี ...

^๓ จ. ทิวาทิคณิกรูปสฺส.

^๔ วิ.จ. ๗/๓๘๖/๑๙๕.

^๕ ชุ.ธ. ๒๕/๑๕/๒๓.

^๖ ชุ.ชา. ๒๘/๔๐๔/๑๕๖. นิชฺยํ อปจฺจตี.

เอตถ วุจฺเจเต : ยถา “**ฉิทฺติ ทฺวิธา-
กรณเณ, ภิทฺติ วิหารณเณ**”ติ ธาตุณํ **รฐาทิ-**
คณเณ ปวตฺตทานํ “**รฺกฺขํ ฌินฺนฺทิตฺติ, ภิตฺตํ
ภินฺนฺทิตฺติ**”ติ รูปปทานํ สกมฺมกตฺเตปิ สติ
ทิวาทิคณฺ ปตฺตทานํ เตสํ ธาตุณํ “**อุทกํ
ฉิทฺตํ, อมฺภฺยํ ภิทฺตํ**”ติ รูปปทานิ
อกมฺมกานิเยว ภวณฺติ, ตถา^๑ **ภวาทิคณเณ**
ปวตฺตสฺส **ปจฺจธฺตสฺส** “**ภตฺตํ ปจฺจติ**”ติ
รูปปทสฺส สกมฺมกตฺเตปิ สติ **ทิวาทิคณฺ**
ปตฺตสฺส “**นิรเย ปจฺจติ, กมฺมานิ
วิปจฺจนฺติ**”ติ รูปปทานิ อกมฺมกานิเยว
ภวณฺติ.

อถาปี วเทยฺยํ “**นฺนุ จ โภ ยถา
'อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมฺฺจจฺจิสฺสุ'**ติ เอตถ

ก็ควรใช้เป็นสัทนิตีได้, เพราะเหตุที่
นั้นเที่ยว คำว่า ปจฺจติ ปากานํ ปวตฺเต
อฏฺฐเก ทฺเว เป็นต้น จึงเป็นอันท่านกล่าว
ไว้ดีแล้ว.

ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอตอบว่า เมื่อใช้
ธาตุทั้งหลาย คือ **ฉิทฺติ ทฺวิธากรณเณ** (**ฉิทฺติ**
ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง **ทฺวิธากรณ** [ตัด]),
ภิทฺติ วิหารณเณ (**ภิทฺติ** ธาตุ ใช้ในอรรถ
แห่ง **วิหารณ** [ทำลาย]) เป็น**รฐาทิ-**
คณะจะมีรูปบทเป็นสัทนิตีกว่า รฺกฺขํ
ฌินฺนฺทิตฺติ (ย่อมตัดต้นไม้), ภิตฺตํ ภินฺนฺทิตฺติ
(ย่อมทำลายฝา) เมื่อใช้ธาตุเหล่านั้น เป็น
ทิวาทิคณะ จะมีรูปบทเป็นอกมฺมก
เท่านั้นว่า อุทกํ ฉิทฺตํ (สายน้ำย่อมขาด),
อมฺภฺยํ ภิทฺตํ (หม้อย่อมแตก) ฉนฺใด,
เมื่อใช้ **ปจ** ธาตุเป็น**ภวาทิคณะ** จะมี
รูปบทเป็นสัทนิตีกว่า **ภตฺตํ ปจฺจติ** (ย่อม
หุงข้าว) แต่เมื่อใช้เป็น**ทิวาทิคณะ** จะมี
รูปบทเป็นอกมฺมกเท่านั้นว่า **นิรเย ปจฺจติ**
(ย่อมไหม้ในนรก), **กมฺมานิ วิปจฺจนฺติ**
(กรรมทั้งหลายย่อมแผ่สัตผล) ฉนฺนั้น.

แม้หากมีอาจารย์บางพวกพึงท้วง
ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ในข้อความ

^๑ ฉ. ยถา.

“อาสวโต จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ”ติ จ
 ‘อาสเวหิ กตฺตฺถุเตหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ’ติ
 จ เอวํ **ทิวาทิคณิกสฺส** ฐาตุสฺส
 ‘วิมุจฺจิสฺสุ’ติ รูปปทสฺส อกมฺมกตฺตญฺจ
 สกมฺมกตฺตญฺจ ภวติ, ตถา ‘นิริเย ปจฺจติ,
 กมฺมานิ วิปจฺจนฺตี’ติ จ อกมฺมกตฺเตนปิ
 ภวิตพฺพํ. ปจฺจติ ปากานํ ปวตฺเต อฏฺฐเก
 ทฺเว, อสงฺขารํ สสงฺขาร- วิปากานิ น
 ปจฺจตี’ติ สกมฺมกตฺเตนปิ ภวิตพฺพนฺ”ติ.
 อกมฺมกตฺเตเนว ภวิตพฺพํ, น สกมฺม-
 กตฺเตน, “ปจฺจติ ปากานนฺ”ติอาทินา
 วุตฺตปฺปโยคานํ “อาสเวหิ จิตฺตานิ
 วิมุจฺจิสฺสุ”ติ ปโยเคน อสมานตฺตา.

พระบาลีนี้ว่า อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ
 (จิตพ้นแล้วจากอาสวะ) รูปบพทว่า
 วิมุจฺจิสฺสุ ของฐาตุหมวด**ทิวาทิคณะ** เป็น
 ได้ทั้งอกัมมฐาตุและสกัมมฐาตุ อย่างนี้ว่า
 อาสวโต จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ (จิตหลุดพ้น
 แล้วจากอาสวะ) และว่า อาสเวหิ กตฺตฺ-
 ฐุเตหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ (จิตอันอาสวะ
 ที่เป็นกัตตาพ้นแล้ว) ฉนฺใด, บพทว่า ปจฺจติ
 ก็ควรใช้เป็นอกัมมกะได้บ้าง เช่น นิริเย
 ปจฺจติ (ย่อมใหม่ในนรก), กมฺมานิ
 วิปจฺจนฺติ (กรรมย่อมผลัดผล). และควร
 ใช้เป็นสกัมมกะได้บ้าง เช่น ปจฺจติ
 ปากานํ ปวตฺเต อฏฺฐเก ทฺเว (ต่อมาใน
 ปวัตติกาลยังส่งผลเป็นวิปากจิต ๘ ดวง
 ๒ ประเภท [มหาวิปากจิต ๘ อเหตุก-
 วิปากจิต ๘]). อสงฺขารํ สสงฺขาร- วิปากานิ
 น ปจฺจติ (อสังขาริกจิต ย่อมไม่ให้ผล
 เป็นวิปากที่มีสังขาร) ฉนฺนํ มิใช่หรือ.
 ตอบว่า บพทว่า ปจฺจติ ควรใช้เป็นอกัมมกะ
 เท่านั้น, ไม่ควรใช้เป็นสกัมมกะ เพราะ
 ประโยคที่ท่านกล่าวไว้ โดยนัยว่า ปจฺจติ
 ปากานํ เป็นต้น ไม่เหมือนกับ ประโยค
 ว่า อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ.

ตถา เหตุถ **“วิมุจฺจิสฺสุ”**ติ
 ปทํ กมฺมรหิตกตฺตฺวาจากยปจฺจยนฺตมฺปิ

จริงอย่างนั้น บพทว่า **วิมุจฺจิสฺสุ** ใน
 ประโยคนี้ เป็นบทที่ลง ย ปัจจัยใน

ภวติ กตตุสहितกมุจกยปจฺจยนฺตมฺปิ.
 "วิมุจฺจิสฺสุ"ติ อิมสฺส หิ ปทสฺส กมุ-
 รหิตยปจฺจยวณฺตตฺตา "อาสเวหิ"ติ กรณ-
 วจฺนํ อปาทานการกฺวากํ ภวติ.
 'จิตฺตานี"ติ ปจฺจตฺตวจฺนํ ปน กตตุ-
 การกฺวากํ ภวติ.

ตถา "วิมุจฺจิสฺสุ"ติ ปทสฺส กตตุ-
 สหิตกมุจกยปจฺจยวณฺตตฺตา "อาสเวหิ"ติ กรณ-
 วจฺนํ กตตุการกฺวากํ ภวติ. "จิตฺตานี"ติ
 ปจฺจตฺตวจฺนํ ปน กมุการกฺวากํ ภวติ.
 อยํ นโย "ปจฺจติ ปากานนฺ"ติอาทินา
 วุตฺตปฺปโยเคสฺสุ น ลพฺภติ.

ตถา หิ ตตฺถ ปจฺจตฺตวจฺนํ กตฺตารํ
 วทติ, อุปโยคฺวจฺนํ กมุํ วทตีติ ทฎฺจพฺพ.
 การิเต : "ปริโส ปริเสน ปริสํ วา ภตฺตํ
 ปาเจติ ปาเจยติ ปาจาเปติ ปาจาปยตี"ติ
 จ, "อนนฺเต โพิธมฺภาเร ปริปาเจสิ
 นายโก"ติ^๑ ทสฺสนโต ปน "ปริปาเจติ,
 ปริปาเจยตี"ติ จ รุปานิ ภวณฺติ. อิมานิ
 เหตุกตฺตฺปทานิ. กมุเม : ยณฺณทตฺเตน

กตฺตฺวากอันเว้นจากกัมมบ้าง เป็นบท
 ที่ลง ย ปัจจัย ในกัมมวาทที่ประกอบ
 ด้วยกตฺตาบ้าง. ก็เพราะบทนี้ว่า วิมุจฺจิสฺสุ
 ลง ย ปัจจัยเว้นจากกัมม ตติยาวิภตฺติ
 ว่า อาสเวหิ จึงระบุถึงอปาทานการก.
 ส่วนปฐฺมาวิภตฺติว่า จิตฺตานี ระบุถึง
 กตฺตฺการก.

อนึ่ง เพราะเหตุที่บทว่า วิมุจฺจิสฺสุ
 เป็นกัมมวาทประกอบด้วยกตฺตา (คือลง
 ย ปัจจัย ในอรรถแห่งกัมม) ดังนั้น
 ตติยาวิภตฺติว่า อาสเวหิ จึงระบุถึง
 กตฺตฺการก. ส่วนปฐฺมาวิภตฺติว่า จิตฺตานี
 ระบุถึงกัมมการก. นัยนี้ ไม่สามารถนำ
 มาใช้ในประโยคที่ท่านกล่าว โดยนัยว่า
 ปจฺจติ ปากานํ เป็นต้นได้.

จริงอย่างนั้น ในประโยคนี้
 พึงเห็นว่าปฐฺมาวิภตฺติกล่าวกตฺตา, ส่วน
 ทุตติยาวิภตฺติกล่าวกัมม. เมื่อลงการิต-
 ปัจจัย จะมีรูปว่า ปริโส ปริเสน ปริสํ
 วา ภตฺตํ ปาเจติ ปาเจยติ ปาจาเปติ
 ปาจาปยติ (บุรุษยังบุรุษยอมให้หุงข้าว),
 อนึ่ง เพราะพบตัวอย่างว่า อนนฺเต
 โพิธมฺภาเร ปริปาเจสิ นายโก (พระ

^๑ พ.ชา.อ. ๑/-/๑.

โอทโน ปัจเจเต. ภาวปทํ อปฺปสิทฺธํ.
อิมานิ ฎวาทิทฺวาทิคณิกฎปานิ. อิมินา
นเยน อญฺญานิปี ทฺวิคณิกฎปานิ
โยเชตพฺพพานิ.

พุทธเจ้าทรงยังบารมีอันมีอุปการะแก่พระ
โพธิญาณอันไม่มีที่สุดให้สูงงอม) จึงมี
รูปว่า ปริปาเจติ, ปริปาเจยติ ได้อีกด้วย.
บทเหล่านี้ เป็นบทเหตุกัตตา (เหตุ-
กัตตฺวาจก) เมื่อใช้ในอรรถแห่งกัมม
จะมีรูปว่า ยญฺญตฺตเตน โอทโน ปัจเจเต
(ข้าวอันยัญญุตตย่อมสูง). สำหรับบท
ภาวะไม่ปรากฏว่ามีใช้. บทเหล่านี้ (ปัจติ,
ปัจเจติ) เป็นรูปฎวาทิคณะ และ ทิวาทิ-
คณะ. นักศึกษาพึงประกอบใช้รูปที่เป็น
ทฺวิคณิกฎาตุ (ธาตุ ๒ คณะ) แม้เหล่านี้
โดยนัยนี้แล.

เตคณิกตฺเต.

สุ ปสเว. เหตุ ผลํ สวติ, ปสวติ.
สุ สวเน. สทฺโธ ฐมฺมํ สุณฺเณติ, สุณฺนาติ.
สุ หีสายํ. โยโธ ปจฺจามิตฺตํ สุณาติ.
อิมานิ ยถากุณฺมํ ฎวาทิสฺวาทิกิยาทิ-
คณิกานิ กตฺตฺปทานิ. ตถา เหตุนา ผลํ
สวียฺยติ, อุนฺนาทสทฺโท ปจฺวีอุนฺทริยสทฺโท
วีย สฺยฺยติ. โยเธน ปจฺจามิตฺโต สฺนียฺยติ.
อิมานิ กมฺมปทานิ. ภาวปทํ น ลพฺภติ

ธาตุ ๓ คณะ

ในธาตุ ๓ คณะ มีคำอธิบาย
ดังต่อไปนี้.

วินิจฉัย สุ ธาตุ

สุ ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง ปสว
(หลัง). บทกัตตา ฎวาทิคณะ ตัวอย่าง
เช่น เหตุ ผลํ สวติ, ปสวติ (เหตุย่อม
หลังผล). สุ ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง สวณ
(ฟัง). บทกัตตา สฺวาทิคณะ ตัวอย่างเช่น
สทฺโธ ฐมฺมํ สุณฺเณติ, สุณฺนาติ (ผู้มีศรัทธา
ย่อมฟังธรรม). สุ ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง
หีสวา (เบียดเบียน). บทกัตตา กิยาทิคณะ

สกมมกตตฺตา อิมํสํ ชาติฺนํ. อิมินา นเยน
อญฺญานิปิ เตคณิกฺรฺพานิ อูปปริกฺขิตฺวา
โยเชตพฺพานิ.

ตัวอย่างเช่น โยโร ปจฺจามิตฺตํ สฺนาติ
(นักเรียนยอมเบียดเบียนเข้าศึก). บทกัมม
(กัมมวาทก) ตัวอย่างเช่น เหตุนา ผล
สฺวยฺยติ (ผลอันเหตุยอมหลัง). อุนฺนาท-
สทฺโท ปจฺจิวฺนฺทฺริยสทฺโท วีย สฺวยฺยติ
(เสียงอ้ออิงที่ได้ยิน เหมือนเสียงแผ่นดิน
ทรุด). โยธเน ปจฺจามิตฺโต สฺนียฺยติ
(เข้าศึกอันนักเรียนยอมเบียดเบียน). สำหรับ
บทภาวะไม่มีใช้ เพราะชาติเหล่านี้ เป็น
สกัมมชาติ. นักศึกษาพึงตรวจสอบแล้ว
ประกอบให้รูปศัพท์ที่เป็นได้ ๓ คณะ
แม้เหล่าอื่นโดยนัยนี้.

อตุร ปนายํ นยวิภาวนา :

อนึ่ง ในเรื่องนี้ มีการแสดงนัย
ดังต่อไปนี้ :

- ภฺวาทิกฺรฺฐาทิกฺกา ชาติ
- สฺวาทิกฺทวาทิกฺกา ตถา
- รฺฐาทิกฺทวาทิกฺกา
- ภฺวาทิกฺจฺรฺฐาทิกฺกา.
- ภฺวาทิกฺคหาทิกฺกา
- ภฺวาทิสฺวาทิกฺกียาทิกฺกา
- เอวมาทิจฺปฺปเกเทหิ
- วิทฺถาเรนฺตุ วิจฺกฺขณา.

บัณฑิตทั้งหลาย พึงขยายความ
ด้วยชาติที่มีประเภทอย่างนี้ว่า ชาติ
ที่ตั้งอยู่ในภฺวาทิคณะและรฺฐาทิ-
คณะ, ชาติที่ตั้งอยู่ในสฺวาทิคณะ
และทิวาทิคณะ, ชาติที่ตั้งอยู่ใน
รฺฐาทิคณะและทิวาทิคณะ, ชาติที่
ตั้งอยู่ในภฺวาทิคณะและจฺรฺฐาทิ-
คณะ, ชาติที่ตั้งอยู่ในภฺวาทิคณะ
และ คหาทิคณะ, ชาติที่ตั้งอยู่ใน
ภฺวาทิคณะ สฺวาทิคณะ และ
กียาทิคณะ ดังนี้ เป็นต้น.

อิจุเจวี สงฺเขปโต ยถารหํ
 เอกคณิกทวาริตคณิกเตคณิกวเสน สุตฺต-
 กตฺตเหตุกตฺตกมฺมภาวปทานิ จ
 สการิตกมฺมานิ จ สการิตทวาริตกมฺมานิ
 จ สการิตติกมฺมานิ จ ทสฺสิตานิ.

โดยประการดังนี้ ข้าพเจ้าได้แสดง
 บทสุทธกัตตา บทเหตุกัตตา บทกัมม
 และบทภาวะ ด้วยอำนาจแห่งธาตุ ๑
 คณะ ๒ คณะ และ ๓ คณะ บทที่มี ๑
 กัมม เมื่อลงการิตปัจจัย, บทที่มี ๒ กัมม
 เมื่อลงการิตปัจจัย และบทที่มี ๓ กัมม
 เมื่อลงการิตปัจจัยโดยย่อ ตามสมควร
 อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้.

เอกการิตทวาริตบท

อิทานิ เอกการิตทวาริตปทานํ
 วจโนกาไส อนุปฺตโต, ตสฺมา ตํ วทาม.

บัดนี้ ถึงโอกาสอันเหมาะสมที่จะ
 กล่าว**บทที่มีการิตปัจจัย ๑ ตัวและบท
 ที่มีการิตปัจจัย ๒ ตัว**. เพราะเหตุนั้น
 ข้าพเจ้าจะกล่าวบทนั้น ดังต่อไปนี้.

วินิจัย โส ธาตุ

โส อนุตกมฺมนิ. อรหตฺตมคฺโค
 มานํ สียติ, กมฺมํ ปริโยสียติ. อิมานิ ตาว
 สุตฺตกตฺตปทานิ. เอตฺถ **มานํ สียตีติ**
 มานํ สมฺมุจฺฉินฺทติ. **กมฺมํ ปริโยสียตีติ**
 กมฺมํ นิปฺพชฺชติ. **ปริ อว** อิจุจุปฺสคฺค-
 วเสน หิ อิหํ ปทํ อกมฺมกํ ภวติ, อตฺถเ
 ปน "ปริโยसानํ คจฺฉตี"ติ สกมฺมกวเสน
 คเหตุพฺโพ. อตฺตนา วิปฺปกตฺติ อตฺตนา
 ปริโยสาเปติ.^๑ **อิทเมกํ การิตํ** เหตุ-

โส ธาตุ ใช้ในอรรถแห่ง **อนุต-**
กมฺม (ทำที่สุด = จบ). ตัวอย่างเช่น
 อรหตฺตมคฺโค มานํ สียติ (อรหัตตมรรค
 ย่อมกำจัดมานะ), กมฺมํ ปริโยสียติ (กรรม
 ย่อมสำเร็จ). อันดับแรก บทเหล่านี้ เป็น
 บทสุทธกัตตา. ในตัวอย่างนี้ สองบทว่า
มานํ สียติ ความว่า ย่อมกำจัดมานะ.
 สองบทว่า **กมฺมํ ปริโยสียติ** ความว่า
 กรรมย่อมสำเร็จ. กัมมนี้ เป็นอกัมมกบท

^๑ วิ.มหาวิภงฺค. ๒/๗๕๓/๔๙๙, ๗๖๖/๕๐๕.

กตตุปัท. เอตถ ปน **ปริ อว** อิจจุป-
สคฺควเสน อกมฺมกฏตฺสฺส **โส**ธาตฺสฺส
ลทฺฐการิตปฺจฺจยตฺตา เอกกมฺมเมว
สการิตปัท ภาวติ. อตฺตนา วิปฺปกตฺ ปเรหิ
ปริโยสวาเปติ.^๑ อิทํ **ทฺวิการิตํ** เหตุ-
กตตุปัท.

เอตถ จ ปน **ปริ อว** อิจจุป-
สคฺควเสน อกมฺมกฏตฺสฺส **โส**ธาตฺสฺส
ลทฺฐการิตปฺจฺจยทฺวยตฺตา ทฺวิกมฺมกํ
สการิตปัท ภาวติ. “ปริโยสวาเปตี”ติ
อิทฺมฺปิ **ปริ อว**ปฺพุพฺพสฺมา **โส**ธาตฺมฺหา
ณาเป ณาเป อิติ ปฺจฺจยทฺวยํ กตฺวา
อวสทฺทฺสฺโสการณฺจ กตฺวา ตโต

ด้วยอำนาจ **ปริ** และ **อว** อุปสรรค, ส่วน
ความหมายพึงถือเอา ด้วยอำนาจแห่ง
สกัมมกะว่า ปริโยसानํ คจฺจติ (ยอมถึง
ที่สุด). อตฺตนา วิปฺปกตฺ อตฺตนา
ปริโยสาเปติ (ภิกษุยังกุฎีที่ตนทำค้างไว้
ยอมให้สำเร็จด้วยตนเอง). บทนี้ว่า
ปริโยสาเปติ เป็นบทเหตุกตตาทที่มี
การิตปัจจัย ๑ ตัว. อนึ่ง ในตัวอย่างนี้
ปริโยสาเปติ เป็นบทที่มีการิตปัจจัย (๑
ตัว) มีบทกัมมเพียงบทเดียวเท่านั้น
เพราะ **โส** ธาตุ ซึ่งเป็นอกัมมธาตุ ลง
การิตปัจจัยเพียงตัวเดียวด้วยอำนาจ **ปริ**
และ **อว** อุปสรรค. อตฺตนา วิปฺปกตฺ
ปเรหิ ปริโยสวาเปติ (ภิกษุยังชนอื่น
ให้ยังกุฎีที่ตนทำค้างไว้ ให้สำเร็จอยู่).
บทว่า ปริโยสวาเปติ นี้เป็นบทเหตุกตตาท
มีการิตปัจจัย ๒ ตัว.

ก็แล ในตัวอย่างนี้ คำว่า ปริโยสา-
วาเปติ จึงเป็นบทที่มีการิตปัจจัย (๒ ตัว)
และมีบทกัมม ๒ บท เพราะ **โส** ธาตุ
ซึ่งเป็นอกัมมธาตุลงการิตปัจจัย ๒ ตัว
ด้วยอำนาจ **ปริ** และ **อว** อุปสรรค.
พึงทราบว่ แม้บทว่า ปริโยสวาเปติ นี้
ยอมสำเร็จ เพราะลงปัจจัย ๒ ตัว คือ

^๑ วิ.มหาวิภังค. ๒/๗๕๓/๔๙๙, ๗๖๖/๕๐๕.

ยการาคมญจ อนุพณฺณการโลปญจ
ปจฺมปจฺจเย ปการสฺส วการญจ ทฺวีสุ จ
จาเนสุ ปุพฺพสรโลปี กตฺวา นิปฺมชฺชตีติ
ทฎฺฐพฺพ.

ณาเป ณาเป ท้าย โส ธาตุที่มี ปริ
และ อว อุปสรรคเป็นบทหน้า และแปลง
อว เป็น โอ จากนั้นให้ลง ย อาคม ลบ
ณ อนุพันธ์, แปลง ป ที่ปัจจัยตัวแรก
เป็น ว และลบสระหน้า ในฐานะสองแห่ง
(คือ โอ ที่ โส, เอ ที่ เว).

อธิบายบทว่า

ปริโยสาเปติ - ปริโยสาวาเปติ

อิทานิ ตา ปาฬิโย อตฺถนฺตร-
วิญญาปนตฺถิ อาหจฺจเทสิตาทาเรน
เอกโต กถยาม : “อตฺตนา วิปฺปกตฺติ
อตฺตนา ปริโยสาเปติ, อาปตฺติ สํฆาติ-
เสสสฺส. อตฺตนา วิปฺปกตฺติ ปเรหิ ปริ-
โยสาวาเปติ, อาปตฺติ สํฆาติเสสสฺสา”ติ^๑
เอตฺถ “ภิกฺขุ”ติ เหตุกตฺตฺพํ อาเนตพฺพ.
อตฺตนา วิปฺปกตฺตฺติ เอตฺถ จ
อตฺตนาติ วิปฺปกรณกิริยาย กตฺตฺการก-
วากํ กรณวจัน. **วิปฺปกตฺตฺติ** กมฺม-
การวากํ อุปฺโยควจัน. **อตฺตนา**
ปริโยสาเปตีติ เอตฺถ ปน **อตฺตนา**ติ
อพฺยยปทฺฐเตน **สยฺสทฺเทน** สฺมานตฺถิ
วิภตฺยนฺตปฺตีรูปํ อพฺยยปทฺ, **สยฺสทฺ-**

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงพระบาลี
เหล่านั้นร่วมกับลักษณะ ในพระบาลีที่
พระพุทธานุญาตนำมาแสดงไว้ เพื่อให้รู้
ข้อความอื่น : ในข้อความพระบาลีนี้ว่า
อตฺตนา วิปฺปกตฺติ อตฺตนา ปริโยสาเปติ,
อาปตฺติ สํฆาติเสสสฺส. อตฺตนา วิปฺปกตฺติ
ปเรหิ ปริโยสาวาเปติ, อาปตฺติ สํฆาติ-
เสสสฺส (ภิกษุยังกุฎีที่ตนทำค้างไว้ให้
สำเร็จเอง, ต้องอาบัติสังฆาติเสส. ภิกษุ
ยังคนอื่น ให้ยังกุฎีที่ตนทำค้างไว้ให้
สำเร็จ, ต้องอาบัติสังฆาติเสส) นักศึกษา
พึงนำบทเหตุกตฺตฺวา คือ ภิกฺขุ มาสัมพันธ์
เข้าด้วย. ส่วนคำว่า **อตฺตนา** ในคำว่า
อตฺตนา วิปฺปกตฺติ นี้ เป็นตติยาวิภตฺติ

^๑ วิ.มหาวิภค. ๑/๕๒๑/๓๕๖, ๓๖๖. ไป. อาปตฺติ น ทิสฺสตี.

สทิสฺส วา ตติยาวิภตฺตยนฺตํ อพฺยยปทํ.
ตถา हि "อตุตฺตนา ปรีโยสาเปตี"ติ วุตฺต
วจนฺตฺส "สยํ ปรีโยสาเปตี"ติ อตุโถ ภวติ
"อตุตฺตนา จ ปาณาติปาตี"ติอาทิสฺส วิย.

ซึ่งบ่งถึงกัตตุการกสัมพันธ์เข้ากับกิริยา
การทำค้ำง. บทว่า วิปฺปกตฺตํ เป็นทุตติยา-
วิภตฺตติ ซึ่งบ่งถึงกัมมการก. ก็คำว่า
อตุตฺตนา ในคำว่า อตุตฺตนา ปรีโยสาเปตี
นี้ เป็นบทอํพยยะที่มีรูปเหมือนลง
วิภตฺตติมีอรรถเท่ากับ สยํ ศัพท์ อันเป็น
บทอํพยยะ, หรือเป็นบทอํพยยะที่ลง
ตติยาวิภตฺตติคล้ายกับ สยํ ศัพท์. จริง
อย่างนั้น คำที่ท่านกล่าวว่า อตุตฺตนา
ปรีโยสาเปตี มีความหมายเท่ากับ สยํ
ปรีโยสาเปตี (ให้สำเร็จเอง) เหมือนใน
ประโยคเป็นต้นว่า อตุตฺตนา จ ปาณาติ-
ปาตี (มีปกติฆ่าสัตว์เอง).

ปเรหิ ปรีโยสาวาเปตีติ เอตฺถ
ปน **ปเรหิตี** กมฺมการกวาจกํ
กรณวจนฺตฺติ คเหตุพพํ, "สุนฺเขหิปี
ขาทาเปนฺตตี"ติ. เอตฺถ "สุนฺเขหี"ติ ปทํ
วिय. เอตฺถ हि ยถา "ราชาโน โจรํ สุนฺเข
ขาทาเปนฺตตี"ติ^๑ อูปโยควเสน อตุโถ
ภวติ, ตถา "ภิกฺขุ อตุตฺตนา วิปฺปกตฺตํ
ปเร ชเน ปรีโยสาวาเปตี"ติ อูปโยควเสน
อตุโถ ภวติ, เหวํ อิมสฺมึ อจฺฉริยพฺภุต-
นยวิจิตฺเต ภควโต ปาวจเน ทฺวิ-

ก็ คำว่า **ปเรหิ** ในคำว่า **ปเรหิ**
ปรีโยสาวาเปตี นี้ ฟังถือเอาว่าเป็น
ตติยาวิภตฺตติอันบ่งถึงกัมมการก, เหมือน
บทว่า สุนฺเขหิ ในพระบาลีนี้ว่า สุนฺเขหิปี
ขาทาเปนฺตติ (ยังฝูงสุนัขยอมให้กัด). ก็ใน
ตัวอย่างนี้ คำว่า สุนฺเขหิ มีความหมาย
เป็นทุตติยาวิภตฺตติว่า ราชาโน โจรํ สุนฺเข
ขาทาเปนฺตติ. (พระราชายังฝูงสุนัขยอมให้
กัดใจ) ฉนฺใด, คำว่า **ปเรหิ** ก็มีความ
หมายเป็นทุตติยาวิภตฺตติว่า ภิกฺขุ อตุตฺตนา

^๑ ม.มฺ. ๑๒/๑๙๘/๑๗๑, ม.ยฺ. ๑๔/๔๗๐/๓๑๒, ๕๑๐/๓๓๙, พ.มหา. ๒๙/๗๘๙/๔๘๙,
พ.จุฬ. ๓๐/๕๑๘/๓๖๐.

การิตปัจจุยวณุตมปิ ปทมตถิติ สารโต
 ปจเจตพพ. อัย นโย สุขุโม สาสเน
 อาทริ กตฺวา อายสมนฺเตหิ สาธุกั
 มนสิกาตพฺโพ. ยสุส หิ อตฺถาย อิทํ
 ปกรณํ กริมฺห, น อัย อตฺตโน มติ,
 อถ โข ปุพฺพาวจฺรียานํ สนฺติกา ลทฺถตฺตา
 เตสญฺเฒว มตีติ ทฺฐจพฺพ.

วิปฺปกตํ ปเร ชเน ปริโยสวาเปติ (ภิกษุ
 ยังชนอื่นให้ยังกุฎิที่ตนทำค้างไว้ให้สำเร็จ)
 ฉะนั้น, ตามที่กล่าวมานี้ นักศึกษาพึง
 เชื่อโดยความเป็นสาระว่า ในปาพจน์
 ของพระผู้มีพระภาค ซึ่งมีนัยอันวิจิตร
 นำอัครรรยไม่เคยมีมาก่อน มีบทแม้ที่ลง
 การิตปัจจย ๒ ตัว. นัยนี้ ละเอียดอ่อน
 ยิ่งนัก ท่านผู้มีอายุทั้งหลายพึงกระทำ
 ความเอื้อเฟื้อ ในพระศาสนาใส่ใจไว้ให้
 ดีเถิด. ด้วยว่า ข้าพเจ้ารจนาคัมภีร์นี้
 เพื่อประโยชน์แก่นัยใด, นัยนี้ ไม่ใช่เป็น
 มติของข้าพเจ้า, ที่แท้ นักศึกษาพึงทราบ
 ว่า เป็นมติของบูรพาจารย์เหล่านั้น
 เท่านั้น เพราะข้าพเจ้าได้ศึกษามาจาก
 สำนักของบูรพาจารย์ทั้งหลาย.

อการิตทวิกัมมกบท

อิทานิ อการิตทวิกัมมิกปทานิ
 วจโนกาโส อนุปฺปตฺโต, ตสฺมา ตานิ
 กถยาม. ตานิ ๑ โข ธาตุวเสน เอว
 เวทิตพฺพานิ สวินิจฺจยานิ. เสยฺยถิทํ ?

บัดนี้ ถึงโอกาสที่จะกล่าวบทที่มี
 ๒ กัมม ไม่ลงการิตปัจจย, เพราะ
 เหตุนั้น ข้าพเจ้าจะกล่าวบทเหล่านั้น.
 ก็แลบทเหล่านั้น พร้อมทั้งข้อวินิจฉัย
 นักศึกษาพึงทราบ ด้วยอำนาจแห่งธาตุ
 อย่างนี้ คือ

ทฺฐิกรวหิปัจจ

ยาจ ภิกฺข ๑ นิพฺรุติ

ธาตุเหล่านั้น คือ ทฺฐ กร วห
 ปฺจุจ ยาจ ภิกฺข นิ พฺรุ ภาณ

ภณิวทวิภาส

สาสิทธิินาถธาตุ.

รุธิ จิ จิปฎีตี

เย เต ทุวิกมุกา ธีรา

ปวทุมปี วิยตุตา

การิตปปัจเจยหิ จ.

อปาทานาทิเก ปุพพ-

วิธิมหา สติเม'พรวุ^๑

อุปโยควจนสุส

นิमितตุนติ สนนตนา.

เอเต ทุหาทโย ธาตุ

ติกมมาปี ภวนติ ตุ

การิตปปัจเจย ลทุเช

อิติ อาจริยาพรวุ.

ตตุริมานิ อุทาหรณานิ : ควิ ปโย
 ทุหติ โคपालโก. คาวี ซีริ ทุหติ
 โคपालทารโก.

ตตุถ ปโยติ อุปโยควจน, "ยโส
 ลทุธา น มชฺเชยยา"^๒ เอตถ "ยโส"ติ

วท วจ ภาส สาส ทท นาถ
 รุธิ จิ และ จิ เป็นต้น แม้ไม่
 ประกอบกับการิตปัจเจย บัณฑิต
 ทั้งหลายกล่าวว่ามี ๒ กัมม.

เมื่อนัยก่อนมีอปาทานเป็นต้นไม่มี
 อยู่ บัณฑิตในกาลก่อนกล่าวธาตุ
 เหล่านี้ว่า เป็นเหตุของทุติยา-
 วิภัตติ.

อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ทุห ธาตุ
 เป็นต้นเหล่านี้ มี ๓ กัมมได้ เมื่อลง
 การิตปัจเจย.

วินิจฉัยการใช้ ทุห ธาตุ

ในการประกอบกับ ทุห ธาตุ นั้น
 มีอุทาหรณ์ดังนี้ : ควิ ปโย ทุหติ โคपालโก
 (นายโคบาลย่อมรีดนมกะแม่โค). คาวี
 ซีริ ทุหติ โคपालทารโก (ลูกนายโคบาล
 ย่อมรีดนมกะแม่โค).

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปโย
 เป็นทุติยาวิภัตติ, เหมือนบทว่า ยโส ใน

^๑ ฉ. สหิเม'พรวุ.

^๒ พ.ชา. ๒๗/๖๐๒/๑๔๕.

ปทมิว. มโนคณิกสุส หิ อีทิสมปิ
 อุปโยควจัน โหติ อญญาทิสมปิ. อิสฺสโร
 โคपालํ ควํ ปโย ทุหาเปติ, โคปาเลน
 คาโว ชีรํ ทุหิตา. โคหิ ปโย ทุหิตีติ
 เอตฺถ อปาทานวิสยตฺตา ทฺวิกมฺมกภาโว
 นตฺถิ. "วิสานโต ควํ ทุหํ, ยตฺถ ชีรํ
 น วินฺทตี"ติ^๑ เอตฺถ ปน อปาทาน-
 วิสยตฺเตปิ ควาวยวฏฺตสุส วิสานสุส
 วิสฺสุ คหิตตฺตา "ควํ ชีรํ ทุหนฺโต"ติ
 ทฺวิกมฺมิกภาโว ลพฺภตฺตีติ ทฺฏฺจพฺพํ. ทฺหิโน
 ปโยโคยํ.

พระบาลีนี้ ว่า ยโส ลหฺธา น มชฺเชยฺย
 (ได้ยศแล้ว ไม่ควรมัวเมา). เพราะว่า
 ทุตฺติยาวิภตฺติเช่นนี้บ้าง อย่างอื่นบ้าง ย่อม
 มีแก่กลุ่มบทที่เป็นมโนคณะ (คือ แปลง
 อํ เป็น โอ หรือคอง อํ ไว้). อิสฺสโร โคपालํ
 ควํ ปโย ทุหาเปติ (นายยังนาย
 โคบาลย่อมให้รีดนมกะแม่โค), โคปาเลน
 คาโว ชีรํ ทุหิตา (แม่โคอันนายโคบาล
 รีดนมแล้ว). ในคำนี้ว่า โคหิ ปโย ทุหิตี
 (ย่อมรีดนมจากแม่โค) ความเป็น ๒ กัมม
 ย่อมไม่มี เพราะคำว่า โคหิ เป็นวิสัย
 แห่งอปาทาน. ส่วนในคำนี้ว่า วิสานโต
 ควํ ทุหํ, ยตฺถ ชีรํ น วินฺทตี (บุคคลรีด
 นมกะแม่โคอยู่ในที่ใด ย่อมไม่ได้รับนม
 จากเขาโค) พึงเห็นว่าเป็น ๒ กัมมตั้งนี้ว่า
 ควํ ชีรํ ทุหนฺโต (รีดนมกะแม่โคอยู่) เพราะ
 เขาโคอันเป็นส่วนหนึ่ง ของตัวโค แม้ใน
 ความที่คำว่า วิสานโต เป็นวิสัยแห่ง
 อปาทาน. นี่เป็นตัวอย่างของ ทฺห ธาตุ.

วินิจจัยการใช้ กร ธาตุ

กโรติสุส ปโยเค กฏฺจมฺจฺคารํ
 กโรติ, สุวณฺณํ กฏฺกํ กโรติ, สเจ เช
 สจฺจํ ภณฺสี อทาสี ตํ กโรมิ.^๒

การประกอบกับ กร ธาตุ เช่น
 กฏฺจมฺจฺคารํ กโรติ (ยอมทำไม้ให้เป็น
 ถ่าน), สุวณฺณํ กฏฺกํ กโรติ (ยอมทำ

^๑ ชุ.ชา.อ. ๓๖/-/๓๒๗. วิสานโต ควํ โทหํ...

^๒ วิ.มหาวิภงค. ๑/๑๔/๒๗.

เอตถ ๑ **องฺคาริ กโรตีติ**
 ปริจฺจตฺตการณวเสน วุตฺตํ. กฏจฺญหิ
 องฺคารภาวสุส การณํ, องฺคาเร กเต
 การณภูตสุส กฏจฺสุส กฏจฺภาโว
 วิคจฺจติ. **กฏกํ กโรตีติ** อิทํ อปริจฺจตฺต-
 การณวเสน วุตฺตํ. สุวณฺณญฺหิ กฏก-
 ภาวสุส การณํ, กฏเก กเตปิ
 การกภูตสุส สุวณฺณสุส สุวณฺณภาโว น
 วิคจฺจติ, อถ โข วิเสสนุตรูปฺตติภาเวน
 สมฺปชฺชติ. **อทาสี ตํ กโรมีติ** อิทํ ปน
 จานนุตรทานวเสน วุตฺตํ “อุปราชํ
 มหาราชํ กโรมี”ติ เอตถ วิย. ตตฺถ
 “อิสฺสุโร ปุริเสน ปุริสํ วา กฏจฺมงฺคาริ
 กาเรติ. ตถา สุวณฺณํ กฏกํ กาเรตี”ติ
 ติกมฺมิกปฺปโยโคปิ ทฏฺจพฺโพ. ตถา
 “พฺรหฺมทตฺโต รชฺชํ กาเรตี”ติ,
 “พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต”ติ^๑
 ทฺวิกมฺมิกปฺปโยโค.

ทองคำให้เป็นกำไล), สเจ เซ สจฺจํ ภณฺสิ
 อทาสี ตํ กโรมี (แนะนำสาวใช้ ถ้าเธอ
 พุดคำจริง, ฉันจะทำให้เธอไม่ต้องเป็น
 นางทาสี).

ก็ในตัวอย่างนี้ บทว่า **องฺคาริ**
กโรตี ท่านกล่าวด้วยอำนาจแห่งเหตุที่
 แปรสภาพ. ก็ก่อนไม่เป็นเหตุของความ
 เป็นถ่าน, เมื่อทำเป็นถ่านแล้ว ความเป็น
 ไม้ของก่อนไม้อันเป็นเหตุย่อมแปรไป.
 บทนี้ว่า **กฏกํ กโรตี** ท่านกล่าวด้วย
 อำนาจแห่งเหตุที่ไม่แปรสภาพ. ด้วยว่า
 ทองคำเป็นเหตุแห่งความเป็นกำไล, เมื่อ
 ทำเป็นกำไลแล้ว ความเป็นทองของ
 ทองคำอันเป็นเหตุย่อมไม่แปรไป, ที่แท้แล
 ทองคำนั้น ย่อมแปรรูปโดยความเกิดขึ้น
 เป็นของวิเศษอย่างอื่น. ส่วนคำนี้ว่า
อทาสี ตํ กโรมี ท่านกล่าวด้วยอำนาจ
 แห่งการให้ฐานันดร เหมือนในคำนี้ว่า
 อุปราชํ มหาราชํ กโรมี (เราจะทำอุปราช
 ให้เป็นมหาราช). ในข้อนี้ นักศึกษาพึง
 เห็นแม่ตัวอย่างที่มี ๓ กัมม คือ อิสฺสุโร
 ปุริเสน ปุริสํ วา กฏจฺมงฺคาริ กาเรติ
 (นายใช้บุรุษยอมให้ทำไม้ให้เป็นถ่าน).
 ตถา สุวณฺณํ กฏกํ กาเรติ (อนึ่ง นายใช้

^๑ พ.ชา.อ. ๒๘/-/๑๙๕/-/๒๑๗, พ.ชา.อ. ๓๑/-/๒.

บุรุษยอมให้ทำทองคำให้เป็นกำไล). โดยทำนองเดียวกัน ฟิงทราบตัวอย่างที่มี ๒ กัมม์ คือ พุรหมตโต รชชั กาเรติ (พระเจ้าพรหมทัตยังมหาชน ย่อมให้ทำความเป็นพระราชา), พุรหมตเต รชชั กาเรเต (เมื่อพระเจ้าพรหมทัต ยังมหาชนให้ทำความเป็นพระราชา).

เอตถเอเก วเทยยุ่ “นनु จ โภ เอตถ เอกเมว กมมํ ทิสฺสตี, เกนายํ ปโยโค ทฺวิกมฺมิกปฺปโยโค โหตี”ติ. กิณฺจปิ เอกเมว ทิสฺสตี, ตถापि อตฺตโต เทวเยว กมฺมานิ ทิสฺสนฺตตี^๑ คเหตุพฺพํ. ตถา हि **พุรหมตโต รชชั กาเรตี**ติ เอตถ พุรหมตโต อตฺตโน ราชภาวํ มหาชนเนน การยตีติ อตฺถโ. เอวํ ปน อตฺถเอ คหิตะ “รชชั กาเรहि ภาทฺทนฺเต ก็ อरणฺเณ กริสฺสตี”ติอาทิสฺปิ^๒ ตวํ อตฺตโน ราชภาวํ อเมหฺหิ การาเปहि, อตฺตानํ รชฺเช อภิสฺสิจาเปहि, มยํ ตํ รชฺเช อภิสฺสิจิตฺต- กามาติ อตฺถโ สมตฺถิตโต ภวตี.

ในเรื่องนี้ อาจารย์บางท่านท้วงว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ในตัวอย่างนี้ ปราภภูมีเพียงกัมม์เดียวมิใช่หรือ, ประโยคนี้เป็นตัวอย่างของบทที่มี ๒ กัมม์ เพราะเหตุไร. ตอบว่า มีเพียงกัมม์เดียวเท่านั้น แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น โดยความหมาย ฟิงถือเอาว่ามี ๒ กัมม์แน่นอน. จริงอย่างนั้น ในข้อความนี้ว่า **พุรหมตโต รชชั กาเรติ** มีความหมายว่า พระเจ้าพรหมทัต ยังมหาชนยอมให้กระทำความเป็นพระราชาแก่ตน. ก็เมื่อถือเอาความหมายอย่างนี้แม้ในข้อความเบื้องต้นว่า รชชั กาเรहि ภาทฺทนฺเต ก็ อरणฺเณ กริสฺสตี ก็สามารถเข้าใจความหมายได้ว่า พระองค์จึงยังพวกข้าพระองค์ให้ทำความเป็นพระราชาแก่พระองค์ คือ พระองค์

^๑ โป. ทสฺสนฺตตี.

^๒ บุ.ชา. ๒๘/๔๓๖/๑๖๒.

พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเตติ
 เอตฺถาปี พฺรหฺมทตฺเต อตฺตโน ราชภาวํ
 มหาชเนน การยฺนฺเตติ อตฺถเ อภวติ.
 สาสนสมฺมิญฺหิ การิตวิสเย กรณวจนํ
 อุปโยคตฺถญฺเณว ทีเปติ, ตสฺมา
 อตฺถโต เทวเยว กมฺมานิ^๑ ทิสฺสนฺตฺติ
 วทาม. อยมตฺถเ **อภิธมฺมฏีกายํ**
 จกฺขุณฺทฺริยาทีนิปุพฺพจนตฺถวิภาวนาย ทีเป-
 ตพฺุโพ. ตถา हि **อภิธมฺมฏีกายํ** อิทํ
 วุตฺตํ “**จกฺขุทฺวารเ อินฺทตฺตํ กาเรตีติ**
 จกฺขุทฺวารภาเว ตํทฺวาริเกहि อตฺตโน
 อินฺทภาวํ ปรมิสฺสรภาวํ การยตีติ อตฺถเ.
 ตญฺหิ เต รุปคฺคฺหเณ อตฺตानํ
 อนฺวตฺเตติ, เต จ ตํ อนฺวตฺตนฺตฺติ”ติ.^๒

จงยังพวกข้าพระองค์ให้อภิเชกพระองค์
 ในราชสมบัติ, พวกข้าพระองค์ประสงค์
 จะอภิเชกพระองค์ไว้ในราชสมบัติ.

แม้ในคำนี้ว่า พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ
 กาเรนฺเต มีความหมายว่า เมื่อพระเจ้า
 พรหมทัต ยังมหาชนให้ทำความเป็น
 พระราชาแก่พระองค์. ก็ในพระศาสนา
 ตติยาวิภตฺติ ย่อมแสดงอรรถแห่งทฺติยา-
 วิภตฺตินั้นเทียว ในวิสัยที่มีกจริตปัจจัย,
 เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าววว่า “ว่าโดย
 ความหมายมี ๒ กัมมฺนั้นเทียว”. ข้อความ
 นี้ พึงแสดงด้วยการแสดงอรรถแห่ง
 รุปวิเคราะห์มี จกฺขุณฺทฺริย เป็นต้น
 ในฎีกาอภิธรรม. สมจริงดังคำ ที่พระ
 ฎีกาจารย์กล่าวไว้ ในฎีกาพระอภิธรรม
 ว่า คำว่า **จกฺขุทฺวารเ อินฺทตฺตํ กาเรติ**
 (ย่อมให้กระทำความเป็นใหญ่ในจกฺขุ-
 ทวาร) หมายความว่า ยังจิตที่เกิดใน
 ทวารนั้นให้กระทำความเป็นใหญ่ คือ
 ความเป็นสภาพยิ่งใหญ่ของตน ในความ
 เป็นจกฺขุทวาร เพราะว่าจกฺขุณฺทฺริยนั้นยัง
 ทำจิตที่เกิดทางจกฺขุทวารนั้นให้ติดตาม

^๑ ไป. กมฺมฺนิ.

^๒ จ. วิภังคมูลฎีกา. ๒/๗๘.

ยทิ ปน กรธาตุ ทฺวิกมฺมโก,
 เอวํ สนฺเต "พฺรหฺมทตฺโต รชฺชํ
 กาเรตี"ติอาทีสุ ลทฺธการิตปจฺจยตฺตา
 "กาเรตี"ติอาทีหิ ปเทหิ ติกมฺมเกหิเยว
 ภวิตพฺพนฺติ? น, นิยมภาวโต ตาทิสฺสุส
 ๑ ปโยคฺสุส โวหารปเถ อนาคตตฺตา.
 กฺกุจํ ปฺริเสน องฺคารํ กตํ. สุวณฺณํ
 กมฺมาเรน กฺกุกํ กตํ, ทาสี สามิเกน
 อทาสี กตา, เอวมฺเปตฺถ ทฺวิกมฺม-
 กปฺปโยคา เวทิตพฺพา.

สุวณฺณน กฺกุกํ กโรตีติ เอตฺถ
 หิ วิเสสนตฺเถ ปวตฺตกรณวิสยตฺตา ทฺวิ-
 กมฺมิกภาโว น ลพฺภตฺตีติ ทฺกุจพฺพํ. อัย-
 นโย อณฺฏตฺราปี อฺปปริกฺขิตฺวา ยถา-
 สมฺภวํ เนตพฺโพ. กโรตีสุส ปโยโคยํ.

ตนในการรับรู้รูป, ทั้งจิตที่เกิดทางจักขุ-
 ทวารเหล่านั้นย่อมติดตามจักขุนทรีย์นั้น.

ถามว่า ก็ ถ้าวว่า กร ธาตุเป็นธาตุ
 ที่มี ๒ กัมมัมไซร์, เมื่อเป็นเช่นนี้ บท
 เป็นต้นว่า กาเรติ ในข้อความ เป็นต้นว่า
 พฺรหฺมทตฺโต รชฺชํ กาเรตี ก็ควรเป็นบท
 ที่มี ๓ กัมมนั้นเทียว เพราะเป็นบทที่มี
 การลงการิตปัจจย. ตอบว่า คำที่กล่าว
 นั้นไม่ถูกต้อง เพราะ กร ธาตุมี ๒ กัมม
 ไม่แน่นอน และเพราะตัวอย่างเช่นนั้น
 ไม่ปรากฏใช้ในคลองแห่งถ้อยคำ. กฺกุจํ
 ปฺริเสน องฺคารํ กตํ (ไม้อันบุรุษกระทำให้
 เป็นถ่าน). สุวณฺณํ กมฺมาเรน กฺกุกํ กตํ
 (ทองคำอันช่างทองกระทำให้เป็นกำไล),
 ทาสี สามิเกน อทาสี กตา (นางทาสี
 อันนายยอมกระทำให้ไม่เป็นนางทาสี),
 พิงฺทราบตัวอย่างที่มี ๒ กัมมอย่างนี้.

ส่วนในคำนี้ว่า **สุวณฺณน กฺกุกํ**
กโรตี (ยอมกระทำกำไลด้วยทองคำ)
 พิงเห็นว่าจะไม่จัดเป็นบทที่มี ๒ กัมมเพราะ
 เป็นวิสัยแห่งตติยาวิภัตติที่ใช้ในอรรถ
 แห่งวิเสสนะ นัยนี้ นักศึกษาควร
 พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วนำไปใช้ แม้
 ในที่อื่นตามความเหมาะสมเถิด. นี่เป็น
 ตัวอย่างของ กร ธาตุ.

หลักการใช้ วห ชาติเป็นต้น

วหิอาที่นั ปโยเค ราชปริสา รถั คามั วหนติ. อัย ราชา มั นามั ปุจติ. ปราภวนตุ ปุริสั มัย ปุจฉาม โคตมึ.^๑ आयसुमा उपालि आयसुमता महाकसुसपेन विनयि पुग्गुजि.^๒ เทวทตฺโต ราชานั กมุพลั ยาจติ. เต มั อสุเส อยาจิสु^๓ ธนั ตั ตาต ยาจติ. พุราหุมนเณ นาคั มณี ยาจติ. นาโค มณี ยาจิตो พุราหุมนเณ.^๔ พุระหุมนา อายาจิตอ ธมฺมเทสนั ภคฺวา. ตาปโส กุลั โภชนั ภิกขติ. อชั คามั เนติ. อไซ คามั นีโต. มุตฺโต จมุเปยฺยโก นาโค ราชานั เอตทพฺพวิ.^๕

ในการประกอบกับ วห ชาติ เป็นต้น เช่น ราชปริสา รถั คามั วหนติ (ราชบุรุษยอมนำรถไปสู่หมู่บ้าน). อัย ราชา มั นามั ปุจติ (พระราชานี้ย่อม ตรัสถามชื่อของเรา). ปราภวนตุ ปุริสั มัย ปุจฉาม โคตมึ (ข้าพระองค์จะถามถึง บุรุษผู้เฝ้าอยู่กะพระโคตม). आयसुमा उपालि आयसुमता महाकसुสपेन विनयि पुग्गुजि (ท่านพระอุบาลีอันท่านพระมหา- กัสสปะถามพระวินัยแล้ว). เทวทตฺโต ราชานั กมุพลั ยาจติ (พระเทวทัตยอม ทูลขอผ้ากัมพลกะพระราชา). เต มั อสุเส อยาจิสु (พราหมณ์เหล่านั้น ได้ ขอผ้ากะเราแล้ว). ธนั ตั ตาต ยาจติ (แน่ะพ่อ เขาย่อมขอทรัพย์กะท่าน). พุราหุมนเณ นาคั มณี ยาจติ (พราหมณ์ ย่อมขอแก้วมณีกะพญานาค). นาโค มณี ยาจิตอ พุราหุมนเณ (พญานาค อัน พราหมณ์ขอแก้วมณีแล้ว). พุระหุมนา

^๑ ชุ.สุ. ๒๕/๓๐๔/๓๔๖.

^๒ วิ.จ. ๗/๖๑๘/๓๘๒.

^๓ ชุ.ชา. ๒๘/๑๑๐๒/๓๘๙.

^๔ วิ.มหาวิภังค. ๑/๔๙๙/๓๓๕.

^๕ ชุ.ชา. ๒๗/๒๑๙๐/๔๕๐.

อายาจิโต ฐมฺมเทสนํ ภคฺวา (พระผู้มีพระภาคอันพรหมทูลขอการแสดงธรรมแล้ว). ตาปโส กุลํ โภชนํ ภิกฺขติ (ดาบสย่อมขออาหารกะตระกูล). อหํ คามํ เนติ (เขาย่อมนำแพะไปสู่หมู่บ้าน). อไซ คามํ นีโต (แพะอันเขานำไปสู่หมู่บ้านแล้ว). มุตฺโต จมฺเปยฺยโก นาโค ราชานํ เอตทพฺรวิ (พญานาคชื่อว่าจัมเปยยกะผู้พันแล้ว ได้กราบทูลค่านั้นกะพระราชา).

เอตฺถ **ราชานนฺติ** มุชฺยโต กมฺมํ วุตฺตํ. **เอตฺนฺติ** คุณโต. ตถา **ราชานนฺติ** อกฺกิตกมฺมํ วุตฺตํ. **เอตฺนฺติ** กกิตกมฺมํ. เอส นโย อญฺญตฺราปิ อูปปริกฺขิตฺวา ยถารหํ โยเชตพฺโพ. เอตํ เม "ปพฺรุหิ ภคฺวา"ติอาทิสฺสุ สมฺปทานวิสยตฺตา ทฺวิ-กมฺมกภาโว น ลพฺภติ. ภิกฺขุ มหาราชานํ ฐมฺมํ ภณฺติ. ยํ มํ ภณฺสิ สารถิ.^๑ ยํ มํ วทติ. ภควนฺตํ เอตทโวจ.^๒ ปีตา ปุตฺตํ ภาสติ. ยํ มํ ตฺวํ อญฺสาสสิ.^๓ สกฺยา ไชปน อมฺพญฺจ ราชานํ โอภกฺกํ ปีตามหํ ทนฺนติ.^๔ ภคฺวา ภิกฺขุ ตํ ตํ หิตปฺปฏิปฺตฺตี

ในตัวอย่างนี้ บทว่า ราชานํ ท่านกล่าวว่าเป็นกัมม โดยความเป็นประธาน (กัมมโดยตรง). บทว่า เอตํ ท่านกล่าวโดยความเป็นวิเสสนะ. อนึ่ง บทว่า ราชานํ ท่านกล่าวว่าเป็นอกกิตกัมม. บทว่า เอตํ ท่านกล่าวว่าเป็นกกิตกัมม. นัยนี้ นักศึกษาใคร่ควรรอบคอบแล้ว ฟังประกอบใช้ แม้ในที่อื่นตามความเหมาะสมเถิด. ส่วนในข้อความเบื้องต้นว่า เอตํ เม ปพฺรุหิ ภคฺวา (ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์โปรดตรัสช้อนั้น แก่ข้าพระองค์เถิด) จัดเป็นบทที่มี ๒ กัมม

^๑ บุ.ชา. ๒๘/๔๑๒/๑๕๗.

^๒ ส.ส. ๑๕/๓/๒.

^๓ บุ.ชา. ๒๘/๑๑๖๘/๔๑๖.

^๔ ที.ส. ๙/๑๔๘/๑๒๐.

นาถติ. คาโว วชั รุณธติ โคपालโก.
 ฤตโต ฤตตชนั ธนั ชินาติ.

ไม่ได้ เพราะ เม เป็นวิสัยแห่งสัมปทาน.
 ภิกขุ มหาราชานั ธมมัม ภณติ (ภิกษุ
 ย่อมแสดงธรรมกะพระมหाराช). ยัม มัม
 ภณสิ สารถิ (แนะนำยสารถึ ท่าน
 ย่อมกล่าวคำใดกะเรา). ยัม มัม วทติ (ย่อม
 กล่าวคำใดกะเรา). ภควนุตติ เอตทโวจ
 (ได้กราบทูลคำนั้นกะพระผู้มีพระภาค
 แล้ว). ปีตา ปุตตัม ภาสติ (บิดาย่อมกล่าว
 คำนั้นกะบุตร). ยัม มัม ตวัม อนุสาสสิ (ท่าน
 ย่อมสอนคำใดกะเรา). สกฺยา โข ปน
 อมฺพญฺจ ราชานั โอกุกากัม ปีตามหิ
 ทนฺติ (ดูกรอัมพญฺฐะ ก็เจ้าศากยะ
 ย่อมอ้างพระเจ้าโอกกากระว่าเป็นพระ
 อัยกา). ภควา ภิกขุ ตัม ตัม หิตปฏิปตฺติ
 นาถติ (พระผู้มีพระภาคย่อมทรง
 ปรรณนา ข้อปฏิบัติที่เป็นประโยชน์
 เกื้อกูลนั้น ๆ กะภิกษุ). คาโว วชั รุณธติ
 โคपालโก(นายโคบาลย่อมกั้นโคกะคอก).
 ฤตโต ฤตตชนั ธนั ชินาติ (นักเลง
 ย่อมชนะทรัพย์กะชนผู้เป็นนักเลง).

เอตถ จ “กมนุตฺตรัม รตนวรี
 ชินามา”ติ^๑ ปุณฺณกชาติกปาหิ นิตฺตสนฺนิ.
 ตตฺถายมตฺถิ “มยฺ ชินินฺทา”^๒ กตฺริ

ก็ในที่นี้ มีพระบาลีในปุณณก-
 ชาติกเป็นตัวอย่างว่า กมนุตฺตรัม รตนวรี
 ชินาม (ข้าพระองค์จะชิงเอาแก้วอัน

^๑ ชุ.ชา. ๒๘/๙๑๕/๓๒๓.

^๒ อ. ชินินฺท, ไป. ชนฺนตา.

ราชานัน อุนุตตรัม รตนนวรรัง ชินามา"ติ.
อิฎฐกาโย ปาการัม จิโนติ วฑุตมกั.
อญญานิปิ โยเชตพพพานิ.

ประเสริฐยิ่งกะพระราชอาพระองค์ไหน) ในพระบาลีนั้น มีความหมายดังนี้ว่า มยั ชนินุทา กตรัม ราชานัน อุนุตตรัม รตนนวรรัง ชินาม (ข้าแต่จอมแห่งนรชนทั้งหลาย ข้าพระองค์จะชิงเอาแก้วอันประเสริฐยิ่ง กะพระราชอาพระองค์ไหนแล้ว). อิฎฐกาโย ปาการัม จิโนติ วฑุตมกั (นายช่างย่อมาก่อน อธิฐเป็นกำแพง). นักศึกษาพึงประกอบแม่บทเหล่านี้.

เอตถ เกจิ ปุจฺเจยฺยั "คนุฏฐั
ปทกฺขินัน กโรติ. พุทฺธั สรณัน คจฺฉามิ.
อุปาสกัม มัม ภวัม โคตโม ธาเรตุ'ติ"^๑
ปโยเคสุ กิ ทฺวิกมฺมกภาโว ลพฺภติ"ติ?

ในบทที่มี ๒ กัมมนี้ อาจารย์ บางพวกพึงถามว่า ในประโยคตัวอย่าง ว่า คนุฏฐั ปทกฺขินัน กโรติ (ย่อมทำการเวียนรอบพระคันธกุฎี). พุทฺธั สรณัน คจฺฉามิ (ข้าพเจ้าย่อมถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง). อุปาสกัม มัม ภวัม โคตโม ธาเรตุ (ท่านพระโคตมโปรดทรงจำ ข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก) จะจัดเป็นบทที่มี ๒ กัมมได้ไหม?

เอตถ วุจฺจเต : "คนุฏฐั ปทกฺขินัน
กโรติ"ติ เอตถ น ลพฺภติ คุณฺคุณินัน
วเสน คหิตตฺตา. "พุทฺธั สรณัน
คจฺฉามิ"ติ เอตถापि न लपुभति "सरुनัน
อิติ คจฺฉามิ"ติ **อิติสทฺทโลปวเสน**

ในคำถามนี้ ข้าพเจ้าขอเฉลย ดังนี้: ในตัวอย่างนี้ว่า คนุฏฐั ปทกฺขินัน กโรติ จัดเป็นบทที่มี ๒ กัมมไม่ได้ เพราะท่านถือเอา ด้วยอำนาจวิเสสนะและ วิเสสยะ. แม้ในตัวอย่างนี้ว่า พุทฺธั สรณัน

^๑ ที่.ส. ๙/๑๗๗/๑๔๑, วิ.มหาวิภังค. ๑/๔/๑๐.

วุดตตตต. ตถา หิ **พุทฺธนฺ**ติ อุปโยควจัน. **สรณนฺ**ติ ปจฺจตฺตวจัน. “พุทฺธํ มม สรณํ ปราयณํ, อหฺมสฺส ตาตา หิตสฺส จ วิธาทา”ติ อิมินา อธิปฺปาเยน “ภชามิ เสวามิ พุชฺฌามิ”ติ อตฺถเ.

“อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ”ติ เอตฺถ ปน ทฺวิกมฺมุภกาโว ลพฺภตฺตีติ วตฺตพฺโพ “มํ อิตฺโต ปญฺจาย อุปาสกํ ธาเรตุ”ติ อตฺถสมฺภวโต “สฺกฺยา โข ปน อมฺพญฺจ ราชานํ โอกุกากํ ปิตามหํ ทหนฺติ”ติ^๑ **ทท**ธตฺตูปโยเคน สมานตฺตต จ, อธิปฺปายตฺถโต ปน “มํ ‘อุปาสโก เม อยนฺ’ติ ธาเรตุ”ติ อตฺถเ สมฺภวตฺตีติ ทญฺจพฺพํ. เอวํ อการิตานิ ทฺวิกมฺมุภกาธตฺตรูปานิ วิภาวิตานิ.

คจฺฉามิ จัดเป็นบทที่มี ๒ กัมมไม่ได้ เพราะท่านกล่าวด้วยอำนาจการลบ อิติ ศัพท์ว่า สรณํ อิติ คจฺฉามิ. จริงอย่าง นั้น บทว่า **พุทฺธํ** เป็นทุตติยาวิภตฺติ. ส่วนบทว่า **สรณํ** เป็นปฐฺมาวิภตฺติ. หมายความว่า ย่อมคบ คือ ย่อมเสพ ได้แก่ ย่อมรู้ ด้วยความประสงค์นี้ว่า พระ พุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็น ผู้ป้องกันทุกข์ และบำเพ็ญประโยชน์ แก่กุลแก่เรา.

ส่วนในตัวอย่างนี้ว่า อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ สามารถที่จะกล่าวได้ว่า เป็นบทที่มี ๒ กัมม เพราะมีความหมาย ว่า มํ อิตฺโต ปญฺจาย อุปาสกํ ธาเรตุ (ตั้งแต่นี้ไป โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุปาสก) และเพราะเสมอกับตัวอย่าง ของ **ทท** ธตฺตฺว่า สฺกฺยา โข ปน อมฺพญฺจ ราชานํ โอกุกากํ ปิตามหํ ทหนฺติ (ดูกร อัมพฺพญฺสฺส ก็พวกเจ้าศากยะพากันอ้างถึง พระเจ้าโอกกากะว่าเป็นพระอัยกา), แต่ ว่าโดยความหมายที่ประสงค์ ฟังเห็นว่า มีความหมายว่า โปรดทรงจำข้าพระองค์ ว่า บุรุษนี้เป็นอุปาสกของเรา. รูปธตฺตฺที่

^๑ ที.สี. ๙/๑๔๘/๑๒๐. อมฺพญฺจ ราชานํ อุกุกากํ ปิตามหํ ทหนฺติ.

อิจุเจวมเมหิ อาทิตโต ปฏุจาย
ภควโต สาสนตถัม ยถาสตติ ยถาพลล์
ธาตุโย จ ตัมปานิ จ ตทนุรูปะหิ
นानาปะเทหิ นานาอตุเถหิ นานานเยหิ จ
โยเชตวา วิภาวิตานิ, เอว วิภาเวนะเตหิปี
อเมหิ ตาสสิ สรูปปริจุเชโท วา อตุถ-
ปริจุเชโท วา น สกุกา สพุพโส วตตุ
ตทุภยณหิ โโก สพุพโส วตตุ สกุขิสฺสติ
อณฺเฏตฺร อาคมาธิคมสมุปนฺเนหิ
ปภินฺนปฺปิสฺสมุภิตะหิ มหาชีณาสเวหิ.

อตุถาติสยยตุตาปี
ธาตุ โหนฺติ ยโต ตโต
ปโยคโตนุคฺนตพฺพา
อนะกตุถา หิ ธาตโว.

เยเนกตุถธา จรฺนุติ วิวิธา นาทสฺส
ปาเจ วเร เตเนกตุถธาว โหนฺติ สหิตา
นानุปลศฺคเคหิเว.

มี ๒ กัมม ที่ไม่มีกิริยาปัจจัย ข้าพเจ้า
ได้แสดงแล้วอย่างนี้.

ข้าพเจ้าได้แสดงธาตุ และรูปของ
ธาตุนั้น โดยประกอบกับบทต่าง ๆ อรรถ
ต่าง ๆ และนัยต่าง ๆ อันสมควรแก่ธาตุ
และรูปของธาตุนั้นไว้ตามความสามารถ
ตามกำลังตั้งแต่ต้น เพื่อพระศาสนาของ
พระผู้มีพระภาค ด้วยประการอย่างนี้,
แม้ข้าพเจ้าแสดงไว้อยู่อย่างนี้ ก็ไม่อาจ
กล่าวการกำหนดจำนวนรูปของธาตุ หรือ
การกำหนดอรรถ ของธาตุนั้นได้
ทั้งหมด. ยกเว้นพระมหาชีณาสพ ผู้เพียบ
พร้อมด้วยปริยัติ และปฏิบัติ ผู้แตกฉาน
ในปฏิสัมภิทาญาณ ใครเล่า จักสามารถ
กล่าวจำนวนและอรรถของธาตุ ทั้ง
สองอย่างได้ทั้งหมด.

ธาตุทั้งหลายประกอบด้วยอรรถ
อันยิ่ง ดั่งนั้น พึงทราบอรรถตาม
อุทาหรณ์ จริงอยู่ ธาตุทั้งหลาย
มีอรรถมากเป็นอนนค.

ธาตุต่าง ๆ เหล่าใด มีอรรถมาก
เป็นอนนค ย่อมปรากฏในพระพุทฺธพจน์
อันประเสริฐของพระนาถะเจ้า ธาตุ
เหล่านั้น ประกอบกับอุปสรรคต่าง ๆ
ย่อมมีอรรถมากเป็นอนนค.

ธาตุนี้ ปน เตสมตฺถปรม
 ชีณาสเว ปณฺทิตเต วชฺเชตฺวา ปฏี-
 สมฺภิทามตฺยเต โภ สพฺพโส ภาสตีติ.

อติ

นวงฺเค สาฏฺจกเถ
 ปฏฺกตฺตเย พฺยปฺปลคตีสู
 วิญญฺนํ โภสลลตฺถาย
 กเต สกฺกนิตฺติปฺกรณ
 สพฺพคณวินิจฺจโย นาม
 เอกฺกนวิสตฺติโม ปริจฺเจโท.

สท รุปรวิภาวนาย
 ธาตุวิภาวนา
 นิฏฺจิตา.

ธาตุมาลา นิฏฺจิตา.

ก็ ใครเล่าจะกล่าวอรรถอันยิ่ง
 ของธาตุเหล่านั้น โดยประการทั้งปวงได้
 ยกเว้นบัณฑิตผู้สิ้นอาสวะแล้ว เพียง
 พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ.

ปริจเฉทที่ ๑๙

ชื่อว่าสหพคณวินิจฉัย

ในสังกตนิติปกรณ์ที่ข้าพเจ้ารจนาไว้
 เพื่อให้วิญญูชนเกิดความชำนาญ
 ในโวหารแห่งพระพุทฺธพจน
 ในพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา
 อันประกอบด้วยองค์ ๙
 จบเพียงเท่านี้.

การแสดงธาตุ
 พร้อมทั้งการจำแนกรูป
 จบ.

ธาตุมาลา จบ.

สหพินิติปกรณ ชาติมาลา

ชาตุนิ ปทานุกุม

ปทานุกุม	อง	ปทานุกุม	อง
	(อ)	อ	๓๕
อกถิตกมม	๓๒๓	อง	๑๐
อกปุกต	๑๓๗	อง	๑๐
อกมม	๓๑๑	อง	๑๐, ๑๗
อกมมกา	๒๒๐, ๒๘๔	อง	๓๑๘, ๓๒๑
อกมมโก	๒๙๘	อง	๓๑๘
อกมมา	๒๒๐	อง	๕๕
อกินุจ	๓๙	อง	๔๓
อกิลาส	๖๙	อง	๔๓
อกุสลา	๑๗๔	อง	๒๗๖
อกุโกส	๒๐๔	อง	๒๘๕, ๓๒๒
อกุชร	๒๕๒	อง	๔๘
อกุช	๖๙	อง	๔๘
อกา	๒๙๙	อง	๔๑
อกุค	๑๘๗	อง	๓๒๒
อ	๓๕	อง	๔๑
อ	๓๘	อง	๔๑
อ	๓๕	อง	๔๑
อ	๓๕	อง	๒๘
อ	๓๕	อง	๒๔๗

อภฺภู	๕๓	อทฺทยติ	๑๐๖
อภฺภูยติ	๕๓	อทฺทเทติ	๑๐๖
อภฺภูติ	๕๓	อทฺธานํ	๒๙๙
อภฺจกถา	๙๕, ๒๓๒	อทฺธานสหฺธา	๒๙
อภฺจกถาจรียา	๗๓, ๒๗๔	อทฺธิกาณํ	๒๖
อภฺจกถาปาโจ	๑๐๒	อธมฺโม	๑๗๓
อนนฺโณ	๙๐	อธาตุนิสฺสิตา	๒๕๔
อติภฺกมติ	๒๗๗	อธาตูลกฺขณํ	๒๗๙
อติภฺรฺสวจโน	๒๐	อธิปฺตियฺภูจํ	๒๔๔
อติภฺรฺขวจโน	๒๐	อธิปฺเปโต	๒๓๗
อติหฺตฺถยติ	๒๗๕, ๒๗๗	อธิวจฺนํ	๒๕, ๒๙, ๒๓๐
อตีตวจฺนํ	๒๙๙	อธิวจฺนาธมฺมา	๑๗๕
อตุตฺหิตํ	๒๕๐	อธิวาเสติ	๑๖๔
อตุถํ	๑๙๓, ๒๕๖, ๒๙๙	อโหฺชิปฺนํ	๔๕
อตุถยติ	๙๗	อนนฺโสม	๓๕, ๓๖
อตุถยฺตุติโต	๒๑๔	อนนฺนฺเต	๓๐๙
อตุถสํวณฺณนา	๓๐	อนาถเร	๕๓
อตุถสาร์	๒๑๔	อนินฺนฺทริยพฺพฺธานํ	๗
อตุถา	๒๕๔	อนิปฺปนฺนา	๒๗๕
อตุถฺทฺธาโร	๑๓๑, ๒๓๑	อนุกมฺปติ	๑๕๒
อตุถเถติ	๙๗	อนุชาตํ	๒๗๐
อตุถโถ	๓๑๑, ๓๒๖	อนุชานามิ	๑๓๒
อทเน	๑๙	อนุปฺปตฺโต	๓๑๑
อทฺทนํ	๑๑๗, ๑๔๖, ๑๙๗	อนุภวฺนํ	๙๙, ๒๙๖
อทฺทเน	๙๖, ๑๙๗	อนุวาโต	๙๐

อนุวิธิยยุติ	๒๙๐	อปุปสิทฐ	๓๐๒,๓๐๙
อนุวิธิยขุติ	๒๙๐	อปุปสิทฐตา	๒๙๙
อนุวิธิยยสิ	๒๙๐	อปุปสิทฐธานี	๓๔
อนุวิธิยติ	๒๙๙,๒๙๑	อปุปสิทฐโร	๓๐๐
อนุสาสสิ	๓๒๓	อปุปายเน	๑๖๖
อนุหเต	๑๙๐	อเปกขติ	๒๐๑
อนุตกมฺมนิ	๓๑๑	อพยตฺตวาจํ	๔๕
อนุตเววาสิกํ	๔๓	อพยตฺตายํ	๔๕
อนุชนโข	๑๖๒	อพยยปํ	๓๑๓
อนุชยติ	๑๒๑	อพยยิปาโว	๑๖๕
อนุเชติ	๑๒๑	อพยยากตา	๑๗๔
อนุโร	๗๓,๑๒๑,๑๖๒	อพยยาปาทสงฺกปโป	๑๓๔
อนุวายิกา	๒๖๓	อภิกงฺขายํ	๑๑๙
อเนวติ	๒๙๖	อภิกุกนฺตํ	๑๕๕
อเนวสติ	๒๔	อภิกุกนฺตฺตโร	๑๕๙
อเนวสเน	๒๔	อภิธมฺมกถาปพนฺโร	๒๗
อเนวสียติ	๒๔	อภิธมฺมกถามคฺคํ	๒๗
อปจฺจิ	๓๐๕	อภิธมฺมกถามคฺโค	๒๗
อปนยนํ	๑๒๐	อภินาทยิ	๑๐๓
อปโลกนํ	๓,๙	อภินิโรปนา	๙
อปโลกยติ	๓	อภิปฺปสาโท	๑๓๖
อปโลเกติ	๓	อภิมุขํ	๑๒๐
อปิโห	๒๑๐	อภिरูเป	๑๕๙
อปฺตฺตํ	๒๗๗	อภิลปิยติ	๑๐๒
อปฺปฺสาเท	๕๕	อภิวนฺทติ	๑๑๒

อภิวสุ	๑๒๕	อริโย	๒๖๗
อภิวาหน	๑๐๘	อริสโรโค	๒๐๕
อภิวาทยติ	๑๐๘	อรุ	๗๗
อภิวาทติ	๑๑๑,๑๐๘	อเว	๒๔๙
อภิสททหเน	๑๓๖	อโรคา	๑๕๒
อมต	๒๖๘,๒๙๘	อโรโค	๑๐๙,๑๑๑,๑๑๓
อมนาปคณโร	๒๗๐	อลงุกโต	๑๓๒,๑๓๗
อมยติ	๑๖๒	อลงุกาเว	๒๐๓
อมานนา	๑๒๓	อลงุกาโร	๖๐
อมุพปาลี	๑๘๓	อลพุมมานนโย	๓๐๑
อเมติ	๑๖๒	อลมุพุสชาติเก	๒๐๗
อยาจิส	๓๒๒	อลีนวีริโย	๒๒๙
อรณณชาตา	๒๔	อลตุตวิกรณา	๒๒๑
อริโย	๒๔๙	อวกมฺปน	๑๕๒
อรรสูโป	๒๐๖	อวกุเชเป	๔๕
อรรห	๒๐๙,๒๔๘,๒๕๒,๒๕๕	อวกุเชโป	๔๕
อรรหติ	๒๔๘	อวชาติ	๒๗๐
อรรหตุตมคฺโค	๓๑๑	อวณณสํสคฺคภยา	๓๘
อรรหโต	๑๓๑,๒๐๙,๒๓๐	อวติ	๒๑๗
อรรหยติ	๒๐๙	อวณ	๑๘๓
อรรหา	๓๖,๒๐๙	อวมณฺณน	๑๘
อรรหติ	๒๐๙	อวโมจเน	๙๒
อรรโห	๒๕๐	อวยโว	๑๙๒
อริยมคฺโค	๒๖,๓๐,๒๕๖	อวโลกน	๓,๘
อริยา	๒๕๑	อวสนุทน	๕๒

ธาตุนํ ปทานุกุณโม

๓๓๓

อวสหนุทเน	๕๒	อสุตตฤทุมราชานํ	๓๑
อวหรณํ	๒๐๓	อสุสาทเน	๑๖
อวิจฺเจทกรณํ	๙๑	อสุสาทยติ	๑๐๔
อวิชฺชา	๒๔๔,๒๔๕	อสุสาทเทติ	๑๐๔
อวิตกุกิตา	๙	อสุเส	๓๒๒
อวิทิตํ	๒๔๔	อสุโส	๒๙๓
อวิญฺหิยํ	๒๔๔,๒๔๗	อํเส	๒๓๕
อวิสํวาทโก	๑๐๗	อเสกฺโข	๒๐๙
อวฺหายนํ	๑๖๒	อํเสติ	๒๐๕
อํส	๒๐๕	อํโส	๒๐๕,๒๓๘
อสงฺกฺรโต	๖๖	อากงฺขติ	๘๕
อสทิสกปฺปนาย	๒๓๐	อากโร	๒๔๐,๒๔๒,๒๔๓
อสนิ	๒๖๔	อากิรณ	๖๒
อสนิมณฺฑล	๑๔	อาคมํ	๒๔๗
อสนิวิจฺกุกํ	๑๔	อาคมนํ	๓๐๒
อสนฺติ	๒๗๑	อาคมยติ	๑๖๓
อํสยติ	๒๐๕	อาจมนกฺมฺภิ	๑๕๔
อํสํสเย	๑๖๖	อาจมยติ	๑๕๔
อสสุสโต	๔	อاجرติ	๒๗๖
อสมมาน	๑๘	อاجرियो	๒๗๗
อํสา	๒๐๕	อจิกฺขापยติ	๒๘๓
อสาธารณํ	๑๕๐	อาชญฺโถ	๒๙๕
อสิยติ	๒๖๖	อาตปี	๑๐๐
อสุทฺธิ	๓๐๑	อาตปฺตฺตํ	๑๐๐
อสุทฺถฺจฺจานํ	๓๐๑	อาตาโป	๑๔๓

อาธารโก	๑๗๑	อารกา	๒๕๕
อาธารภาโว	๑๙๓	อารมมณ	๗๙
อาธาโร	๑๗๑	อารา	๖๘
อานนุโท	๑๐๐	อาโรโห	๑๔๑
อาเนญชสมาธิ	๕	อาลลียะ	๕๗
อาป	๒๓๒	อาลาโป	๑๒๘
อาปตฺติ	๓๑๓	อาโลก	๒๐๑
อาปยติ	๑๔๓	อาโลกน	๓
อาปายิก	๑๓๘	อาโลกยติ	๓
อาเปติ	๑๔๓	อาโลกิต	๘
อาโป	๑๔๓	อาโลกะติ	๓
อาภรณ	๒๐๔	อาโลกน	๑๖๑
อามนุตยติ	๘๗	อาโลกเน	๒๐
อามนุตเตติ	๘๗	อาวาโส	๒๐๔
อามปฺปโยโค	๘๙	อาวุโต	๓๔
อามสเน	๑๖	อาสน	๑๒๗
อามลียติ	๒๖๖	อาสนเน	๒๐
อายต	๒๓๙	อาสวโต	๓๐๗
อายตน	๒๔๐, ๒๔๗	อาสาไฟุห	๒๖๕
อายตนฏจ	๒๔๔	อาหารภูจิติกา	๔, ๕
อายตนโลโก	๕	อิภุขติ	๒๖๗
อายตนุตติ	๒๓๙	อิภุชนลล	๒๖๗
อายาจิต	๓๒๒	อิจฺจติ	๑๒๕
อาญ	๒๖๕	อิจฺจนุตติ	๒๗๐
อายุกปฺโป	๑๓๕	อิจฺจาย	๒๑๐

อิจฺฉิตํ	๒๘๕, ๒๙๓	อีเวติ	๑๗๐
อิจฺฉิตโต	๒๗๒	อุกฺขิเปยติ	๑๘๘
อิตฺถมฺภูโต	๑๔๘	อุกฺเขโป	๑๘๘
อิตฺถิปุຍฺยชเน	๒๑, ๒๒	อุคฺคิริ	๒๕๗
อิตฺถิโย	๔๔	อุคฺโขสนํ	๖๖, ๒๐๒
อิตฺถิลกฺขณํ	๑๗	อุคฺโขสยํ	๒๐๘
อิตฺถิลิงฺคํ	๒๒	อุกฺกฺจหนฺติ	๒๓๙
อิตฺถึ	๑๙๙	อุทกํ	๑๗, ๒๓๒, ๓๐๖
อิทฺธิยา	๑๕๘	อุทฺธรณํ	๑๘๒
อินฺนทตฺตํ	๓๒๐	อุณฺนาทสทฺโท	๓๐๙
อินฺนทภาวํ	๓๒๐	อุปคายติ	๒๗๗
อินฺนทฺริยพฺพชานํ	๖	อุปชารณํ	๑๙๓
อินฺนทฺริยโลโก	๔, ๕	อุปชาริยติ	๑๙๓
อินฺนทฺริยเวกฺลฺยตํ	๒๙๗	อุปชาเวติ	๑๖๐, ๑๙๓
อิรฺนฺรติ	๒๙๓	อุปยติ	๑๔๑
อิริยาปถ	๑๑, ๑๓	อุปโยควจฺนํ	๓๑๖, ๓๑๗, ๓๒๖
อิฉยติ	๑๙๒	อุปราหํ	๓๑๘
อิเลติ	๑๙๒	อุปลกฺขนา	๑๗
อิสฺสรียํ	๒๕๗	อุปลापนํ	๔๐
อิสฺสโร	๒๘๕, ๓๑๗, ๓๑๘	อุปลापยติ	๒๑๓
อิพฺยติ	๒๑๒	อุปลापเฑติ	๒๑๓
อิเพฺตี	๒๑๒	อุปวีณยติ	๒๗๕
อีทยติ	๑๐๖	อุปสํหาโร	๑๒๐
อีเทติ	๑๐๖	อุปสฺสฺติกา	๘๗
อีรยติ	๑๗๐	อุปาโย	๒๗

อุปาสโก	๑๖๓,๓๒๖	เอกสุสรา	๒๒๒
อุปิลวมานา	๒๐๒	เอณยยา	๒๐๙
อุปปตฺติโต	๒๔๒	เอติ	๒๑๗
อุปปลคนฺธเถโน	๑๑๘	โอกปฺปนา	๑๓๖
อุปปาหนํ	๒๔๗	โอกาสโลโก	๔,๕
อุปปาทีโต	๑๗๑	โอกุกากํ	๓๒๓,๓๒๖
อุปฺผนฺทยติ	๕๙	โอม	๗๕
อุปฺผนฺทเทติ	๕๙	โอมชา	๖๕
อุเปติ	๑๔๑,๑๘๐,๑๙๕	โอมหนํ	๑๑๗
อุพฺเพโร	๑๔๑	โอมโน	๑๑๗,๓๐๙
อุภยกฺชิกาโน	๗๓	โอมปยติ	๑๔๓
อุมฺมิลนํ	๑๘๙	โอมเปนฺติ	๑๔๓
อุมฺมีสติ	๒๗๕	โอมภาสยํ	๑๕๘
อุลฺโลกยติ	๓	โอมภาสยติ	๒๘๑
อุลฺโลกเทติ	๓	โอมตฺตยติ	๙๒
อุสมกฺขนุโร	๒๓๘	โอมตฺเตติ	๙๒
อุสนา	๑๗,๒๐	โอมโลกนํ	๘
อุสฺสคฺเค	๒๐๐	โอมโลเกติ	๓
อุสฺสคฺโค	๙๙	โอมทยติ	๙๙
อุสฺสนนฺกิริยา	๘๙	โอมเทติ	๙๒,๙๙
อุณยติ	๑๒๕	(ก)	
อุเนติ	๑๒๕	กฺงฺขยติ	๒๘๓
อุโน	๑๒๕	กฺงฺขาปยติ	๒๘๓
อุหนํ	๙	กฺงฺขาเปติ	๒๘๓
อุหนึยรูปคณํ	๒๗๘	กฺงฺเขตติ	๒๘๓

ธาตุนี้ ปทานุกรกโม

๓๓๗

กจ	๔๓	กตฺตเรติ	๙๓
กจฺจยติ	๔๓	กตฺตโร	๙๓
กจฺเจติ	๔๓,๔๔	กตฺตาริ	๓๐๘
กจฺโจ	๔๓,๔๔	กตฺตูกาโม	๓๐๒
กจฺจไป	๗๓	กตฺตูปทํ	๒๙๓,๓๑๒
กฏกํ	๓๑๗,๓๑๘,๓๒๑	กตฺตูปทานิ	๓๐๙
กฏจํ	๓๒๑	กตฺตถนา	๘๙
กฏฺจภาโว	๓๑๘	กถเน	๙๕
กโฏ	๒๙๕	กถยติ	๙๕
กทธิ	๕๙	กถาปพฺนุโร	๒๕
กณ	๗๒	กถาสลฺลาไป	๑๒๘
กณฺจยติ	๕๘	กถิตกมฺมํ	๓๒๓
กณฺเจติ	๕๘	กทมฺโพ	๗๕
กณฺจายติ	๕๙	กนฺตยติ	๒๘๗
กณฺเจติ	๕๙	กนฺติ	๑๕๔
กณฺโฆ	๕๙	กนฺเตติ	๒๘๗
กณฺณ	๗๕	กนฺทปฺไป	๑๕๖
กณฺณยติ	๗๕	กนฺทยติ	๑๐๓
กณฺเณติ	๗๕	กนฺเทติ	๑๐๓
กณฺโณ	๗๕	กปฺโณ	๑๔๒
กโณห	๑๕๖	กปฺยติ	๑๔๒
กตริ	๓๒๔	กปฺปี	๑๔๐
กตฺตรทณฺโฆ	๙๓	กปฺปํ	๑๓๕,๓๐๕
กตฺตรยติ	๙๓	กปฺป	๘๘
กตฺตรสุปฺปํ	๙๓,๙๔	กปฺปภูจโ	๑๓๘

กปฺปติ	๑๓๓	กรุณา	๒๖๒
กปฺปนํ	๑๓๐	กรุณายติ	๒๗๕, ๒๗๖
กปฺปปยติ	๑๒๙, ๑๓๐	กโรติ	๒๑๙, ๒๗๗, ๓๒๕
กปฺปปยนฺติ	๑๓๘	กลยิตพฺพา	๑๙๒
กปฺปปลกฺขณํ	๑๗	กลา	๑๙๒
กปฺปสมณเณ	๑๓๐	กลาไป	๕๙, ๗๕
กปฺปิตมฺสฺสุ	๑๓๐	กลฺยาณํ	๖๐
กปฺเปติ	๑๒๙, ๑๓๐	กลฺยาณตา	๖๐
กปฺโป	๑๓๐, ๑๓๒	กํสตาฬิ	๒๑๒
กเปติ	๑๔๒	กํสปาติยา	๖๒
กมโต	๒๘๕	กาํ	๗๑, ๑๑๗
กมฺปยติ	๑๔๐	กาฏโกฏจิกาย	๒๓
กมฺเปติ	๑๔๐, ๑๗๑	กาณยติ	๗๒
กมฺพลํ	๓๒๒	กาณฺเติ	๗๒
กมฺมํ	๘๖, ๑๑๔, ๒๕๙, ๓๑๙, ๓๒๓	กาณเณ	๗๒, ๗๓
กมฺมปทํ	๓๐๒	กาถยติ	๙๘
กมฺมปทานิ	๒๙๘, ๒๙๙, ๓๐๙	กาถติ	๙๘
กมฺมภาวปทานิ	๓๐๓	กาปิล	๓๙
กมฺมานิ	๓๖, ๓๐๖	กามนา	๑๕๔
กยิรติ	๒๑๙	กามยติ	๑๕๔
กรณํ	๖๓, ๒๘๕	กาเมติ	๑๕๔
กรณวจนํ	๓๒๐	กาโม	๑๕๔
กรียติ	๒๑	กาโย	๒๙๗
กรีสํ	๙๒	การณํ	๒๔๑, ๒๔๓, ๓๑๘
กรีสฺสฺสคฺโค	๙๙	การยติ	๒๘๕, ๓๐๑

การาเปติ	๓๐๑	กินาติ	๒๑๘
การิตํ	๒๒๑	กิพยติ	๑๔๒
การิตปัจจุยโยคํ	๒๗๘	กิเปติ	๑๔๒
การุณิกํ	๒๖๒	กียาทิคโน	๒๑๕
กาเวติ	๓๐๑	กิริติ	๒๖๑
กาลกโต	๑๙๑	กิริยา	๕๒,๖๓,๑๑๐,๑๒๙,๒๖๐
กาลมโส	๑๙๑	กิริยาปทํ	๒๗๔
กาลยติ	๑๙๐,๑๙๑,๑๙๒	กิลิสฺสนํ	๕
กาลิงฺคฺมุหิ	๖๙	กิลีสจฺรคณํ	๒๖๐
กาเลติ	๑๙๐,๑๙๒	กิลีสมฺลโต	๒๖๐
กาโล	๑๓๒,๑๙๐,๑๙๑	กิลีสโลโก	๔,๕
กาฬา	๒๔	กิลีสเหตุ	๓๖
กิลิ	๓๙	กิลีเสา	๒๖๗
กิลุจํ	๒๗,๑๖๙,๑๘๕	กิลีเสารโย	๒๔๙
กิลุจฺชีวเน	๔๖	กิลีเสารี	๒๖๑
กิลุจฺนํ	๓๙	กิลีโส	๕,๓๖,๓๗,๑๕๕
กิลุจฺยติ	๓๙	กิลฺย	๕๔
กิลุจฺเจติ	๓๙	กิลฺยติ	๕๔
กิตวา	๕๘	กิลฺยติ	๕๔
กิตฺต	๘๙	กิลฺย	๕๔
กิตฺตนา	๘๙	กิลฺยติ	๒๑๗
กิตฺตยติ	๘๙	กิลฺย	๔๕
กิตฺตยิสฺสามิ	๘๙	กิลฺยติ	๔๕
กิตฺตียา	๖๖	กิลฺย	๔๕
กิตฺเตติ	๘๙	กิลฺยติ	๕๖

กฐิ	๕๖,๑๐๐	กุมารยติ	๑๖๘
กฐิมุพธารณ	๘๙	กุมาริกา	๑๖๘
กฐิ	๕๓	กุมารี	๑๖๘
กฐิเน	๔๐	กุมารยติ	๑๖๘
กฐิยติ	๕๓	กุมาริ	๑๖๘
กฐิยติ	๕๓	กมุพยติ	๑๔๖
กฐิ	๕๖	กมุเพติ	๑๔๖
กฐิ	๖๐	กฐิเต	๒๙๕
กฐิ	๗๒	กฐิ	๓๒๒
กฐิยติ	๗๒,๗๖	กฐิคนุชโน	๒๗๐
กฐิเหตุโธ	๗๒	กฐิวกุเค	๖๔
กฐิ	๗๒	กฐิวกุโค	๖๖
กฐิทล	๖๐	กฐิโธ	๒๘,๒๙
กฐิเทศิ	๖๐	กฐิถล	๕๔,๑๔๘,๒๗๗
กฐิเนติ	๗๒,๗๖	กฐิถยติ	๒๗๕,๒๗๗
กฐิโน	๗๒	กฐิลา	๑๗๔,๑๗๙,๒๖๓
กฐิ	๙๙	กฐิลา กฐิถล	๗
กฐิทาโล	๑๙๒	กฐิลา นิ	๑๖๖
กฐิโธ	๓๘	กฐิ	๒๐๔
กฐิทยติ	๙๙	กฐิมายุโธ	๑๕๖
กฐิเทศิ	๙๙	กฐิโก	๒๑๐
กฐิ	๑๔๖	กฐินา	๒๑๐
กฐิพยติ	๒๘๗	กฐิยติ	๒๑๐
กฐิ	๑๖๘	กฐิเทศิ	๒๑๐
กฐิ	๑๖๘	กฐิ	๕๕

ณฺ	๕๕	(ข)	
ณฺตปส	๕๕	ขข	๔๖, ๔๗
ณฺยติ	๕๕	ขขข	๒๙๙
ณฺ	๕๕	ขขขมิ	๒๙๙
ณฺติ	๕๕	ขขขี	๒๙๙
ณฺยติ	๒๑๖	ขณฺยติ	๔๖
ณฺยติ	๒๙๗	ขณฺยติ	๔๖
ณฺ	๙๑	ขณฺ	๔๖
ณฺยติ	๙๑	ขณฺ	๕๓
ณฺ	๕๙	ขณฺยติ	๕๓
ณฺ	๕๗	ขณฺยติ	๕๓
ณฺ	๙๑	ขข	๕๙
ณฺ	๑๙๔	ขณฺ	๖๙
ณฺ	๕๗	ขณฺยติ	๕๙
ณฺ	๑๓๓	ขณฺยติ	๕๙
ณฺ	๔๑	ขณฺ	๕๙
ณฺ	๒๖๙	ขณฺ	๒๖๙
ณฺ	๒๓๗	ขณฺ	๒๓๔
ณฺ	๒๐๕	ขณฺยติ	๒๓๔
ณฺ	๒๑๗	ขณฺ	๒๑๑, ๒๓๒
ณฺ	๒๐๐	ขณฺยติ	๒๓๗
ณฺ	๒๐๐	ขณฺยติ	๒๗๑
ณฺ	๑๔๒	ขณฺยติ	๕
ณฺ	๑๔๒	ขณฺ	๗
ณฺ	๓๒๙	ขณฺ	๗๔, ๒๐๕, ๒๓๔, ๒๓๙

ขมปยติ	๑๔๑	เขฎยติ	๕๖
ขมเปติ	๑๔๑	เขฎติ	๕๖
ขลิตา	๓๗	เขปยติ	๑๔๓, ๒๘๓
ขฬยติ	๒๑๒	เขเป	๕๖
ขฬติ	๒๑๒	เขเปติ	๑๔๓, ๑๙๑
ขาท	๙๑	เขม	๒๕๖
ขาทติ	๒๖๙	เขฬปิณฺฑ	๒๕๗
ขาทนีย	๒๐๐	โขฏ	๕๖
ขาทนุติ	๒๙๙	โขฏยติ	๕๖
ขาทยติ	๒๙๙	โขฏติ	๕๖
ขาทาปโก	๒๙๙		(ค)
ขาทาปยติ	๒๙๙	คจฺกาย	๑๗
ขาทาเปติ	๒๙๙	คจฺจ	๒๘๘
ขาเทติ	๒๙๙	คจฺฉามิ	๓๒๕
ขาลยติ	๑๘๘	คช	๔๗
ขालติ	๑๘๘	คชยติ	๔๗
ขิทฺฐา	๕๙	คชฺชน	๑๙๗
ขียยติ	๒๘๓	คเชติ	๔๗
ขียติ	๒๘๓	คโช	๔๗
ขีณาสโว	๑๙, ๒๐๙	คณ	๑
ขีเย	๑๗	คณนา	๗๔
ขีริ	๓๑๖, ๓๑๗	คณยติ	๗๔
ขุรจกฺเก	๑๔	คณลกฺขณ	๒๘๐
ขุสิ	๒๐๔	คณิกา	๑๘๓
เขฎ	๕๖	คณฺหติ	๒๗๖

คณฺหโวห	๒๑๔	คมนํ	๒๕๒
คณฺหาติ	๖๐	คมนสฺชฺโช	๔๘
คณฺเณติ	๗๔	คมิ	๒๒๒
คณฺเณ	๗๔	คฺริ	๒๒๗
คตฺติ	๙๐	คฺรยติ	๑๖๖
คตฺตวฺกฺเขโป	๕๒	คฺรโว	๑๐๒
คทฺยติ	๑๐๔	คฺรหยติ	๒๑๑
คทฺธยติ	๑๑๙	คฺรหา	๒๑๑
คทฺธเวติ	๑๑๙	คฺรเหติ	๒๑๑
คทฺโธ	๑๑๙	คฺรูกํ	๗๘
คเทติ	๑๐๔	คฺรุเพ	๗๑
คณฺถยติ	๙๘	คฺรุ	๒๖,๒๙๖
คณฺถเวติ	๙๘	คฺเรติ	๑๖๖
คณฺโถ	๙๘	คฺวํ	๓๑๖,๓๑๗
คณฺธกฺฎี	๓๒๕	คฺวกฺขณฺโธ	๒๓๖
คณฺธเถโน	๖๔,๖๘	คฺเวฏฺฐิ	๒๐๔
คณฺธเน	๔๓	คฺเวสโก	๒๐๔
คณฺธปฺปฺสนํ	๑๙๗	คฺเวสนสฺสณฺณา	๘๗
คณฺธยติ	๑๑๗,๒๗๐	คฺเวสนา	๒๐๔
คณฺธเวติ	๑๑๗,๑๑๘	คฺเวสยติ	๒๐๔
คณฺโธ	๖๕,๑๑๗,๑๑๘,๒๗๐,๒๗๑	คฺเวสิโต	๒๐๔
คพฺพติ	๒๘๗	คฺเวสิยติ	๒๗
คพฺพนํ	๑๔๗	คฺเวเสติ	๒๐๔
คพฺพยติ	๑๔๗	คฺหการโก	๑๑๙
คพฺพิโต	๑๔๗	คฺหณํ	๒๐๓

คหาทิกโคณ	๒๑๕	โคตโม	๒๐๖, ๓๒๕, ๓๒๖
คหาทิตโต	๒๑๖	โคปนั	๑๘๓
คาถา	๓๘	โคปยติ	๑๔๒
คาถารจนา	๔๑	โคपालั	๓๑๗
คามั	๒๘๕, ๓๒๒	โคपालโก	๓๑๖, ๓๒๔
คายติ	๒๘๖	โคपालทารโก	๓๑๖
คาวี	๕๕	โคเปติ	๑๔๒
คาโว	๒๗๓, ๓๐๓, ๓๑๗, ๓๒๔	โคมยติ	๑๖๒
คิชุโณ	๑๑๙	โคเมติ	๑๖๒
คิราหิ	๘๙	โคลกขณั	๑๗
คุณ	๗๖		(ม)
คุณโต	๒๓๗, ๓๒๓	ขมฺ	๕๒, ๕๕
คุณธัสนา	๑๘	ขมฺมุจโ	๒๓๗
คุณยติ	๗๖	ขมฺนติ	๒๓๙
คุณติ	๗๖	ขมฺยติ	๕๒, ๕๕
คุณุ	๖๓, ๗๖	ขมฺวา	๕๒, ๗๕
คุดตภาสนั	๘๗	ขมฺวิ	๕๕
คุดตภาสเน	๘๗	ขมฺว	๕๒
คุดติ	๑๘๓	ขมฺวณั	๕๒
คุนุ	๒๔๑	ขมฺวเน	๕๒
เคหิ	๑๐๐	ขมฺวยติ	๕๒
โคจรั	๒๔	ขมฺวุติ	๕๒
โคณั	๓๙	ขมฺวุติ	๕๒, ๕๕
โคณ	๗๖	ขมฺวุสิ	๕๒
โคตมั	๑๒๙, ๓๒๒	ขมฺว	๕๒, ๓๐๖

สมณญยติ	๕๕	จจจยติ	๔๑
สมณญติ	๕๕	จจเจติ	๔๑
สมสติ	๑๙๑	จตุจกุกั	๑๓
สมาญยติ	๕๕	จตุปปาทา	๒๔
สมาญติ	๕๕	จตุภูมิโก	๑๗๑
สมายติ	๒๑๘	จนุทิมสุริยา	๔,๖
มุสิ	๒๐๒	จปยติ	๑๔๑
เมปฺปติ	๒๑๙	จเปติ	๑๔๑
โสมสยติ	๒๐๒,๒๐๘	จมุ	๑๕๔
โสมสาปยติ	๒๘๒	จมุเปยฺยโก	๓๒๒
โสมสาเปติ	๒๘๒	จรมุ	๘๔
โสมเสติ	๒๐๒,๒๐๘	จรมุติ	๓๒๗
โสมโส	๒๐๒,๒๐๘	จรมยติ	๑๖๖
	(จ)	จริยา	๒๓๒
จกุก	๑๑	จเรติ	๑๖๖
จกุกั	๑๑,๑๒	จลเน	๕๒
จกุกงกิตจรมเ	๑๐	จวเน	๔๑
จกุกยติ	๑๑	จหยติ	๒๑๐
จกุกรรตน์	๑๓	จเหติ	๒๑๐
จกุกานิ	๑๒	จาโค	๑๗๔,๑๗๘
จกุกเกติ	๑๑	จาลนา	๑๐๑
จกุกุ	๓๙,๔๑,๑๒๐,๑๔๙	จาวยติ	๔๑
จกุกุฏโต	๑๔๘	จาวเวติ	๔๑
จกุกุวิญญานั	๘	จิก	๑๖
จจจ	๔๑	จิกยติ	๑๖

จิเกติ	๑๖	จิโนติ	๒๘๗, ๓๒๕
จิขุคฺลยติ	๑๙๕	จิวยติ	๑๙๗
จิขุคฺลเถติ	๑๙๕	จิเวติ	๑๙๗
จิขุจิฏายติ	๒๗๕, ๒๗๖	จิวิริยติ	๒๗๕, ๒๗๗
จิตุํ	๙๔, ๑๖๑, ๒๓๗, ๓๐๑	จุกุก	๑๑
จิตุต	๙๔	จุกุกยติ	๑๑
จิตุตกรณํ	๙๔	จุกุกเกติ	๑๑
จิตุตกรณ	๙๔	จุกุก	๕๓, ๕๕
จิตุตเจตสิกกา	๒๓๙, ๒๔๑	จุกุกยติ	๕๓, ๕๕
จิตุตปริโตสนํ	๑๒๗	จุกุกิ	๕๕
จิตุตยติ	๙๔	จุกุกุ	๕๓
จิตุตสมุสฺสคฺเค	๑๖๕	จุกุกุกยติ	๕๓
จิตุตานิ	๓๐๖	จุกุกุกุติ	๕๓
จิตุตีกรณํ	๒๑	จุกุกุติ	๕๓, ๕๕
จิตุตีกรณ	๒๑	จุกุกุณ	๗๑
จิตุเตติ	๙๔	จุกุกุณยติ	๗๑
จิตุโต	๙๓, ๒๖๕	จุกุกุกุณยติ	๕๕
จินุต	๗๙	จุกุกุกุณุติ	๕๕
จินุตนโก	๗๙	จุกุกุกุณุณ	๗๑
จินุตนวิชานนา	๗๙	จุกุกุกุณุณํ	๗๑
จินุตนา	๗๙	จุกุกุกุณุณยติ	๗๑
จินุตยติ	๗๙, ๑๑๓, ๒๘๗	จุกุกุกุณุณวิจุกุกุณุณํ	๗๑
จินุตยนุติ	๒๑๙	จุกุกุกุณุณิกรณํ	๑๔๓
จินุตตา	๗๙	จุกุกุกุณุณเถติ	๗๑
จินุเตติ	๗๙, ๑๑๓, ๒๑๙	จุกุกุกุณุณเถติ	๗๑

ธาตุน์ ปทานุกรกโม

๓๔๗

จตุ	๑๙๑	โจริยติ	๑
จตุตโก	๑๐๐	โจรี	๑
จตุ	๑	โจเรติ	๑
จตุธาต	๑	โจเรตุ	๑
จตุปมฺขคณ	๒๑๔	โจโร	๑
จตุราทคณ	๒๑๕	โจพี	๕๙
จตุโพธิ	๒๗๕	(ฉ)	
เจตนา	๙๕,๙๖,๑๐๑	จญญ	๕๔
เจตยติ	๙๔	จญญเน	๕๔
เจตยิต	๙๖	จญญยติ	๕๔
เจติยมโ	๒๑๐	จญญติ	๕๔
เจเตติ	๙๔	จจฺจัน	๓๕
โจทโก	๑๐๐	จจฺจนโก	๖๑
โจทนา	๑๐๐,๑๐๑	จตุต	๑๐๐,๑๐๖
โจทยติ	๑๐๐	จตุตียติ	๒๗๕,๒๗๗
โจเทติ	๑๐๐	จจฺจยติ	๑๐๑
โจรี	๓๑๔	จจฺจเทติ	๑๐๑
โจรยติ	๑	จจฺจทา	๓๗
โจรยตุ	๑	จจฺจนา	๑๐๐
โจราปยติ	๑	จจฺจคฺคิยา	๕๔,๑๕๓
โจราปยิต	๑	จจฺจย	๖๓,๖๕,๗๐
โจราเปตุ	๑	จจฺจนโต	๒๔๖
โจริกา	๑	จจฺจยติ	๑๐๐,๑๐๖
โจริต	๑	จจฺจเทติ	๕๙,๑๐๐,๑๐๖
โจริย	๑๒๖	จจฺจชติ	๑๑๐,๒๖๔,๓๐๖

ฉิทฺติ	๑๑๐,๓๐๖	ชฺรติ	๒๙๗
ฉิทฺทํ	๑๐๔	ชฺรยติ	๑๗๐
ฉิทฺททยติ	๑๐๔	ชฺรธา	๑๗๐
ฉิทฺททาวฉิทฺทํ	๗๗	ชฺรธาธมฺมา	๑๗๖
ฉิทฺทเทติ	๑๐๔	ชฺรียยติ	๒๙๗
ฉินฺทติ	๑๐๕,๑๑๐,๒๗๐,๒๘๖,๓๐๖	ชฺเรติ	๑๗๐
ฉินฺนภินฺนปฏฺฐโร	๒๖๗	ชฺลํ	๑๕๘
ฉฺฌ	๕๓	ชฺวติ	๒๔๕
ฉฺฌยติ	๕๓	ชฺสยติ	๑๙๙
ฉฺฌุตติ	๕๓	ชฺลิตฺติ	๑๙๙
ฉฺเชนํ	๑๐๕,๑๓๒,๑๙๔	ชฺสยติ	๑๙๙
ฉฺเชนเน	๕๓,๕๕	ชฺชาติกปาฬิ	๑๑๔
ฉฺเชทยติ	๑๐๕	ชฺชาติรูป	๖๙
ฉฺเชทยิ	๑๐๕	ชฺชาติตา	๔๔,๑๕๑
ฉฺเชเทติ	๑๐๕	ชฺชาติเทโส	๒๔๓
	(ข)	ชฺชาติธมฺมา	๑๗๖
ชฺคฺคโต	๒๐๙	ชฺชาติยํ	๖๗
ชฺนา	๘,๘๗	ชฺชาติ	๑๑๙
ชฺนินฺนทา	๓๒๔	ชฺชานาปนํ	๘
ชฺปโป	๑๐๗	ชฺชายติ	๒๙๘
ชฺมภยติ	๑๕๓	ชฺชาลํ	๗๕,๑๘๗
ชฺมภยติ	๑๕๓	ชฺชาลยติ	๑๘๗
ชฺยติ	๒๑๗,๒๘๖	ชฺชาลา	๑๘๗
ชฺวี	๑๘๐	ชฺชालยติ	๑๘๗
ชฺรคฺควํ	๙๑	ชฺชาสยติ	๒๐๐,๒๐๑

ธาตุนํ ปทานุกุโหม

๓๔๙

ชาเสติ	๒๐๐,๒๐๑	ฌาปยติ	๑๒๘
ชฺช	๓๑๖	ฌาปาเปติ	๑๒๘
ชฺชจุฉายํ	๑๖๕	ฌาปิโต	๑๒๘
ชฺชณฺณโคณํ	๙๑	ฌาเปติ	๑๒๘
ชฺชณฺณสุปฺปิ	๙๓	(ณ)	
ชฺชณฺโณ	๙๓	ฌานํ	๑๕๐,๑๗๗
ชฺชโต	๑๕๖	ฌาณ	๑๗๓
ชฺชนาติ	๒๑๘,๓๒๔	ฌาณภูโต	๑๔๘,๑๕๐
ชฺชโน	๒๔๘,๒๕๕	ฌาปยติ	๑๒๗
ชฺชยติ	๒๙๗,๒๙๘	ฌาเปติ	๑๒๗
ชฺชวิตติ	๒๙๗	ฌายติ	๑๐๙,๑๑๑,๒๘๒,๒๙๕
ชฺชวิตฺ	๑๐๕	ฌายยติ	๒๘๒
ชฺชวิตํ	๑๙๑	ฌายติ	๒๘๒
ชฺชวิตวจนํ	๙๑	(จ)	
ชฺชวิตา	๘๕	จปิยติ	๒๘๙,๒๙๑
ชฺชุตินุจร	๘๕	จํ	๓๐๑
ชฺชติ	๒๑๗	(ท)	
ชฺชสยติ	๒๐๗	ชทาปยติ	๑๔๒
ชฺชเสติ	๒๐๗	ชทาเปติ	๑๔๒
ชฺชพิยติ	๒๑๒	ชเทติ	๒๑๗
ชฺชเพติ	๒๑๒	ชเทปยติ	๑๔๒
(ณ)		ชเทเปติ	๑๔๒
ฌตฺตา	๑๒๘	(ต)	
ฌตฺโต	๑๒๘	ตภิ	๑๔
ฌานํ	๑๒๘	ตกุก	๙

ตกุกนั	๙	ตสฺสยติ	๒๐๑
ตกุกยติ	๑๖,๑๑๑	ตสฺสเสติ	๒๐๑
ตกุกเกติ	๙,๑๖,๑๑๐	ตานิ	๑๘๓
ตกุกโก	๙,๑๑๐	ตาดา	๓๒๖
ตงุกยติ	๑๔	ตานิยติ	๑๒๖
ตงุกเกติ	๑๔	ตานิเนติ	๑๒๖
ตชฺช	๔๘	ตานิยติ	๑๔๓
ตชฺชยติ	๔๘	ตานิโส	๓๒๒
ตชฺชเชติ	๔๘	ตานิเปติ	๑๔๓
ตณฺหากปฺโป	๑๓๙	ตานิโป	๑๔๓
ตณฺหานุสเย	๑๙๐	ตานิยติ	๓๐๐
ตถาคคํ	๓๐๑	ตานิปนฺณํ	๗๗
ตถาคโต	๑๓๕	ตานิยติ	๑๘๘
ตถานิเกสฺสรา	๒๒๒	ตานิเลติ	๑๘๘
ตนาทิกณเ	๒๑๕	ตานิโล	๑๘๘
ตนฺเต	๑๒๖	ตานิยติ	๒๐๓
ตนฺตยติ	๘๙	ตานิเสติ	๒๐๓
ตนฺเตติ	๘๙	ตานิพี	๒๑๒
ตไนติ	๒๘๗	ตานิพนั	๒๐๑
ตปฺยติ	๑๔๑,๑๔๓	ตานิยติ	๒๑๒
ตเปติ	๑๔๑,๑๔๓	ตานิเพติ	๒๑๒
ตโป	๑๔๓	ตานิ	๔๗
ตริ	๒๙	ตานิจติ	๑๕๔
ตริณั	๒๙	ตานิณั	๙๑
ตลั	๑๘๘	ตานิถยปริกปฺปิโต	๒๙๑

ติปริสสมณฺหิโต	๒๙๒	เตเชติ	๔๗
ติล	๑๘๕	เตปิฏกั	๔๓
ติลคฺจฺโณ	๑๘๕	เตปิฏเก	๒๗๔, ๓๐๕
ติลเตล	๑๘๗	เตปิฏโก	๑๗๑
ติโล	๑๘๕	เตมน	๒๓๒
ติเหตุกั	๓๐๔	เตล	๑๘๕
ตีริ	๑๖๙	เตลยติ	๑๘๕
ตีรณปริยวภา	๑๗๐	เตลยนฺต	๘๘
ตีเวติ	๑๖๙	เตเลติ	๑๘๕
ตุสิ	๔๖, ๔๙	โตลยติ	๑๘๘
ตุซุซ	๔๖	โตเลติ	๑๘๘
ตุซุซยติ	๔๖	โตสน	๗๗
ตุซุซเชติ	๔๖	โตเสติ	๗๗
ตุณฺษยติ	๔๖, ๔๙		(ณ)
ตุณฺษเชติ	๔๖, ๔๙	ถกยติ	๙
ตุวณฺณ	๕๔	ถเกติ	๙
ตุวณฺณยติ	๕๔	ถทฺธตา	๑๒๔
ตุวณฺณฺยติ	๕๔	ถนย	๑๒๕
ตุสิ	๒๐๔	ถนยติ	๑๒๔
ตุณ	๗๒	ถเนติ	๑๒๔
ตุณยติ	๗๒	ถปยติ	๑๔๓
ตุณิ	๗๒	ถปีโต	๑๔๔
ตุณเติ	๗๒	ถเปติ	๑๔๓, ๑๔๔
ตุณนฺติ	๗๒	ถมุโก	๑๒๔
เตชยติ	๔๗	ถล	๑๒๕

ถาวร	๗	ทกฺขินาปโถ	๒๔๑
ถุติยัม	๖๔,๗๐	ทกฺขินโณ	๓๒
ถุปรยติ	๑๔๑	ทกฺขิยัม	๑๒๖
ถุปีกา	๑๔๑	ทเกติ	๑๖
ถุเปติ	๑๔๑	ทณฺฑํ	๗๘
ถุโป	๑๔๑	ทณฺฑายติ	๖๑
ถุลยติ	๑๙๕	ทณฺฑวินิปาเต	๖๑
ถุลา	๑๙๕	ทณฺฑเทติ	๖๑
ถุเลติ	๑๙๕	ทณฺฑโ	๖๑,๙๓
ถุโล	๑๙๕	ททฺทริ	๑๐๓
ถนณํ	๑	ทธาติ	๒๘๙
ถนณยติ	๑๒๖	ทนฺตโ	๑๗
ถเนติ	๑๒๖	ทนฺโต	๒๐๐
ถโน	๑๒๖	ทภยติ	๑๕๓
ถยยัม	๑	ทภยติ	๑๕๓
ถยเย	๑,๕๕	ทมฺมโก	๑๕๖
ถรา	๑๕๑	ทลํ	๗๘
ถโร	๓๐๒	ทลํ	๒๐๐
ถอมนา	๙๗,๑๕๙	ทลนํ	๒๐๑
ถอมยติ	๙๗,๑๕๙	ทลนฺติ	๒๐๐
ถอมิโต	๑๕๙	ทลเน	๒๐๐
ถอเมติ	๙๗,๑๐๘,๑๑๒,๑๕๙	ทลโน	๒๐๐
	(ท)	ทลยติ	๒๐๐,๒๐๑,๒๐๔
ทก	๑๖	ทลสิ	๒๐๑,๒๐๔
ทกยติ	๑๖	ทลสนํ	๑๗

ธาตุนี้ ปทานุกรกโม

๓๕๓

ทสุสเน	๓,๓๙,๒๐๑	ทิว	๑๙๗
ทสุสตี	๑๖๙	ทิส	๒๕๖
ทิสเสติ	๒๐๐,๒๐๑	ทิสา	๖,๓๓
ทหนุติ	๓๒๓	ทิสาวาจโก	๓๓
ทพฺหิ	๒๗๗	ทิสุสตี	๖๙,๑๗๒
ทพฺหิพนุณ	๑๔๖	ทิสุสนุติ	๒๘๙
ทพฺหิยติ	๒๗๕,๒๗๗	ทิสมายูกา	๑๕๒
ทาน	๔๘	ทิปเย	๒๑๘,๒๘๕
ทาศยติ	๒๘๒	ทิปเตติ	๓๒๐
ทาศเตติ	๒๘๒	ทุกุข	๒๖๙,๒๙๐,๒๙๑,๒๙๒
ทารโก	๑๘๘	ทุกุขธมฺโม	๒๓๔
ทารุกุขนุณ	๒๓๗	ทุกุขธานโต	๒๙๑
ทาลยติ	๑๙๒	ทุกุขยติ	๒๖๙
ทาลเลติ	๑๙๒	ทุกุขเหตุ	๓๖
ทาสี	๓๒๑	ทุกุขิต	๒๖๙
ทาทเห	๕๖	ทุกุขเน	๓๗
ทิกฺกุจธมฺโม	๑๗๘	ทุกุคฺคนุณ	๒๗๐
ทิกฺกุจปฺปโยโค	๑๗๗	ทุกุจ	๒๖๙
ทิกฺกุจานิ	๓๕	ทุกุทล	๕๘
ทิกฺกุจิกปฺโป	๑๓๙	ทุกุทฺทายติ	๒๗๕,๒๗๖
ทิกฺกุจิมณฺฑล	๑๒๐	ทุกุพิ	๑๔๖
ทิตฺตติย	๕๓	ทุกุพฺพล	๑๖๘
ทิปฺปติ	๔๔	ทุกุมฺพยติ	๑๔๖
ทิกุพ	๑๓	ทุกุมฺเพติ	๑๔๖
ทิวาทิกฺคเณ	๒๑๕	ทุกุห	๓๑๗

ทุหติ	๓๑๖,๓๑๗	เทเสติ	๒๐๘
ทุหาเปติ	๓๑๗	โทยติ	๑๘๘
ทุหิตา	๓๑๗	โทยลา	๑๘๘
ทุภยติ	๑๕๓	โทยลิตติ	๑๘๘
ทุภยติ	๑๕๓	โทยลิตติ	๑๘๘
ทวงคฺลภุไป	๑๓๓	โทยสํ	๑๐๐
ทวารํ	๙,๑๒๗	โทยสาโรปนา	๑๐๑
ทวิกรมกํ	๓๑๒	โทยโส	๑๑๖
ทวิกรมกภาโว	๓๑๗,๓๒๕		(๖)
ทวิการิตํ	๓๑๒	ธินํ	๑,๖๐,๑๒๕,๓๒๒,๓๒๔
เทติ	๒๘๖	ธินยติ	๑๒๕
เทวทตฺโต	๓๒๒	ธินิ	๑๒๕
เทวปฺตฺโต	๑๕๕	ธินิยฺยติ	๑๒๕,๒๙๓
เทวยติ	๑๙๗	ธินิยฺยติ	๒๗๕,๒๗๗
เทวราชา	๑๙	ธินุ	๒๙๔
เทวสทฺโท	๑๐๔,๑๒๔	ธินเนติ	๑๒๕
เทวินุเท,	๘๗	ธิมมํ	๔๓,๙๕,๓๐๙,๓๒๓
เทเวติ	๑๙๗	ธิมมจกฺเก	๑๓
เทโว	๑๙,๑๙๗,๑๙๘	ธิมมชาตํ	๘๐,๒๗๒
เทสโก	๒๐๘	ธิมมภูจิตตา	๑๗๗
เทสนา	๒๐๘	ธิมมเทสนํ	๓๒๒
เทสภูเต	๑๒๐	ธิมมนาวํ	๒๙
เทสยติ	๒๐๘	ธิมมปฏิสมฺภิตา	๑๗๗
เทสโต	๒๐๘	ธิมมภูโต	๑๔๘
เทเสตา	๒๐๘	ธิมมเสตุ	๓๑

ธาดุนํ ปทานุกุภโม

๓๕๕

ธมฺมา	๗๖, ๑๓๘, ๒๙๓, ๒๙๕	ธาสยติ	๒๐๓
ธมฺโม	๑๗๓, ๑๗๔, ๑๗๘, ๑๗๙, ๒๖๓	ธาสเติ	๒๐๓
ธริยติ	๑๑๘, ๒๗๑	ธิตติ	๑๗๔, ๑๗๘
ธสยติ	๒๐๗	ธียติ	๒๘๙, ๒๙๑
ธเสติ	๒๐๗	ธิรา	๒๖๘, ๓๑๖
ธาดโว	๒๑๔, ๒๒๐, ๒๒๓, ๓๒๗	ธิโร	๒๑๔
ธาดุ	๑๔๘	ธุตฺตชนํ	๓๒๔
ธาดุคณลกฺขณํ	๒๗๘	ธุตฺโต	๓๒๔
ธาดุคณา	๒๑๕	ธุนาติ	๒๑๘
ธาดุเทศนํ	๒๙๒	ธุํ	๒๓
ธาดุนิทฺเทศโส	๑๑๐	ธูปยติ	๑๔๒
ธาดุมาลา	๓๒๘	ธูเปติ	๑๔๒
ธาดุโย	๒๙๑	ธูมายติ	๒๗๕, ๒๗๖
ธาดุโลโก	๕	ธูส	๒๐๐
ธาดุวิภาวนา	๓๒๘	ธูสยติ	๒๐๐
ธาดุสงฺคโห	๒๒๑, ๒๒๕	ธูเสติ	๒๐๐
ธารํ	๗๗	ธิวเน	๑๕๔
ธารณํ	๑๙๓		
ธารณโต	๒๒๐	นุกฺกยติ	๑๑
ธารยติ	๑๗๑	นุกฺเกตติ	๑๑
ธาริยติ	๑๗๑	นุกฺข	๑๘
ธาวเรติ	๑๗๑, ๒๖๔	นุกฺขยติ	๑๘
ธาวเรตุ	๓๒๕, ๓๒๖	นุกฺเขติ	๑๘
ธาวยติ	๑๑๗	นฺครํ	๓๐๓
ธาวเวติ	๑๑๗	นฺฏ	๕๒

(น)

นฏยติ	๕๒	นาวา	๒๘
นฏติ	๕๒	นาวาปริยาโย	๒๙
นมุจิ	๑๕๖	นาสเน	๑๑, ๑๕๓
นโม	๑๑๖	นาสีโต	๑๙๑
นยนุติ	๒๓๙	นิกนุติ	๑๕๔
นยวิภาวนา	๓๑๐	นิกโร	๗๕
นโย	๒๙๐, ๓๐๘, ๓๑๕	นิกายโย	๗๕
นร	๒๘๕	นิกุชิปติ	๑๖๐
นราสโก	๒๙	นิเกตน์	๔๖, ๑๔๖
นโร	๑๑๔, ๑๑๕, ๒๘๕	นิขณ	๒๘๘
นวทวาร	๑๓	นิกุโฆโส	๑๖๐
นหาปยติ	๒๘๒	นิจโย	๗๔
นหาเปติ	๒๘๒	นิจจกปุป	๑๓๒
นาค	๓๒๒	นิจุชีวภูโจ	๒๙๒
นาคเสโน	๒๓๒	นิจุชีวตา	๑๘๑
นาคาวโลกิต	๘	นิจุจิตา	๓๒๘
นาโค	๓๒๒	นิตสุสน	๒๐, ๒๔, ๓๖, ๕๒, ๒๗๐
นาฏกนาฏน	๒๐๒	นิตทิฏฐา	๑๐
นาฏนุติ	๒๐๒	นिति	๒๘๙
นาถติ	๓๒๔	นิตียติ	๒๘๙
นาถ	๒๕๑, ๒๗๔	นิตติ	๒๘๙
นาทยติ	๑๐๓	นินุทติ	๒๘๖
นาเทติ	๑๐๓	นิตุชชาย์	๕๔
นายกา	๒๖	นิตุปีพนโก	๒๑๒
นายโก	๓๐๘	นิตุปีพยติ	๒๑๒

ธาดุนั ปทานุกกโม

๓๕๗

นิปปีเพติ	๒๑๒	นิวสนั	๑๐๑
นิปผุชติ	๓๑๑	นิวสนุติ	๒๔๑
นิปผตุตี	๒๖๓,๒๖๕,๒๖๖,๒๗๑	นิวารณั	๒๐๓
นิปผนุณั	๑๐๒	นิวารยติ	๑๗๐
นิพพจนั	๘๐,๑๖๙,๑๗๑,๒๓๓	นิวาเรตา	๑๗๐
นิพพจนานิ	๒๕๓,๒๖๗	นิวาเรติ	๑๗๐
นิพพตตสตุโต	๑๙	นิวาสมุจัน	๒๔๐,๒๔๑
นิพพานั	๒๖,๒๖๐,๒๖๗	นิवासยติ	๒๐๕,๒๐๘
นิพพุโต	๒๙	นิวาเสติ	๒๐๕,๒๐๘
นิพฐติ	๓๑๕	นิวาโส	๔๖,๑๐๑,๑๔๖
นิมนุตยติ	๘๗	นิसानเ	๔๗
นิมนุเตติ	๘๗	นิสามนั	๑๕๙,๑๖๑
นิมีลนั	๑๘๙	นิสามยติ	๑๕๙
นิมีลเน	๗๒	นิสามเมติ	๑๕๙
นิยมาภาวโต	๓๒๑	นิสามเมหิ	๑๖๐
นิยโม	๒๒๑	นิสฺสิตานิ	๒๘๔
นิยยาตยติ	๙๐	นิเสธ	๘๕
นิยยาเตติ	๙๐	นิเสธนั	๑๗๐
นิยยาทยติ	๙๐	นีโต	๓๒๒
นิยยาเทติ	๙๐	นีลั	๒๗๓
นิรนุตรภาโว	๑๐๓	นีลติ	๒๗๕
นิรยั	๑๗๓,๑๗๕	นีรณนา	๑๖๗
นิรเย	๓๐๔,๓๐๖	นุหาปยติ	๒๘๒
นิรุตติธมฺมา	๑๗๕	นุหาเปติ	๒๘๒
นิวตฺตติ	๒๓๙	นุहाยติ	๒๘๖

เนกขมมสงฺกปโป	๑๓๔	ปคฺคหิตมโน	๒๒๙
เนติ	๑๗๓, ๑๗๕, ๓๒๒	ปจติ	๑๑๐, ๓๐๔
เนยฺโย	๑๓๘	ปจิ	๓๙
เนรยฺโก	๑๓๘, ๓๐๔	ปจฺจ	๔๒
	(ป)	ปจฺจติ	๑๑๐, ๓๐๔, ๓๐๕, ๓๐๖
ปกติ	๒๙๑	ปจฺจตฺตวจฺนํ	๓๐๘, ๓๒๖
ปกติมคฺโค	๒๖	ปจฺจตฺติกา	๙๗
ปกตฺติยํ	๑๗๘	ปจฺจเต	๓๐๙
ปกปฺปยติ	๑๓๐	ปจฺจยติ	๔๒
ปกปฺเปติ	๑๓๐	ปจฺจยา	๒๑๖
ปกปฺเปนฺตุํ	๑๒๙	ปจฺจโย	๑๘๑
ปกฺรณํ	๓๑๕	ปจฺจามิตฺตุํ	๓๐๙
ปกฺการิ	๑๔๘	ปจฺจามิตฺโต	๓๐๙
ปกาสนํ	๑๑๗	ปจฺจปลกฺขณา	๑๗
ปกาสนกิริยา	๑๒๙	ปจฺจเจติ	๔๒, ๑๓๘
ปกาสยาม	๘๐	ปชฺชาปติ	๑๕๖
ปกาสเย	๒๑๗	ปชฺชโห	๒๘
ปกาสฺสิโต	๓๐, ๒๑๙	ปญฺจยติ	๓๙
ปกาสฺเสติ	๒๗๐	ปญฺจเจติ	๓๙
ปกิตฺตฺติตา	๒๒๓	ปญฺจตฺติ	๑๒๗, ๑๓๒
ปกุกานิ	๓๐๔	ปญฺจตฺติธมฺมา	๑๗๕
ปกุกโสนํ	๑๖๒	ปญฺจตฺติยํ	๘๓, ๑๗๕
ปกฺขาลยติ	๑๘๘	ปญฺจเปติ	๑๒๗
ปกฺขาลฺเลติ	๑๘๘	ปญฺจวโต	๒๖๓
ปคฺพฺพติ	๒๘๗	ปญฺญา	๘๗, ๑๑๖, ๑๒๗

ปณฺณปาปยติ	๑๒๗	ปณฺณยติ	๕๖
ปณฺณปาเปติ	๑๒๗	ปณฺณยติ	๗๘
ปณฺ	๕๕	ปณฺณิตตโร	๑๕๘
ปณฺณยติ	๕๖	ปณฺณทโว	๒๙๒
ปณฺณิคุคณฺหาติ	๒๑๙	ปณฺณทิตา	๓๖,๒๗๐
ปณฺณิฆาเต	๙	ปณฺณณ	๗๗
ปณฺณิจุจฺทำ	๑๔๔	ปณฺณณิ	๗๘
ปณฺณิจุจฺจนฺนิ	๑๑๘,๒๗๐	ปณฺณณภาโว	๗๘
ปณฺณิทาเน	๙๐	ปณฺณณยติ	๗๗
ปณฺณิปกุขิ	๙๗,๒๖๒	ปณฺณณสาลา	๑๔๔
ปณฺณิปปทา	๒๖	ปณฺณณเณติ	๗๗
ปณฺณิมาณยติ	๑๒๓	ปณฺณเณติ	๗๘
ปณฺณิมาเนติ	๑๒๓	ปต	๙๐
ปณฺณิรฺนุเชติ	๒๘๖	ปตยติ	๙๐
ปณฺณิเวทยติ	๑๐๑	ปตยาพิยติ	๒๑๒
ปณฺณิเวทยามิ	๑๐๑	ปตยาเพติ	๒๑๒
ปณฺณิเวเทติ	๑๐๑	ปตยิตเน	๔๑
ปณฺณิสซุชเน	๔๘	ปตฺตํ	๗๘
ปณฺณิสสามนํ	๑๕๙	ปตฺตตมฺโ	๑๗๘
ปณฺณิสสามยติ	๑๕๙	ปตฺตติ	๑๔๘
ปณฺณิสสามเมติ	๑๕๙	ปตฺตตียติ	๒๗๕
ปณฺณิสเสวิสุสํ	๓๕	ปตฺตโต	๑๔๘
ปณฺณิหรณเ	๑๙๘	ปตฺตถนา	๙๗
ปณฺณียติ	๒๗๕,๒๗๗	ปตฺตถยติ	๙๗
ปณฺณิภาวตฺถํ	๒๑๕	ปตฺตถेติ	๙๗,๑๒๕,๒๙๔

ปเตติ	๙๐	ปพฺนุโร	๒๗
ปถติ	๙๖	ปพฺพตายนฺติ	๒๗๖,๒๗๗
ปจวีฉฺนุทฺริยสทฺโท	๓๐๙	ปพฺพตายนถ	๒๗๗
ปถิ	๙๖	ปพฺพตายนฺติ	๒๗๗
ปถ	๘๓	ปพฺพตายนสิ	๒๗๗
ปถ	๒๘,๙๖	ปพฺพตายนมิ	๒๗๗
ปทํ	๘๖,๑๐๔,๑๑๑,๓๑๑	ปพฺพตายนายติ	๒๘๔
ปทกฺขิณํ	๓๑,๓๒๕	ปพฺพการํ	๓๐๒
ปทมาลา	๒๗๗	ปภาวยติ	๑๔๘
ปทยติ	๑๐๔	ปภาเวติ	๑๔๘
ปทวิกฺเขเป	๑๕๗	ปมตฺตพฺนุธฺ	๑๕๖
ปทวี	๒๘	ปมาณํ	๖๖,๒๗๗
ปทสิทฺธิ	๒๗๗	ปมาณยติ	๒๗๕,๒๗๗
ปทาลยติ	๑๙๒	ปไมทิตา	๒๐๘
ปทาลเลติ	๑๙๒	ปโย	๓๑๖,๓๑๗
ปทิสฺสติ	๑๒	ปโยคา	๑๘๖,๒๙๕
ปเทติ	๑๐๔	ปโยโค	๓๑๙
ปนฺถยณฺติ	๙๖	ปโยเชติ	๒๙๙,๓๐๑
ปนฺถณฺติ	๙๖	ปรติ	๒๕๙
ปนฺถ	๒๘,๙๖	ปรทฺกฺขํ	๒๖๒
ปปญฺจยติ	๓๙	ปรภาโว	๒๗๙
ปปญฺจา	๓๙	ปรมตฺถโต	๒๔๕
ปปญฺเจติ	๓๙	ปรมทฺลฺลภา	๒๖
ปปญฺเจณฺติ	๔๐	ปรมมาย	๖๘
ปพฺนุทฺทิกิริยา	๙๑	ปรมิสฺสรภาวํ	๓๒๐

ปรโม	๒๕๙,๒๖๐	ปรโยสาเปติ	๓๑๑
ปรยติ	๑๖๖	ปรโยสียติ	๓๑๑
ปราภวนุติ	๓๒๒	ปริวชุนโก	๕๖
ปราชณํ	๓๒๖	ปริวารยติ	๑๗๐
ปริกถา	๙๕	ปริวาเรติ	๑๗๐
ปริกิตตนา	๘๙	ปริสทโท	๑๑๙
ปริกุชนํ	๑๙๗	ปริสหนํ	๒๑๑
ปริกุชเน	๑๙๗	ปริสุทุมนวชุชํ	๒๕๖
ปริกุขารียติ	๒๗๕,๒๗๗	ปริหรนุติ	๔
ปริจุเฉทํ	๑๘๒	ปริหาเส	๕๙
ปริจุเฉโท	๓๒๗,๓๒๘	ปริหีนกุชि	๗๓
ปริณเณติ	๑๕๙	ปเรติ	๑๖๖
ปริทีปิโต	๒๗๑	ปลํ	๑๙๕
ปริปัจจนุติ	๓๐๕	ปลมฺภนํ	๕๐
ปริปาเจติ	๓๐๘	ปลมฺภเน	๕๐
ปริปาเจสิ	๓๐๘	ปลยติ	๑๙๕
ปริปลุตา	๑๑๗	ปลายติ	๒๘๖
ปริพฺพาชโก	๒๗๕	ปลาโส	๗๘
ปริพฺพุหนํ	๑๙๕	ปลิพฺพุณฺยติ	๑๑๙
ปรिमณฺทลตา	๑๔๖	ปลิพฺพุณฺยติ	๑๑๙
ปรियตฺติยํ	๑๗๒,๑๗๕,๑๗๗	ปลิโพโร	๓๙,๑๑๙
ปรियाปฺณาติ	๑๗๒	ปลุชฺชนุติ	๗
ปรियाยา	๑๘๓	ปลเณติ	๑๙๕
ปริเยสติ	๒๔	ปวกุขามิ	๑,๒๑๕
ปริเยสียติ	๒๔	ปวตฺตติ	๑๘๑,๒๖๗

ปวตฺตํ	๑๕๕	ปาณฺติ	๕๕
ปวตฺติ	๖๖	ปาณํ	๘๕,๒๙๘
ปวตฺติตํ	๑๓	ปาณมฺติมาเปติ	๑๔๔
ปวณํ	๑๙๔	ปาติ	๒๑๗
ปวาหิ	๗๕	ปาทา	๔๐
ปัสยติ	๑๙๙	ปาทานิ	๑๕๘
ปสวติ	๒๓๒,๓๐๙	ปานียํ	๒๙๕
ปสวเน	๙๒	ปานียฆฺโฏ	๕๒
ปสเว	๓๐๙	ปาปี	๓๖,๓๘,๓๐๕
ปัสสา	๖๓,๑๕๙,๒๕๓	ปาปกมฺมํ	๓๗
ปัสสาयํ	๖๙,๒๕๒	ปาปกฺรณ	๓๕,๓๘
ปสิ	๑๙๙	ปาปฺธมฺมา	๒๕๐,๒๕๑
ปสิทฺธตา	๒๙๘	ปาปนํ	๑๔๘
ปสฺสนํ	๑๗	ปาปานิ	๓๖,๒๕๔
ปสฺสนฺติ	๘	ปาปีมา	๑๕๖
ปสฺสวํ	๙๒	ปาปฺณฺนาติ	๒๑๘,๒๔๑,๒๙๗
ปิเสติ	๑๙๙	ปาเปติ	๑๗๕,๒๙๘
ปหรณํ	๒๐๑	ปาโป	๒๐
ปหรณจกฺเก	๑๔	ปายโต	๘๓
ปาการํ	๓๒๕	ปายาสํ	๖๒
ปาจยติ	๓๐๘	ปารํ	๑๖๙,๒๖๑
ปาจาเปติ	๓๐๘	ปารจฺคโต	๑๓๘
ปาเจติ	๑๑๐,๓๐๘	ปารมิตา	๒๖๑
ปาญยติ	๕๕	ปารมฺมฺโย	๓๐๔
ปาฏิปฺทิก	๑๘๕	ปารมฺมํ	๒๕๘,๒๖๐

ธาตุน้ ปทานุกรกไม

๓๖๓

ปารมีนิพพจน์	๒๕๙	ปิณฑยติ	๔๖,๔๙
ปารยติ	๑๖๙	ปิณฑเขตติ	๔๖,๔๙
ปาราชิกา	๑๗๕,๑๗๙	ปิตี	๕๙
ปาเรติ	๑๖๙	ปิณฑทฎุจ	๒๓๗
ปาเรมิ	๑๖๙	ปิณฑทยติ	๕๙
पालโก	๑๘๓,๒๕๙	ปิณฑเขตติ	๕๙
पालน้	๑๘๓	ปิณฑท	๕๙,๗๕
पालยติ	๑๘๓,๑๙๔	ปิตร้	๓๘
पालิโต	๑๘๓	ปิตา	๓๒๓
पालेतติ	๑๘๓,๑๙๔,๒๕๙	ปิตามห้	๓๒๓,๓๒๖
ปาวยติ	๒๘๓	ปิยายนุติ	๑๒๔
ปาวุสโก	๑๒๕	ปิถยติ	๑๙๐
ปาสนุติ	๒๐๒	ปิถินทวจุจ	๓๐๒
ปาสยติ	๒๐๒	ปิเลติ	๑๙๐
ปาส้สตุตา	๒๕๒	ปิวัตติ	๒๑๗
ปาส้สภาโว	๒๕๒	ปิสติ	๑๘
ปาส้สา	๒๕๕	ปิสยติ	๑๙๘
ปาเสติ	๒๐๒	ปิสิ	๒๐๔
ปาโส	๒๐๒	ปิสุณภาโว	๔๒
ปาพิ ๒๔,๔๐,๕๔,๑๒๕,๒๖๕,๒๗๐		ปิเสติ	๑๙๘
ปาพิธมูไม	๑๗๑	ปิหนैया	๒๑๐
ปาพิณยานุกุโล	๒๙๐	ปิหยต้	๒๑๐
ปาพิยา	๒๙๖	ปิหา	๒๑๐
ปาพิโย	๓๐๑,๓๑๓	ปิหาสุ	๒๑๐
ปิชิ	๔๖,๔๙	ปิเหติ	๒๑๐

ปีตี	๒๗๓	ปุณณติ	๗๑
ปีตี	๑๐๐	ปุตุตี	๑๕๒, ๓๒๓
ปีตีโสมนสนุส	๒๓๒	ปุตุติยายติ	๒๗๔
ปียเต	๒๙๕	ปุตุตียติ	๒๗๕
ปีพินิ	๒๑๒	ปุตุโต	๕๐, ๒๙๗
ปีพินโก	๒๑๒	ปุตุถ	๙๖
ปีพียติ	๒๑๒	ปุตุถยติ	๙๖
ปีฟ้า	๒๑๒	ปุตุเถติ	๙๖
ปีพิโต	๒๑๒	ปุถกมม	๔๙
ปีเพติ	๒๑๒	ปุถกกรรม	๔๙
ปีสยติ	๒๐๔	ปุถล	๓๐
ปีเสติ	๒๐๔	ปุปฺพนติ	๒๖๕
ปุคฺคลี	๑๑๕	ปุพฺพนุหสมย	๒๐๕
ปุคฺคโล	๙, ๑๙๙	ปุพฺพยติ	๑๔๖
ปุจฺจติ	๒๗๗	ปุพฺเพติ	๑๔๖
ปุชฺชโ	๔๗	ปุมา	๑๙๙
ปุณฺชโ	๗๕	ปุราณภาสา	๒๗๔
ปุณฺณ	๒๓๖	ปุริส	๓๐๗, ๓๑๗, ๓๒๒
ปุณฺณกฺขนุโ	๒๓๖	ปุริสพฺยณฺชเน	๒๑, ๒๒
ปุณฺ	๕๕	ปุริสา	๔๔
ปุณฺ	๕๓	ปุริโส	๒๗๙, ๒๙๙, ๓๐๓, ๓๐๗
ปุณฺณยติ	๕๓	ปุคฺคฺจ	๒๓๗
ปุณฺณติ	๕๓	ปุโค	๗๔
ปุณฺจ	๓๒๒	ปุช	๔๗
ปุณฺยติ	๗๑	ปุชโก	๔๗

ปุชณา	๔๗	เปเสติ	๑๙๘, ๒๐๗
ปุชนีโย	๔๗	ไปภยติ	๕๔, ๕๕
ปุชยติ	๔๗	ไปภจปาโท	๒๖๕
ปุชชา	๔๗, ๒๕๓	ไปภฺติ	๕๔, ๕๕
ปุชารหา	๑๑๖	ไปโต	๒๙
ปุชียติ	๑๙	ไปถยติ	๙๖, ๙๗
ปุชฺเชติ	๔๗, ๑๒๓	ไปถฺติ	๙๖, ๙๗
ปุชฺเชนฺติ	๑๒๔	ไปราณํ	๒๙๒
ปุตฺติโน	๑๖๒	ไปราณา	๒๖๘
ปุรโก	๒๕๙	ไปราณาจริยา	๒๖๘
ปุรยติ	๑๖๖	ไปสเน	๑๙๘
ปุริ	๑๖๖	ไปสยติ	๑๙๘, ๒๐๔
ปุเรติ	๑๒๕, ๑๖๖, ๒๕๙	ไปเสติ	๑๙๘, ๒๐๔
ปุเรนฺติ	๗๒	ไปโส	๑๙๙
ปุปฺนุหา	๒๑๖	(ผ)	
ปุลโว	๒๙	ผคฺคฺโน	๒๖๕
เปกฺขนํ	๘	ผทฺติ	๕๙
เปรณํ	๑๔๓	ผนฺชยติ	๕๙
เปรณ	๗๑	ผนฺชฺเตติ	๕๙
เปสโก	๒๐๗	ผรฺสภาโว	๒๐
เปสเน	๑๕๓	ผลํ	๖๖, ๗๗, ๑๓๒, ๑๓๖, ๓๐๙
เปสยติ	๑๙๘, ๒๐๗	ผลานิ	๓๐๔
เปสิโต	๒๐๗	ผารฺสุสํ	๒๐
เปสฺสนุณํ	๔๒, ๑๑๘, ๒๗๐	ผารฺสุเส	๒๐
เปสฺสนุณ	๔๒	ผฏ	๕๕

มุจฺจา	๓๗	พุกุก	๑๖
มุสฺโส	๒๖๕	พุกุกติ	๑๖
โผฏฺยติ	๕๕	พุกุกยติ	๑๖
โผฏฺติ	๕๕	พุกุกเกติ	๑๖
โผฏฺสุ	๕๕	พุกุกามิ	๓๒๖
	(พ)	พุกุกิ	๑๒๙, ๓๒๕, ๓๒๖
พทฺธา	๓๐	พทฺทฺจโท	๑๐๐
พทฺโธ	๑๒๑, ๑๒๒	พทฺทฺปาโล	๑๙๓
พทฺติ	๒๙๖	พทฺทฺฏติ	๑๕๑
พทฺนํ	๕๔	พทฺทฺวณํ	๔๓
พทฺนฺติ	๒๐๒	พทฺทฺวณานุกฺลํ	๕๑
พทฺเน	๑๔, ๔๙	พทฺทฺวणे	๓๔, ๒๗๔, ๓๐๕
พทฺนฺเต	๑๒๒	พทฺทฺยา	๑๗
พทฺเ	๕๔	พทฺโธ	๒๓
พทฺโ	๕๔	พฺธิ	๑๑๙
พลํ	๒๓๖	พทฺนฺยติ	๑๑๙
พลกฺชนฺโ	๒๓๖	พทฺนฺเตติ	๑๑๙
พลกฺชยํ	๒๙๗	พยถติ	๑๑
พาทฺยติ	๑๒๑, ๑๒๒	พยถเน	๑๑
พาทฺนฺเต	๑๒๒	พยมฺหํ	๑๒๔
พาทฺเต	๑๒๑, ๑๒๒	พยยยติ	๑๖๕
พาทฺเส	๑๒๒	พยเยติ	๑๖๕
พาลี	๒๕	พยวหาเร	๗๙
พิลงฺกปาโท	๑๖๒	พยากรณ	๙๙
พิทฺวาโร	๒๔	พยฺส	๒๐๐

ปุโยเสติ	๒๐๐	ภควนุตํ	๑๐๘,๒๐๖,๓๒๓
พฺรหฺมํ	๑๕๐	ภควนฺโต	๑๗๘
พฺรหฺมทตฺโต	๓๑๘,๓๒๑	ภควา	๓๐,๖๓,๒๓๐,๒๓๗,๒๙๒,๓๒๒
พฺรหฺมภูโต	๑๔๘,๑๕๐	ภช	๔๘
พฺรหฺมโลโก	๖	ภชยติ	๔๘
พฺรหฺมฺนา	๓๒๒	ภชามิ	๓๒๖
พฺรหฺมณา	๒๐๖	ภชิ	๔๙
พฺรหฺมโณ	๖๗,๑๓๘,๓๒๒	ภเชติ	๔๘
พฺรหฺมิตา	๒๖๘	ภณชยติ	๔๙
โพธิมณฺฑํ	๓๑	ภณชามิ	๖๘
โพธิมณฺฑเ	๒๐๘	ภณเชติ	๔๙
โพธิวํ	๑๖๗	ภชิ	๖๐
โพธิสฺสโต	๒๕๙,๒๗๕	ภณติ	๓๒๓
โพธิสมฺภาเร	๓๐๘	ภณสิ	๓๑๗,๓๒๓
	(ภ)	ภณฺฑํ	๖๐,๑๖๐
ภกฺช	๑๘	ภณฺชยติ	๖๐
ภกฺชเณ	๕๖	ภณฺเชติ	๖๐
ภกฺชติ	๑๘	ภณฺโ	๖๐
ภกฺชนฺติ	๒๗๑	ภตฺตํ	๖๒,๑๑๗,๓๐๔,๓๐๖,๓๐๘
ภกฺชยํ	๑๘	ภตฺตการโก	๑๐๓
ภกฺชยติ	๑๘,๒๘๗	ภตฺติ	๔๘
ภกฺชเชติ	๑๘	ภทฺโท	๒๖๕
ภกฺชโ	๑๘	ภมฺติ	๑๔
ภควตา	๓๐,๒๓๑,๒๗๓	ภยํ	๒๖๗
ภควโต	๒๑๕,๒๕๖,๓๒๗	ภยวากํ	๒๖๖

ภว	๓๒๕,๓๒๖	ภิกขุติ	๒๑๗,๓๒๒
ภวติ	๕๑,๒๑๗,๒๗๗,๓๑๑,	ภิกขุ	๓๑๕
ภวนฺติ	๒๑๕,๓๐๖,๓๐๘	ภิกขุ	๔๖,๑๗๕,๒๖๗,๒๗๖
ภวโลโก	๔,๕	ภิกขุสํโฆ	๑๕๗
ภสุสนํ	๑๖	ภิกขุสมฺภูโ	๗๔
ภสุสนเน	๑๖	ภิกขุ	๕๔,๑๕๑,๑๕๒,๑๕๓,๓๒๓
ภาช	๔๙	ภิกขุขฺนฺติ	๒๖๗,๒๖๘
ภาชฺชนโลโก	๗	ภินฺทติ	๒๖๗,๒๘๖
ภาชยติ	๔๙,๕๐,๒๘๗	ภิสฺสิ	๒๘,๒๙,๓๐
ภาชฺเชติ	๔๙,๕๐	ภุโส	๘,๑๙๓
ภาตฺรํ	๑๕๒	ภุ	๑๔๘
ภามยติ	๑๖๒	ภุณ	๗๒
ภามฺเมติ	๑๖๒	ภุณยติ	๗๒
ภารํ	๒๓๘	ภุณฺเนติ	๗๒
ภาวปทํ	๓๐๐,๓๐๒,๓๐๙	ภุตฺตปจฺนี	๑๙๑
ภาวยติ	๑๔๘,๑๕๒,๒๘๑	ภุโต	๑๔๘
ภาวเวติ	๑๔๘,๑๕๒,๒๘๑	ภุมิ	๒๘๔
ภาโว	๒๕๙,๒๖๐	ภุวาทิคณิกํ	๑๙๘
ภาสติ	๓๒๓	ภุวาทิคณ	๔๗,๔๘
ภาสโต	๒๑๕	ภุวาทิคโน	๒๑๕
ภาสเน	๑๐,๓๔,๔๒	ภุสนํ	๒๐๓
ภาสยติ	๒๐๓	ภุสยติ	๒๐๓
ภาสายํ	๑๖	ภุสายํ	๖๐
ภาสิตํ	๒๘๓	ภุเสติ	๒๐๓
ภาสฺเสติ	๒๐๓	โภชนํ	๓๒๒

ธาตุนํ ปทานุกกโม

๓๖๙

โกชนียํ	๒๐๐	มจจุ	๑๙๑
โกติ	๒๘๕	มจจฆฎา	๕๒
โกโต	๑๓๑	มจจขาลํ	๑๘๗
	(ม)	มชช	๔๙
มกช	๑๘	มชชติ	๒๖๐
มกชํ	๑๘	มชชยติ	๕๐
มกชเน	๑๘	มชชเชติ	๕๐,๒๖๐
มกชยติ	๑๘	มชชเชยฺย	๓๑๖
มกชํ	๑๘	มจจ	๑๙๑
มกชเชติ	๑๘	มช	๖๐
มกชโ	๑๘	มณํ	๓๒๒
มค	๒๔	มณจํ	๖๐
มคยติ	๒๔	มณจยติ	๖๐
มคยมาโน	๒๔	มณจลํ	๗๕,๑๔๖
มคยติ	๒๔	มณจเล	๑๒๐
มคคํ	๓๐๒	มณจโ	๖๐
มคคณํ	๒๕	มณจเทติ	๖๐
มคคมุเพหฺหิ	๒๖	มณจโ	๖๐
มคคยติ	๒๕	มตา	๒๗๒
มคคสทโ	๒๗	มติ	๓๑๕
มคคยติ	๒๗	มตฺติกา	๑๗
มคคเตติ	๒๕	มโต	๒๕๒
มคโค	๒๕,๒๗,๒๘,๓๒,๑๕๐,๒๘๒	มทโน	๑๕๖
มคเตติ	๒๔	มทยติ	๑๐๑
มโค	๒๔	มททนฺตา	๓๙

มททเน	๓๙	มริเสติ	๒๐๗
มททิ	๘๔	มวติ	๒๖๐
มเทติ	๑๐๑	มสิยติ	๒๖๖
มฏุกเตลล์	๑๘๖	มหายติ	๒๑๐
มนั	๘๓	มหลุลกา	๑๕๑
มนยติ	๑๒๔	มหลุลโก	๙๓
มnapคนุโร	๒๗๐	มหาซีณาสเวหิ	๓๒๗
มนุญญั	๒๑๔	มหานุกาโว	๑๙
มนุสสุภาว	๑๕๑	มหาปุริสวาจกั	๒๕๘
มนุสสุภูโต	๑๕๑	มหาปุริส	๒๖๐
มนุสสุสา	๓๙, ๕๙	มหาโพธิสตุตา	๒๕๙
มนุตยติ	๘๗	มหามหารห	๑๖๗
มนุตา	๘๗	มหาราข	๓๑๘
มนุเตติ	๘๗, ๑๑๓	มหารราชา	๒๑๐
มนุโต	๘๗	มหาวิหารวาสิน	๒๕
มเนติ	๑๒๔	มหาวีโร	๑๖๙
มโน	๘๓, ๑๕๒, ๒๓๗	มหาสตุโต	๒๖๐
มโนภาวนียา	๑๕๒	มหาหนุ	๒๓๘
มโนวฑุฒนกา	๑๕๒	มหาอุทกกุขนุโร	๒๓๖
มมายติ	๒๗๕	มhit	๒๑๐
มยติ	๒๖๐	มhitrik	๘๗
มรณ	๒๙๘	มเทติ	๒๑๐
มรณธมมา	๑๗๖	มาโฆ	๒๖๕
มรติ	๒๙๘	มาตา	๑๒๓, ๒๙๓
มริสยติ	๒๐๗	มาน	๓๑๑

มานนา	๑๒๓	มิลาชยติ	๒๘๓
มานยติ	๑๒๓	มิลาเยติ	๒๘๓
มานส์	๒๓๗	มิลินุทปญเห	๒๓๒
มานิโต	๑๒๓	มิเลจชยติ	๔๕
มานเนติ	๑๒๓	มิเลจเชติ	๔๕
มาโน	๑๒๔	มิเลช	๔๕
มาปยติ	๑๔๔	มิสสยติ	๒๐๖
มาเปติ	๑๔๔	มิสสา	๒๐๗
มาเยติ	๒๖๑	มิสสิโต	๒๐๗
มารยติ	๒๙๘	มิสเสติ	๒๐๖
มาราปยติ	๒๙๘	มิสโส	๒๐๖
มาราเปติ	๒๙๘	มิสนั	๑๘๙
มารียติ	๒๙๘	มิลยติ	๑๘๙
มาเรติ	๒๙๘	มิเลติ	๑๘๙
มาโร	๑๕๖	มุขั	๑๕๔
มาโส	๒๖๕	มุขุยโต	๓๒๓
มิคั	๑๒๑	มุฏ	๕๓
มิกราชา	๒๒๘	มุตุตั	๙๒, ๑๖๗
มिका	๒๔	มุตุตยติ	๙๒
มिकाธมา	๑๘	มุตุตา	๒๗๒
มิโค	๒๔, ๑๒๑	มุตุตาปยติ	๙๒
มียติ	๒๙๘	มุตุตาเปติ	๙๒
มียุยติ	๒๙๘	มุตุเตติ	๙๒
มิลกขุ	๔๕	มุตุโต	๓๒๒
มิลาชยติ	๒๘๖	มุตุถ	๙๖

มุตฺถยติ	๙๖	โมญฺติ	๕๓
มุตฺถยติ	๙๖	โมทยติ	๑๐๓
มุนาติ	๒๑๘	โมเทติ	๑๐๓
มุณี	๒๕๔	โมโร	๑๒๙, ๑๓๐
มุยฺหติ	๒๖		(๒)
มุสา	๑๐๗	ยฺกฺช	๑๙
มุลํ	๑๘๙	ยฺกฺชยติ	๑๙
มุขยติ	๑๘๙, ๑๙๔	ยฺกฺชสทฺโท	๑๙
มุเลติ	๑๘๙, ๑๙๔	ยฺกฺชียติ	๑๙
มุสิกํ	๒๔	ยฺกฺชเติ	๑๙
เมฆสทฺโท	๑๐๔, ๑๒๔	ยฺกฺชเ	๑๙
เมโฆ	๑๒๕, ๑๙๗	ยณฺณทตฺเตน	๓๐๘
เมตฺตยติ	๒๗๕, ๒๗๖	ยตยติ	๙๐
เมทนี	๘๘	ยเตติ	๙๐
เมทยติ	๑๐๐	ยถากุภํ	๓๐๙
เมเทติ	๑๐๐	ยถานิปนฺนโก	๑๘๘
เมธติ	๒๖๓, ๒๖๔	ยถาปริมิเต	๒๖๖
เมธา	๒๖๓	ยถาปาวจัน	๗๕
เมธาวิ	๒๖๓	ยถาพลํ	๒๑๔, ๓๒๗
เมสยติ	๒๐๕	ยถารหํ	๓๒๓
เมเสติ	๒๐๕	ยถาสตฺติ	๓๒๗
โมกฺช	๒๐	ยถาสมฺภวํ	๓๐๓
โมกฺชยติ	๒๐	ยนฺตํ	๘๘
โมกฺชเติ	๒๐	ยนฺตยติ	๘๘
โมญฺยติ	๕๓	ยนฺเตติ	๘๘

ยมยติ	๑๕๙	(๖)	
ยเมติ	๑๕๙	รกฺขณํ	๑๘๓
ยโม	๑๕๙	รกฺขณา	๑๘๓
ยโว	๑๖๕	รกฺขณเณ	๔๗, ๑๙๙
ยโส	๓๑๖	รกฺขติ	๑๗๙
ยาจติ	๓๒๒	รกฺษา	๑๘๓
ยาคิ	๓๑๕	รจ	๔๑
ยาคิโต	๓๒๒	รจนา	๔๑
ยาคิ	๒๑๗	รจยติ	๔๑
ยาปนํ	๑๔๕	รเจติ	๔๑
ยาปนา	๑๔๕	รชฺกฺขนุโร	๒๓๖
ยาปยติ	๑๔๕	รชตํ	๕๕
ยาโม	๑๕๗	รชฺุํ	๓๑๘, ๓๑๙
ยาวยติ	๑๖๕	รชเ	๒๓๖
ยาเวติ	๑๖๕	รจฺจํ	๑๐๕
ยฺุคานิ	๑๕๔	รณนา	๑๖๗
ยฺุช	๔๙	รตนจกฺเก	๑๓
ยฺุชฺชติ	๗๓, ๑๗๑, ๒๑๘, ๓๐๕	รติ	๕๙
ยฺุญ	๕๖	รติปติ	๑๕๖
ยฺุตฺติยํ	๑๘๐	รตฺติ	๑๕๗, ๒๖๔
โยชยติ	๔๙	รตฺโต	๘๔
โยเชติ	๔๙	รตฺนวรํ	๓๒๔
โยญฺยติ	๕๖	รถํ	๙๐, ๓๒๒
โยญฺยติ	๕๖	รถจฺเค	๑๑
โยโร	๓๐๙	รณฺชนฺติ	๒๖๔

รณโก	๑๑๗	ราชภาว	๓๑๙
รณน	๑๑๗	ราชา	๗๘,๑๐๕,๒๑๐,๓๒๒
รณยติ	๑๑๗	ราชาน	๑๖๓
รณยิตุ	๑๑๗	ราชภูจ	๒๔๔
รณธาปยติ	๑๑๗	ราชภูจ	๒๓๗
รณธาเปติ	๑๑๗	ราช	๗๔
รณธิโต	๑๑๗	ราชิต	๒๓๖,๒๓๗
รณธิยติ	๑๑๗	ราชิลกษณา	๒๓๗
รณเขตติ	๑๑๗	ริจ	๔๒
รณเขตตุ	๑๑๗	รุกข	๓๐๖
รณนุต	๒๗๑	รุกขเกส	๒๐
รสโก	๑๐๓	รุกขยติ	๒๐
รสยติ	๒๐๕,๒๐๖	รุกขเขตติ	๒๐
รสยเต	๒๐๕	รุกโข	๒๒,๑๙๐
รสุมิ	๘	รุกจิ	๑๐๘
รสติ	๒๐๕,๒๐๖	รุกจติ	๓๔,๑๐๗
รส	๖๕,๒๐๕,๒๐๖,๒๗๑	รุก	๔๙
รหยติ	๒๑๐	รหาคิน	๒๑๕
รห	๒๕๑	รหาคิต	๒๑๖
รหภาวา	๒๕๓,๒๕๕	รห	๒๒๒,๓๑๖
รหิต	๒๕๑	รหยติ	๒๖๒,๒๘๖,๓๒๔
รหติ	๒๑๐	รหยิตติ	๒๑๘
รห	๒๕๒	รหเขตติ	๒๑๘
รคกขโย	๒๖๗	รปติ	๒๓๑
ราชปฐา	๓๒๒	รฐ	๒๐๐

ธาตุนํ ปทานุกกโม

๓๗๕

รูปุหิตโต	๒๓๗	โรโค	๔๙
รูปุหิยํ	๒๓๕	โรชยติ	๔๙
รูปุ	๑๘,๓๔,๔๗,๕๗,๑๐๒,	โรเชติ	๔๙
รูปุกิริยา	๑๒๙	โรปีตํ	๗๗
รูปุกุขนุโร	๒๓๘	โรสนํ	๒๐๐
รูปุกุฏฐาเส	๒๓๘	โรสเน	๒๐๐
รูปุยติ	๑๒๙,๒๓๑	โรสยติ	๒๐๐
รูปุราสี	๒๓๘	โรเสติ	๒๐๐
รูปุสมุปตติยา	๔๔	โรโส	๒๐๐
รูปุานํ	๗	(ล)	
รูปุานิ	๑๐,๔๓,๙๒,๒๘๔,๓๐๘	ลก	๑๖
รูปุายตนํ	๖๖	ลกยติ	๑๖
รูปุายตเน	๖๘	ลกขํ	๑๗,๒๐
รูปุารมมณํ	๓๙	ลกข	๒๐
รูปุารูปธมโม	๑๖๓	ลกขณํ	๑๐,๑๗,๒๘๑
รูปุาวจรสตุตา	๕	ลกขณเ	๑๐,๑๑
รูปุียฉฎฎโก	๕๔	ลกขฐาตุยา	๑๗
รูปุเปติ	๑๒๙	ลกขยติ	๑๗,๒๐
รูปุหติ	๑๘๙	ลกขเ	๑๗
รูปุุหิตโต	๗๘	ลกขเติ	๑๗,๒๐
เรจกํ	๒๐๒	ลกเกติ	๑๖
เรจกทานํ	๒๐๒	ลกมิ	๓๔
เรจยติ	๔๒	ลกขม	๓๔
เรเจติ	๔๒	ลกขมเน	๓๔
เรวตํ	๑๕๑	ลกขมยติ	๓๔

ลงฆเติ	๓๔	ลาภติ	๑๕๓
ลข	๔๙	ลาโภ	๙๙
ลขยติ	๔๙	ลาสยติ	๒๐๒
ลเชติ	๔๙	ลาสยัม	๒๐๒
ลณชนัม	๑๗	ลาสยนาฏกัม	๒๐๒
ลท	๕๙	ลาเสติ	๒๐๒
ลณทยติ	๕๙	ลาฬยติ	๒๑๓
ลณเทติ	๕๙	ลาฬติ	๒๑๓
ลทฐา	๓๑๖	ลึงค	๒๑
ลปนัม	๑๒๘	ลึงคัม	๒๑
ลปยติ	๑๒๘	ลึงคยติ	๒๑
ลปสิ	๙๑	ลึงคสหุโท	๒๑
ลปิตัม	๑๒๘	ลึงคียติ	๒๑
ลเปติ	๑๒๘	ลึงเคติ	๒๑
ลพภติ	๓๐๙, ๓๒๓	ลิจจวี	๑๕๔
ลพภมานนโย	๓๐๑	ลุช	๔๙
ลภยติ	๑๕๒	ลุชชนติ	๗
ลภติ	๑๕๒	ลุชชยติ	๔๙
ลลยติ	๑๙๒	ลุชเชติ	๔๙
ลเลติ	๑๙๒	ลุช	๕๕
ลวณัม	๑๙๔	ลุช	๕๕
ลฬติ	๒๑๓	ลุณฏติ	๕๕
ลาชา	๔๙	ลุตตวิกรณา	๒๒๑
ลาโป	๑๒๘	ลุตตาลุตตวิกรณา	๒๒๒
ลาภยติ	๑๕๓	ลุนาติ	๑๙๔

ธาตุนํ ปทานุกรกโม

๓๗๗

ลุมพิ	๑๔๖	โลภุตติ	๕๕
ลุมพยติ	๑๔๖	โลณํ	๒๓๒
ลุมเพติ	๑๔๖	โลปี	๒๔๗
ลุมยติ	๑๙๙	โลหิตํ	๒๗๓
ลุมเสติ	๑๙๙	(ว)	
เลณํ	๓๐๒	วกุก	๑๐,๑๑
เลเส	๑๓๗	วกุกยติ	๑๐,๑๑
เลโส	๑๓๓	วกุกเกติ	๑๐,๑๑
โลกํ	๒๖๐,๒๘๒,๓๐๐	วกุโค	๗๔
โลก	๓,๑๖	วจนํ	๒๒,๓๑,๖๓,๒๙๖
โลกตาปชฺชนํ	๗	วจนอกาโส	๓๑๑,๓๑๕
โลกนาถ	๒๔๘	วจนยติ	๔๒
โลกยติ	๓,๑๖	วจนโร	๑๖๐
โลกวิมฺหาปนํ	๒๑๐	วเจติ	๔๒
โลกา	๔	วจํ	๓๒๔
โลกิยา	๔๐	วจนยติ	๔๘
โลกุตฺตรา	๗	วจน	๔๖
โลกุตฺตรโร	๑๗๑	วจนเน	๔๖
โลเกติ	๓,๑๖	วจนยติ	๔๖
โลโก	๓,๔,๖,๑๒๕,๒๙๘	วจนิต	๔๖
โลจ	๓๙,๔๑	วจนยติ	๔๖
โลจนํ	๓๙,๔๑	วจนํ	๑๑๕
โลจนยติ	๓๙,๔๑	วจนยติ	๔๘
โลเจติ	๓๙,๔๑	วจนโก	๔๐
โลจนยติ	๕๕	วจนยติ	๔๐

วณฺจุ	๔๐	วณฺเณติ	๖๓
วณฺเจติ	๔๐	วณฺโณ	๖๓, ๖๕
วณฺ	๕๖	วณฺเณติ	๗๗
วณฺยติ	๕๖	วณฺโณ	๗๗
วณฺมายนํ	๒๘	วตฺตติ	๓๙
วณฺเณติ	๕๖	วตฺตยติ	๙๐
วทฺตม	๖๒	วตฺตติ	๔๒
วทฺตมกั	๓๒๕	วตฺตํ	๒๐๕, ๒๐๘
วทฺตมติ	๑๑๖, ๑๕๒	วตฺตยติ	๙๖
วทฺตมํ	๑๙๕	วตฺตียติ	๒๗๕, ๒๗๗
วทฺตมยติ	๖๒	วตฺต	๒๔๖, ๒๗๐
วทฺตมิตํ	๘๖	วตฺตเถติ	๙๖
วทฺตเมติ	๖๒	วทติ	๓๐๘, ๓๒๓
วณ	๗๗	วทนฺติ	๑๘๒, ๑๙๗, ๒๖๓
วณฺยติ	๗๗	วทปนํ	๑๐๙, ๑๑๐
วณฺณํ	๖๓	วทาม	๓๑๑
วณฺณธาตฺ	๖๕	วทึ	๑๑๑
วณฺณนํ	๖๖	วทฐกั	๑๑๙
วณฺณปเถ	๖๙	วทฐยติ	๑๑๙, ๑๒๐
วณฺณยติ	๖๓	วทฐเถติ	๑๑๙, ๑๒๐
วณฺณวิการํ	๒๓๑	วทเถติ	๑๐๗, ๒๘๖
วณฺณวิปริยาโย	๖๙	วทโก	๒๙๘
วณฺณาคโม	๖๙	วทยติ	๑๑๘
วณฺณานํ	๒๔๗	วททติ	๑๐๘, ๑๕๘
วณฺณียติ	๖๖	วททนํ	๑๐๙

วเน	๓๕	วหนุตติ	๓๒๒
วมิ	๒๕๗	วพฺพวา	๒๙๕
วมุภานา	๑๕๓	วาจยติ	๔๓
วมุภยติ	๑๕๓	วาจา	๖๓
วมุภยติ	๑๕๓	วาจาสงฺฆาตํ	๑๖
วมุภยติ	๑๕๓	วาเจติ	๔๓
วรํ	๑๖๗	วาตปฺปผํ	๙๐
วรยติ	๑๖๗	วาตยติ	๙๐
วรหยติ	๒๐๙	วาเตติ	๙๐
วรเหติ	๒๐๙	วาโต	๙๐
วราหา	๒๐๙	วาทยติ	๑๐๘,๑๑๑
วราโห	๒๐๙	วาทยนฺตติ	๑๐๗
วเรติ	๑๖๗	วาเทติ	๑๐๖,๑๐๘
วเรมิ	๑๖๗	วาโท	๑๐๖,๑๐๗
วโร	๑๖๗	วายามกรณํ	๕๒
วสตา	๑๕๖	วารณํ	๒๐๓
วสตี	๑๒๓	วารยติ	๑๗๐
วสวตฺตี	๑๕๖	วาริขํ	๖๘
วสา	๒๐๓	วาริชา	๒๖๕
วสนฺนุชรํ	๑๒๕	วาเรติ	๑๗๐
วสนฺยติ	๒๐๑	วาลยติ	๑๙๒
วสนฺ	๒๐๑	วาลุกา	๑๗
วสนฺเสติ	๒๐๑	วาเสติ	๑๙๒
วสเ	๔	วาโล	๑๙๒
วหโต	๑๒	वासยติ	๒๐๔,๒๐๘

วาเสติ	๒๐๓,๒๐๔,๒๐๘	วิญญูน์	๓๒๘
วาโส	๒๐๔	วิญญูญ์	๒๘๕
วาทิมคากิณฺณ	๓๕	วิฑูทโก	๒๗๓
วิกปป์	๑๓๔	วิตกุกยติ	๙
วิกปโป	๑๓๐,๑๓๓	วิตกุกิตา	๙
วิกาเร	๑๗๖	วิตกุกเก	๙
วิกุกนฺติ	๑๖๙	วิตกุกเกติ	๙,๑๑๐,๑๖๐
วิกุกมนํ	๑๖๙	วิตกุกโก	๙,๑๑๐
วิกุกมามิ	๑๖๙	วิตกุกทา	๑๐๗
วิกคฺจฺจติ	๓๑๘	วิตฺติ	๙๙
วิกคตฺซีวิทํ	๙๑	วิตฺถาเร	๓๙
วิกกฺชณา	๓๑๐	วิตฺถาโร	๖๓,๒๓๑
วิกกฺชโน	๒๖๖	วิตฺถินฺนํ	๔๐
วิกจิตฺตํ	๒๑,๘๐	วิตฺถินฺนตา	๖๓
วิกจิตฺตรํ	๒๑	วิทฺธาติ	๒๘๙
วิกจิตฺตรภาวกรณํ	๒๑	วิทฺทฺสยติ	๒๐๑
วิกฺจฺจณฺติ	๗๗	วิทฺทฺเสติ	๒๐๑
วิกฺชานตํ	๒๕๕	วิทฺทิตํ	๒๖๒
วิกฺชานตา	๑๘๔	วิทฺท	๑๗๑
วิกฺชฺชติ	๒๑๘	วิทฺทฺสเน	๑๕๓
วิกฺชฺชา	๒๔๖,๒๖๒	วิทฺมํ	๒๘๘
วิกฺชฺชมาลี	๑๒๕	วิทฺธาตา	๓๒๖
วิกฺชฺชติ	๑๗,๒๐	วิทฺธาเปติ	๒๘๙
วิญฺญานํ	๘๐,๘๓,๒๓๗	วิทฺธิ	๑๒๙
วิญฺญานกฺชฺชโน	๒๓๗	วิทฺธิยฺนฺติ	๒๙๐

วินยั	๓๒๒	วิภูสนั	๒๐๓
วินยกริยายั	๑๓๗	วิภูสยติ	๒๐๓
วินาโส	๑๒๐	วิภูเสติ	๒๐๓
วินิจุโย	๘๒,๒๔๓	วิภเท	๕๕
วินินุทเน	๒๑๑	วิมตี	๑๙๔
วินุทติ	๒๔๔,๒๖๒,๓๑๗	วิมานั	๑๒๓,๑๒๔
วินุทียั	๒๖๒	วิมานนั	๑๒๓
วิปากั	๘๐	วิมานนา	๑๒๓
วิปากทุกุขั	๕	วิมานยติ	๑๒๓
วิปุพูโพ	๒๐๖	วิมานเติ	๑๒๓
วิปุลตถจินุตี	๓๘	วิยตุตา	๓๑๖
วิปุกตั	๓๑๑,๓๑๒,๓๑๓,๓๑๔	วิริจัต	๔๑
วิปุลมุภติ	๑๐๗	วิเรจโก	๔๒
วิพารติ	๒๖๒	วิเรจัน	๔๒
วิภชเน	๕๖	วิเรจยติ	๔๒
วิภตติ	๔๙	วิเรเจติ	๔๒
วิภวิยติ	๒๙๕	วิเรเจยย	๔๒
วิภาคั	๑๑๕	วิโรจติ	๔๔
วิภาชยติ	๔๙	วิโรจมานา	๔,๖
วิภาชติ	๔๙	วิโลกนั	๓,๘
วิภาวเย	๒๑๘	วิโลกยติ	๓
วิภาวิตั	๒๘๑	วิโลกิตั	๘
วิภาวิตานิ	๓๒๖,๓๒๗	วิโลกเติ	๓
วิภาวิตอ	๒๘๘	วิวิธา	๓๒๗
วิภูติโย	๒๑๐	วิสททนั	๒๐๒

วิสุทธิยติ	๑๐๒	วีรยติ	๑๖๙
วิสุทธิเขตติ	๑๐๒	วีริย์	๒๗๗
วิสุย์	๒๖๒	วีเรติ	๑๖๙
วิสุโร	๗๕	วีโร	๑๖๙
วิสาขา	๒๖๕	วีหี	๓๙
วิสาณโต	๓๑๗	วุณาติ	๒๑๘
วิสิฏฺจวิสยคฺคหณํ	๗๙	วุเณติ	๒๑๘
วิสิฏฺจโ	๒๐๖	วุทธิกา	๒๒๑
วิสุกมมํ	๘๗	วุปสมกาโล	๒๖๕
วิสุชฺฌติ	๓๐๑	เวคํ	๒๙๕
วิสุชฺฌยติ	๒๗๕	เวคสา	๑๖๙
วิสุชฺฐา	๒๗๗	เวจเน	๖๐
วิสุชฺฐายติ	๒๗๗	เวจิตํ	๑๙๕
วิสุชฺชุนํ	๙๙	เวทนํ	๙๙
วิสุชฺชเขตติ	๙๒	เวทนา	๙๙
วิสุสาเส	๔๘	เวทนาโกฏฺจาโส	๒๓๘
วิเสสโต	๒๔	เวทนาราสี	๒๓๘
วิเสสนํ	๒๐๖	เวทยติ	๙๙, ๑๐๑
วิเสสเน	๔๑	เวทยิตํ	๙๙
วิเสสยติ	๒๐๖	เวเทติ	๑๐๑
วิเสเสติ	๒๐๖	เวโท	๘๘
วิเสโส	๒๐๖, ๒๖๖	เวยฺยากรณํ	๑๗๕
วิหารมโ	๒๑๐	เวลยติ	๑๙๕
วิมฺสติ	๑๒๓	เวลา	๑๙๕
วิมฺสา	๑๒๓	เวเลติ	๑๙๕

เวสสุนุตโร	๕๐	สงฺกติ	๒๑๗
เวฬุวนํ	๑๓๓,๑๓๖	สงฺกปฺปนํ	๑๓๐
โวโรเปติ	๘๕	สงฺกปฺปยติ	๑๓๐
โวลยติ	๑๘๙	สงฺกปฺเปติ	๑๓๐
โวลเลติ	๑๘๙	สงฺกปฺโป	๑๓๐
โหวหาโร	๑๓๒,๒๗๕	สงฺกไม	๒๘,๒๙
(ส)		สงฺกฺจติ	๑๔๗
สกมฺมกา	๒๒๐	สงฺเกตํ	๑๐๖
สกมฺมเก	๒๒๐	สงฺโกจเน	๗๑,๗๒,๘๘
สกมฺมโก	๑๕๒,๒๙๘	สงฺขํ	๑๙๕
สกมฺมา	๒๘๔	สงฺขริยนฺติ	๗
สกมฺมิกา	๑๔๘,๒๘๙	สงฺขา	๗๔
สกลกฺขณํ	๑๗๑	สงฺขาทิยติ	๒๙๙
สกาวิตปทํ	๓๑๒	สงฺขารโลโก	๔
สํกิลลสิกา	๒๙๓,๒๙๕	สงฺเขปโต	๓๑๑
สกก	๑๐	สงฺคมฺม	๘๗
สกกฺยติ	๑๐	สงฺคโห	๒๒๓
สกกฺเกติ	๑๐	สงฺคามยติ	๑๖๓
สกกฺชิภพฺพตํ	๒๔๑	สงฺคาเมติ	๑๖๓
สกกฺขิสฺสติ	๓๒๗	สงฺคาไม	๑๖๓
สกกฺยา	๓๒๓,๓๒๖	สงฺฆาญฺ	๕๕
สํขชฺชติ	๒๙๙	สงฺฆาตํ	๒๒๘
สํฆเภทโก	๑๓๘	สงฺฆาเต	๕๒,๕๙,๗๑,๒๐๕
สํฆาทิเสสา	๑๗๕	สงฺฆาโต	๗๕
สํโฆ	๗๔,๒๗๖	สจฺจํ	๓๗,๗๙,๑๗๔,๑๗๘,๓๑๗

สจฺฉิกตธมฺมา	๒๕๑	สณฺหโก	๒๑๙
สจฺฉิกโต	๑๗๑	สณฺเถติ	๗๒
สขุขเน	๔๘,๒๐๕	สตกุกกุ	๑๒๕
สขุขยติ	๔๘	สตกภาโว	๑๐๓
สขุเขติ	๔๘	สตนฺโต	๘๙
สญฺจณฺณเน	๕๓	สติ	๒๕๑
สญฺเจตนา	๘๖	สตุตฺ	๒๖๖,๒๙๘
สญฺโจทเน	๑๐๐	สตุตฺยติ	๘๙,๙๑
สญฺชาตฺติเทโส	๒๕๑,๒๕๒	สตุตฺโลโก	๔,๕,๖
สญฺญาณํ	๑๐,๑๐๑	สตุตฺตา	๔,๑๙,๓๗,๓๘,๒๖๔,๒๙๐
สญฺญาณเณ	๒๒,๒๓	สตุตฺติพนฺธนํ	๒๐๑
สญฺญพฺุหา	๖๔,๖๘	สตุตฺตุนิ	๑๐๓
สญฺญ	๕๓	สตุตฺเต	๓๙
สญฺญยติ	๕๓	สตุตฺเตติ	๘๙,๙๑
สญฺญตฺติ	๕๓	สตุตฺโต	๑๙,๙๑,๒๙๐,๒๙๒,๒๙๘
สจ	๕๗	สตุตฺตโน	๒๑๔
สจยติ	๕๗	สถยติ	๙๗,๙๘
สเจติ	๕๗	สเถติ	๙๗,๙๘
สโจ	๕๗	สหุทธิ	๗๕
สณฺยติ	๗๒	สหุทธิตฺตโต	๒๔๖
สณฺจานํ	๖๖	สหุทธิยติ	๑๐๒
สณฺจานชาตฺติ	๖๗	สหุทธิสตุตฺตวิฑู	๒๐๐
สณฺจาเน	๖๕,๖๗	สหุทธิหนา	๑๓๖
สณฺโฆ	๗๕	สหุทธิทา	๒๗๓
สณฺหํ	๒๑๙	สหุทธิโต	๑๐๒

ธาตุนํ ปทานุกกโม

๓๘๕

สทฺทียติ	๑๐๒	สนุเทโท	๗๕
สทฺทเทติ	๑๐๒	สนุธี	๓๐๕
สทฺทโท	๑๐๒,๑๒๕,๒๖๗,๒๗๖	สนุนิจโย	๗๔
สทฺทธา	๑๓๖	สโนติ	๒๑๙,๒๘๗
สทฺทโร	๓๐๙	สปปธานอ	๘๙
สธยติ	๑๒๐	สปปราชวณฺณํ	๖๗
สธุ	๑๒๐	สปปินา	๑๐๓
สธเถติ	๑๒๐	สปปุริสา	๓๖,๓๗
สนฺตํ	๑๒๕	สพิ	๑๔๖
สนฺตชฺชเน	๔๘	สพฺภิสทฺทคตฺตี	๒๖๗
สนฺตชฺชยติ	๔๘	สภาช	๔๙
สนฺตชฺชิตโต	๔๘,๑๕๖	สภาชยติ	๔๙
สนฺตชฺชเชติ	๔๘	สภาชเชติ	๔๙
สนฺตปฺปติ	๒๙๗	สมณเ	๒๐,๒๐๖
สนฺตยติ	๘๙	สมตฺถตากรณํ	๒๐๑
สนฺตา	๓๗	สมตฺถิตโต	๓๑๙
สนฺตานํ	๘๐	สมตฺถโ	๒๘๒
สนฺตานิ	๖,๗	สมโย	๗๕
สนฺตาไป	๑๔๓	สมวิปากิโน	๑๗๓,๑๗๕
สนฺตายติ	๓๐๐	สมวิสมํ	๔๑
สนฺติ	๔๐	สมา	๑๕๙,๑๖๐
สนฺตฺธีรณํ	๑๗๐	สมาจฺรณฺติ	๓๖
สนฺตเตติ	๘๙	สมาธิกฺขณฺโ	๒๓๗
สนฺถยติ	๙๘	สมฺจุจโย	๗๔
สนฺถเถติ	๙๘	สมฺจุฉินฺทติ	๓๑๑

สมุทาคมนัน	๑๖๓	สมมุชชชา	๕๐
สมุทาคมยติ	๑๖๓	สมมุชชเชติ	๕๐
สมุทาคเมติ	๑๖๓	สมมุณุนิตพุโพ	๕๔
สมุทาทโย	๗๕	สมมา	๕๗
สมุทธีรเย	๒๖๓	สมมานนา	๑๒๓
สมุททาทยติ	๒๗๕, ๒๗๗	สมมิสสยติ	๒๐๖
สมุทโท	๒๓๒	สมมิสเสติ	๒๐๖
สมุสสโย	๑๔๑	สมมิสโส	๒๐๗
สมุหตุถวากกา	๗๕	สมิสรณญจัน	๒๔๒
สมุหสงขาทโต	๕๙	สยติ	๒๐๓, ๒๙๖
สมุโห	๗, ๕๒, ๗๔	สัมมเน	๔๒, ๔๙
สมุปชานการี	๘	สัมโยชนัน	๔๙
สมุปชชติ	๓๑๘	สัมโยชยติ	๔๙
สมุปตติ	๒๙๖	สัมโยเชติ	๔๙
สมุพนุเถ	๑๘	สรกลาไป	๗๒
สมุพนุโธ	๑๔๖	สรณัน	๓๒๕, ๓๒๖
สมุพยติ	๑๔๖	สรโท	๑๖๐
สมุพลัน	๑๔๖	สรยติ	๑๖๘
สมุเพติ	๑๔๖	สรวิ	๗๗
สมุภตติ	๔๘	สเรติ	๑๖๘
สมุภวั	๒๖๘, ๓๒๑	สโร	๑๖๘
สมุภวนุติ	๒๘๕	สโรคตติ	๑๖๒
สมุภูตานิ	๒๘๒	สลกขณัน	๒๙๑
สมุโภติ	๒๑๗, ๒๘๕	สลลัน	๑๔๐
สมมุชชยติ	๕๐	สลลกขณา	๑๗

สลลกุขยติ	๑๗,๑๗๑	สํสารทุกุขํ	๒๓๙,๒๙๑
สลลกุเขติ	๑๗	สํสारे	๑๗๑
สลลาโป	๑๒๘	สํสิพพตํ	๑๓๗
สํวจุจโร	๑๕๙,๒๖๖	สํสีทนสภาวิโน	๒๖๘
สํวณฺณนา	๖๓	สํสุทฺธิยํ	๓๐๑
สํวณฺณโต	๑๕๑	สสฺสโต	๔
สวติ	๓๐๙	สหชาติยํ	๑๕๑
สวณํ	๗๕	สหติ	๒๑๑,๒๒๘
สวเน	๗๕,๓๐๙	สหตฺถา	๓๐๒
สํวรณ	๕๓	สหนํ	๒๑๑
สวิชฺชุกโก	๑๒๕	สหนโต	๒๒๗
สํวิธาเปติ	๒๘๙	สหนา	๒๒๙
สํวิเขตติ	๒๘๙	สหยติ	๒๑๑
สวินิจฺจยานิ	๓๑๕	สหติ	๒๑๑
สวียยติ	๓๐๙	สากจฺจติ	๙๕
สวฺทฺธิกํ	๑๒๘	สากจฺจา	๙๕
สวฺทฺธิกา	๑๒๖,๒๒๑	สากุณฺนิโก	๕๘
สํสคฺโค	๑๐๓	สากฺกณ	๓๐๕
สสงฺโก	๑๐	สาดจฺจํ	๑๐๓
สํสนฺทเน	๘๙	สาทยติ	๑๐๔
สสมฺภารจฺกฺชฺโน	๑๒๐	สาทติ	๑๐๔
สํสโย	๑๐๓	สาธุกํ	๑๑๖,๓๑๕
สํสาร์	๔๐	सानุสาร์	๒๕๐
สํสาร์จกฺกํ	๒๔๙	सानุสาร์	๒๑๖
สํสาร์โต	๒๘๒	สามคฺคิริโส	๒๐๖

สามบุปโยโค	๑๖๒	สีเนหติ	๒๐๖
สามยติ	๑๕๙,๑๖๑,๑๖๒	สีเนหเน	๒๐๖
สามเมติ	๑๕๙,๑๖๑,๑๖๒	สีเนหยติ	๒๐๙
สายติ	๒๘๖	สีเนหสมุพนุโร	๒๐๖
สารโต	๒๙๓,๓๑๕	สีเนหติ	๒๐๙
สารถิ	๙๐,๓๒๓	สีเนโห	๑๐๐,๑๘๕,๒๐๖
สารยติ	๑๖๘	สีบุปชาติ	๘๐
สาเวติ	๑๖๘	สีพุพติ	๒๑๘
สาวโน	๒๖๕	สียติ	๓๑๑
สาวยติ	๒๘๑	สียยติ	๒๘๔
สาเวติ	๒๘๑	สีเยติ	๒๘๔
สาสนตถุ	๓๒๗	สีรสา	๑๑๑
สาสนานุโลมานิ	๑๕๖	สีริยา	๒๖๓
สาสนิกา	๒๙๖	สีลาฆา	๑๕๙
สาสปเตล	๑๘๖	สีลุจเย	๒๖๔
สีก	๑๖	สีเลโส	๑๙๙
สีกยติ	๑๖	สีสุส	๒๗๗
สีกข	๒๑๔	สีฆวตต	๒๒๙
สีเกติ	๑๖	สีทนสภาวา	๒๖๗
สีงฆามิ	๖๘	สีล	๑๔๓,๑๙๓,๒๖๓
สีจจ	๔๐	สีลกขนุโร	๒๓๗
สีจจยติ	๔๐	สีลน	๑๙๓
สีจเจติ	๔๐	สีลปจวิย	๒๔๙
สีถิโ	๙๓	สีลยติ	๑๙๓
สีทฐ	๑๑๓,๒๙๓	สีลานิ	๑๖๖

สีลียติ	๑๙๓	สุตฺตํ	๔๓, ๑๗๒, ๑๗๕
สีเลติ	๑๙๓	สุตฺตยติ	๙๒
สีหเสยฺยํ	๑๒๙	สุตฺเตติ	๙๒
สีโห	๑๐๓, ๒๒๗	สุทํ	๑๓๒
สุกรํ	๒๓๕	สุทสุสํ	๕๘
สุกรา	๙๒	สุทสุสนํ	๑๖๗
สุขํ	๙๐, ๙๙, ๒๖๒, ๒๖๙	สุทฺธํ	๓๐๑
สุขี	๑๐๙, ๑๑๑, ๑๑๓	สุทฺธกตฺตริ	๒๑๗
สุขุโม	๒๙๐, ๓๑๕	สุทฺธกตฺตฺรปทํ	๑๐๗
สุคติ	๑๑๒	สุทฺธโคจฺรา	๒๕๑
สุคโต	๒๕๒, ๒๕๕	สุทฺธสุสฺรา	๒๒๒
สุคนฺธํ	๒๗๐	สุทิมตา	๒๔๔
สุขุณฺณติ	๒๖๐, ๓๐๑	สุนฺนภสฺสนํ	๑๖
สุณฺณภูจํ	๒๔๔	สุนฺนเช	๓๑๔
สุณฺณภากาโร	๒๓๔	สุนาติ	๓๐๙
สุณฺณ	๕๓	สุนิยฺยติ	๓๐๙
สุณฺณยติ	๕๓	สุนุทฺโร	๒๕๕, ๒๕๖
สุณฺณฺหวติ	๕๓	สุปฺจฺรหิตกาโม	๒๑๔
สุณฺณฺจ	๒๖๙	สุปฺปยติ	๑๔๒
สุจि	๕๗	สุปฺเปติ	๑๔๒
สุณฺนติ	๗๕	สุมาปีตา	๑๔๔
สุณาติ	๒๑๘, ๓๐๙	สุมฺภาติ	๓๐๓
สุณฺนฺจยติ	๕๗	สุมฺภยติ	๓๐๓
สุณฺนฺเจติ	๕๗	สุมฺภายติ	๓๐๓
สุณฺเนติ	๒๑๘, ๓๐๙	สุมฺภายเปติ	๓๐๓

สุขุภามิ	๑๖๙	สุขุขยติ	๑๐๓
สุขุภโภติ	๒๘๕,๓๐๓	สุขุเทติ	๑๐๓
สุขุขยติ	๓๐๙	สุขุโท	๑๐๓,๑๑๗
สุขุริยัม	๑๒๖	สุขุเปยฺยปณฺณ	๗๗
สุขุริโย	๒๐๑	สุขุรยติ	๑๖๙
สุขุสุล	๑๙๑	สุขุเวติ	๑๖๙
สุขุสุลยติ	๑๙๑	สุขุโร	๑๖๙
สุขุสุเลติ	๑๙๑	สุขุวาทิคเณ	๒๑๕
สุขุวณฺณ	๖๓,๓๑๗,๓๑๘,๓๒๑	สุขุวาทิต	๒๑๖
สุขุวณฺณภาโว	๓๑๘	สุขุวานุตนํ	๑๖๒
สุขุวณฺณวณฺเณ	๖๓,๖๕,๗๑	สุขุวานุตเน	๑๖๒
สุขุวณฺณา	๗๑	สุขุเวจฺจิปฺตุตํ	๔๒
สุขุวณฺณายตนํ	๒๕๐	สุขุเวจฺจ	๖๗
สุขุสงฺขตา	๓๐	สุขุเสตํ	๒๗๓
สุขุสิมฆาตเก	๒๕	สุขุเสตทนฺตา	๒๕
สุขุโสภโน	๒๗๒	สุขุเสตวณฺเณ	๒๗๓
สุขุโกโร	๒๐๙	สุขุเสตุ	๒๘,๒๙
สุขุจ	๔๒,๔๓	สุขุเสถิลุเล	๙๓
สุขุจโก	๔๒,๔๓	สุขุเสนาปติ	๒๓๐
สุขุจนํ	๑๑๗	สุขุเสวกํ	๒๘๕
สุขุจนโต	๑๑๘,๒๗๑	สุขุเสสยติ	๒๐๖
สุขุจยติ	๔๒,๔๓,๑๑๘,๒๗๐	สุขุเสเสติ	๒๐๖
สุขุจิตํ	๑๖๒	สุขุเสโส	๒๐๖
สุขุเจติ	๔๒,๔๓	สุขุเสพียติ	๒๑๓
สุขุทํ	๑๑๗	สุขุเสพีติ	๒๑๓

โสจติ	๑๗๔		(ห)	
โสเจยฺยํ	๑๘๘	หตตฺตา		๒๕๔
โสชยติ	๕๗	หตสํสวารจกฺกาโร		๒๕๔
โสเชติ	๕๗	หตา		๒๕๙
โสธโก	๓๐๑	หตฺถิราชวณฺณํ		๖๕
โสธนํ	๑๑๕, ๑๙๔, ๓๐๒	หตฺถี		๒๐๙
โสธยติ	๓๐๑	หทยํ	๘๓, ๑๒๕, ๑๔๐, ๒๙๓	
โสธापโก	๓๐๑	หทยกมุปฺนํ		๒๖๑
โสธापนํ	๓๐๒	หทยงฺคตภาวํ		๖๖, ๒๓๑
โสธापยติ	๓๐๑	หทยติ		๙๙
โสธापเปติ	๒๘๔, ๓๐๑, ๓๐๒	หทยมํสนฺตรํ		๑๙๓
โสธापेमิ	๓๐๒	หเทติ		๙๙
โสธียติ	๓๐๒	हनฺนโต		๒๒๗
โสธเติ	๑๙๔, ๒๘๔, ๓๐๑	हनฺนา		๒๒๙
โสธเณฺติ	๓๐๒	हनฺตา		๑๑๕
โสธภาติ	๓๐๓	हनฺติ		๓๘
โสธภนํ	๒๕๕	หโย		๒๙๒
โสธภยติ	๓๐๓	หรามิ		๖๘
โสธภาติ	๓๐๓	หริณฺมิโค		๒๔
โสธสเน	๕๗	หริตํ		๙๑
โสธสยติ	๒๘๒	หสเน		๖๐
โสธสาปยติ	๒๘๒	หสิตฺอุปฺปาโท		๘๒
โสธสาเปติ	๒๘๒	หาปยติ		๒๘๒
โสธเสติ	๒๘๒	หาเปติ		๒๘๒
		हायति		๒๑๘, ๒๘๖

หายนุติ	๑๙๕	หีสนา	๒๒๙
หายโน	๑๖๐	หีสยติ	๒๐๔
หิตัม	๒๘๙	หีสภา	๑๔๖
หิตปฏิบัติ	๓๒๓	หีสเติ	๒๐๔
หิनुทัม	๑๙๑	เหตุ	๓๗
หิโนติ	๒๑๘, ๒๘๗	เหตุกตตูปทัม	๓๑๒
หิสึ	๒๐๔	เหตุกตตูปทานิ	๓๐๘
หีนสมมานนา	๑๒๓	เหตุกตตुरुปานิ	๒๘๒
หิโน	๖๗	เหตุนา	๓๐๙
หีสติ	๑๑, ๒๒๘	เหตุผลัม	๓๐๙